

**ANADOLU KAPLANLARI KAHPE BİZANS'A KARŞI:
TÜRK FUTBOLUNDAKİ ANADOLU İSTANBUL GERİLİMİNE
MERKEZ ÇEVRE İLİŞKİLERİ EKSENİNDE BİR BAKIŞ**

**Eray ÖZER
102611011**

**İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL İNCELEMELER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**YRD. DOÇ. DR. FERHAT KENTEL
2006**

Anadolu Kaplanları Kahpe Bizans'a Karşı: Türk Futbolundaki Anadolu-İstanbul Gerilimine Merkez-Çevre İlişkileri Ekseninde Bir Bakış

Anatolian Tigers Are Against Harlot Byzantine: A Perspective About Anatolian-İstanbul Tension In Turkish Football With Respect To Center-Periphery Relations

Eray ÖZER
102611011

Yrd. Doç. Dr.FERHAT KENTEL :

Doç. Dr. FERDA KESKİN :

M.A. BÜLENT SOMAY :

Tezin Onaylandığı Tarih :

Toplam Sayfa Sayısı: 165

Anahtar Kelimeler

- 1) Futbol
- 2) Glocalleşme
- 3) Merkez
- 4) Çevre
- 5) Anadolu Futbol Kulüpleri

Keywords

- 1) Football
- 2) Glocalisation
- 3) Center
- 4) Periphery
- 5) Anatolian Football Clubs

TEŞEKKÜR

Tezin hazırlanmasında ve sonlanmasında katkılarını esirgemeyen Ferhat Kentel'e desteğinden ötürü teşekkür ederim.

Tez jürisinde yer alarak değerli eleştirilerini dile getiren Ferda Keskin ve Bülent Somay'a akademik desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Bu tezin ortaya çıkabilmesinde büyük emeği geçen, her yardım isteğimi sonsuz bir sabırla karşılıksız bırakmayan kişiydi Tanıl Bora... Oldukça sancılı geçen bu süreçte o ve yolumu açan fikirleri olmasaydı ne yapardım bilmiyorum. Teşekkürler hocam...

Bu çalışmaya görüşleriyle büyük katkı yapan Levent Bıçakcı, İsmail Uyanık ve Hakan Kulaçoğlu'na çok teşekkür ederim.

Kültürel İncelemeler bölümünde yüksek lisans yapabilmem için büyük destek olan, maddi manevi yardımlarını benden esirgemeyen annem Sema Özer ile babam Erdem Özer'e çok teşekkür ederim.

Verdiği izinlerle tezi yazabilmeme olanak sağlayan Uğur Vardan'a...

Eve kapanmalarımda sabırla sessizliğini koruyan Radikal Spor Servisi'ndeki tüm çalışma arkadaşlarıma...

Tezin son halini ilk okuyan, düzeltmeleri ve yönlendirmeleriyle eli yüzü düzgün bir çalışma olması için büyük emek harcayan Cengiz Alkan'a...

Teşekkür etmemem düşünülemezdi. Çok teşekkürler...

Ve eşim Aslı Soyer... Ona teşekkür mi etsem, yoksa onu takdir mi ya da tebrik mi etsem bilemiyorum. Sanırım hepsi birden... Sadece bu tez için değil, her şey için çok teşekkürler Aslı... Sen olmasaydın hiçbir şey şimdiki kadar anlamlı olmazdı.

ÖZET

Futbol içinde yaşadığımız toplumu daha iyi anlama noktasında pek çok ipuçları barındıran bir popüler kültür ögesidir. Oyunun kendisinden çok etrafında kurulan toplumsal ilişkiler iyi analiz edilebilirse yaşadığımız çevreyi anlama noktasında büyük bir katkı sağlayabilir. Söz konusu Türk futbolu olduğunda göze ilk çarpanlardan birisi de oyunun farklı coğrafyalarda farklı gelişimler göstermesidir. Bu tez bu farklılığa paralel olarak Türk futbolunda Anadolu ile İstanbul takımları arasında yaşanan gerilimi gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede İstanbul-Anadolu geriliminin tarihsel veçhesine bakılmıştır. İstanbul ile Anadolu arasında futbolun dışında da Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri süregelen bir gerilim söz konusudur. Bu gerilim futbolda da kendisini göstermektedir. Futboldan elde edilen gelirlerin kulüplere dağılımındaki adaletsiz yapı, Anadolu kulüplerinin tarihsel geçmişi, kulüp yönetimlerinin sağlıklı yapılması ve nihayetinde Türkiye'de futbolun siyasi kimliği İstanbul-Anadolu geriliminin artmasına yol açan etkenlerdir. Bu etkenlerin bir sonucu olarak Türk futbolunda İstanbul dışında sadece bir takım şampiyon olabilmiş, o takımda dördüncü büyük olarak anılmaya başlanarak İstanbul takımlarına eklenmiştir. Bu tez çalışmasında bu noktalar farklı başlıklar arasında incelenmiştir. Aslında sadece futbolla sınırlı olmayan ve kültürel ve siyasi coğrafyanın diğer alanlarında da ele alınabilecek İstanbul-Anadolu gerginliği bu tez özelinde futbol parantezinde incelenmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

Football is an important popular culture element which includes lots of clues in order to understand our society. If, not the game itself but the social relations around the game could be analyzed well, that would contribute us to understand our environment. When talking about the Turkish football what we immediately realise is that the game has developed differently in different geographies. This thesis aims to explain the İstanbul-Anatolia tension in Turkish football which develops parallel to this developmental difference. In this frame, the historical basis of İstanbul-Anatolian tension is studied. There is a tension between İstanbul and Anatolia, which is not limited with football, since the establishment of Turkish Republic. This tension is reflected also in football. The unfair distribution of football incomes to the clubs, history of Anatolian clubs, unhealthy structure of Anatolian Clubs' execution and finally the political identity of football in Turkey are the factors for the rise of tension between İstanbul and Anatolia. As a result of these factors only one team out of İstanbul have had a league championship and that team became an ally of three İstanbul clubs and started to be called as the 'Fourth Great'. In this thesis those factors are studied under different topics. The İstanbul-Anatolia tension, which is not limited to football and could be studied in different fields of cultural and political land, is tried to be assessed within the football parenthesis.

İÇİNDEKİLER

1. I. Bölüm: Giriş (Başlama Vuruşu).....	1
2. II. Bölüm: Tarihçe.....	8
3. III. Bölüm: Globalleşme ve Glokalleşme Tartışmaları Ekseninde Futbol.....	20
4. IV. Bölüm: Cumhuriyet Dönemi ve Anadolu-İstanbul İlişkileri...29	
5. V. Bölüm: Anadolu ve İstanbul'da Futbolun Farklı Gelişimi.....45	
6. VI. Bölüm: Futbolun Ekonomisi, Adaletsiz Gelir Dağılımının Gerilime Etkileri.....	57
7. VII. Bölüm: Yakın Tarihte Futbolun Evrimi.....	79
8. VIII. Bölüm: Futbol ve Siyaset.....	85
9. IX. Bölüm: Başka Bir Kimlik Olarak Diyarbakırspor.....	99
10. X. Bölüm: Anadolu'da İç Rekabetler.....	107
11. XI. Bölüm: İstanbul Dışından Tek Şampiyon: Trabzonspor.....	120
12. XII. Bölüm: Sonuç (Son Düdük).....	133
Kaynakça.....	138
Ekler.....	143

TABLO VE FİGÜRLER

Tablo 1: Beş Büyük Ligdeki Gelirlerin Dağılımı.....	60
Figür 1: Eski Dağıtım Sistemi.....	66
Figür 2: Yeni Havuz Pastası.....	69

I. Bölüm: Giriş (Başlama Vuruşu)

Ahlaka dair ne öğrendiysem futboldan öğrendim. Çünkü top hiçbir zaman beklediğim köşeden gelmedi.

Albert Camus, filozof

“Futbol asla sadece futbol değildir” der gazeteci/araştırmacı Simon Kuper, adını bu cümleden alan kitabının bir yerinde. Sahiden de futbol asla sadece futbol değildir. Bazen “Keşke futbol sadece futbol olsa” dedirtecek kadar rahatsız edici olabilir bu oyun. Böyle zamanlarda Derrida’nın “Taç çizgilerinin ötesinde hiçbir şey yoktur” deyişi gibi o çizgilerin ötesinde futbol olmamasını istersiniz. Çünkü dünyanın en güzel oyunlarından birisi olan bu oyun, kimi zaman şiddeti bünyesinde barındıran bir ağaç kovuğu, kimi zamansa gözlerin gerçeği görmesini engelleyen güçlü bir spot ışığıdır. Kimi zaman kitleler sadece bu basit oyun yüzünden ellerinde sopalarla birbirlerinin üzerine koşarlar, kimi zaman ise bu oyun ile kendilerini uyutan politikaların arkasından... Futbol kitlelerin afyonu olmakla, bir dövüş kulübü olmak arasında salındıkça onun sadece futbol olmasını dileyenlerin sayısı artar. Ama bazen de sadece futbol olmadığından dolayı mutlu eder bu oyun. Çünkü “Futbol benim bir parçam. Ben oynarken etrafımdaki dünya da uyanıyor” diyen Bob Marley’in de vurguladığı gibi bir dünyanın uyanmasında önemli bir katkıya sahiptir.

Oyunun yarattığı aralıktan her zaman olmasa da bazen fikirler, ideolojiler, bakış açıları sızabilmeyi başarmıştır. Bu bakış açılarını, fikirleri süzebilmek sosyal bilimciye içinde bulunduğu toplumu anlama noktasında yardımcı olabilir. Oyunun kendisi toplumun bütün dinamiklerini anlama noktasında yeterli olmayabilir ama söylemin parçacıklarını futbol sahalarından toplamak mümkündür.

Bir futbol stadı en az 20-30 bin kişinin bir araya gelebildiği bir alandır. Bir futbol kulübü milyonlarca insanın aidiyet belirttiği bir alt kimliktir. Sadece bu bağlamda bile incelenmeye değer bir toplumsal vakadır futbol oyunu. Belki bu topraklarda futbol İskoçya’da Celtic-Rangers Katolik-Protestan ikileminde olduğu gibi ‘dini’ bir kimliğe sahip olmamıştır.. Keza Barcelona-Real Madrid örneğinde ortaya çıktığı gibi açık ve net bir şekilde ifade edilen ‘milli’ referanslara da sahip değildir. Hatta İngiltere’de Liverpool, Arsenal gibi örneklerde gördüğümüz keskin sınıfsal içeriğinden de yoksundur.

Buna karşın memleket sınırları içerisinde de futboldaki rekabet, gerginlik ve hatta ne yazık ki zaman zaman ‘düşmanlıkların’ bir bölümünün toplumsal karşılığı bulunmaktadır. Türk futbol tarihinde şimdiye dek pek çok gerginlik yaşanmıştır ama bu gerginliklerin en büyüğü ve henüz çözüme kavuşturulamamış olanı Anadolu-İstanbul gerginliğidir. Oyun bu topraklara girmesinin ardından İstanbul’da büyümüş, zaman içerisinde de tüm Anadolu’ya yayılmıştır. Her ne kadar Anadolu’da profesyonel bir şekilde icra edilmesi, disiplinli bir şekilde bir takvime bağlı olarak oynanması zaman almışsa da kendisine önemli bir taraftar kitlesi bulmuştur.

Anadolu'daki taraftar kitlesinin büyük bir bölümü yaşadığı kent yerine İstanbul'da kurulan ve elde ettiği başarılarla birlikte 'ulusal' bir kimlik kazanan İstanbul takımlarını destekleme yoluna gitmiş ve İstanbul'un üç takımı, Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe zamanla Türkiye'nin takımı haline gelmiştir. Ülke çapında desteklenmelerinden ve sportif başarı anlamında Anadolu'daki muadillerinden çok daha üstün olmalarından dolayı bu üç takım 'Üç Büyükler' olarak anılmaya başlanmıştır. Daha sonra bu üç takıma Trabzonspor da eklenmiş ve 'dördüncü büyük' sıfatını almışsa da üç İstanbul takımının konumu her zaman için diğer takımlardan farklı olmuştur. Sportif başarıların, mali gücün, medya ve sponsor desteğinin sadece bu üç büyük takım etrafında toplanması Anadolu diye adlandırılan (ki 'Anadolu takımları' ya da Anadolu futbolu tanımlaması yapılırken coğrafi özellikler bir kenara bırakılır. İstanbul'un eski takımlarından İstanbulspor da kelimenin bu anlamıyla bir Anadolu takımıdır) kulüpleri rahatsız etmiş, öfkelenmiştir, İstanbul karşısında konumlandırmıştır.

Aslında bu öfke toplumun kendisinde de karşılığını bulan bir öfkedir ve referanslarını sadece futboldan almamaktadır. Sürekli göç alan , göç aldıkça büyüyen, globalleşen, giderek farklılaşan ve Türkiye'nin geri kalanından ayrılan İstanbul'a ve onun zenginliğine karşı Anadolu'da bir tepki gelişmiştir. Bu tepki 1990'larla birlikte İstanbul'un neo-liberal politikalar ve yeni dünya düzenine bağlı olarak daha hızlı küreselleşmesiyle birlikte daha da sertleşmiş ve bir tür nefrete dönüşmüştür. İstanbul'un parıltı dolu dünyasının medya aracılığıyla her eve girmesi sosyo-ekonomik açıdan bu hayatı ancak hayal

edebilen kitleleri hem öfkelenirmiş, hem de bu hayatın bir parçası olabilmek yolunda feda edilebileceklerinin listesini uzatmaya yaramıştır.

Futbolda da benzer bir durum yaşanmıştır. Hızla artan küreselleşme İstanbul'un takımlarını Türkiye'den koparmış, Anadolu takımlarının şampiyonluk yaşama hayallerini Kaf Dağı'nın ötesine yerleştirmiştir. Bu bağlamda futbolda yaşanan Anadolu-İstanbul kavgasını anlamak, Türkiye'yi ve Türkiye'nin yakın tarihinde önemli bir yer tutan 'İstanbul'a karşı diğerleri' sendromunu anlamaktır. Bu nedenden ötürü bu tez çalışmasında da Türk futbolundaki Anadolu-İstanbul gerginliğinin sebepleri ve kaynakları ortaya konulacaktır. Söz konusu gerginliğin toplumsal yansımaları üzerinde de durulacaktır.

Bu amaç doğrultusunda tez çalışmasında öncelikle futbolun önce dünyada ardından Türkiye'de tarihsel gelişimi ele alınacak, bu bağlamda oyunun toplumsal sınıflarla olan ilişkisi vurgulanacaktır. Ardından Türkiye futbolundaki Anadolu-İstanbul gerginliğinin temel dayanak noktaları üzerinde durulacaktır. Burada merkez İstanbul'un taşra Anadolu'yla kurduğu ilişki önem kazanmaktadır. Taşra-merkez gerginliği aslında futbolda da benzer dinamiklere sahiptir.

Bir sonraki bölümde İstanbul'un globalleşmesine bağlı olarak merkezi konumunu güçlendirmesi, buna karşılık Anadolu'nun glokalleşebildiği ölçüde İstanbul'la rekabet edebilmesi; globalleşme, yerelleşme, glokalleşme ve dünya kenti olma gibi kavramlar üzerinden ifade edilecektir.

Globalleşme kadar önemli olan bir diğer nokta ise yerelleşme ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında yerele, Anadolu'ya yapılan vurgudur.

1920'lerde Anadolu'ya yapılan bu vurgu İstanbul karşıtı bir yapıya sahipti. Tezin devamında İstanbul ile Anadolu arasındaki gerginliğin tarihsel veçhesine bakılacak, literatürde bu konuda yapılan tartışmalara yer verilecektir. Ardından Türk futbolundaki gerginliğin en önemli konusu olan futboldan elde edilen gelirlerin paylaşımı konusuna değinilecektir. Tez içerisinde naklen yayın üzerine hazırlanan bölümde anlatılanlar tam da merkez ve çevrenin doğasına uygun bir şekilde, ortada iktisadi bir sorun olduğunu gözler önüne serecektir. Anadolu-İstanbul gerginliği özünde en temelde var olan sistemden eşit şekilde nemalanamama sorunudur. Paranın paylaşılammama sorunudur. İstanbul'un pastanın en büyük dilimine talip olması sadece futbolda görünen bir durum değildir ama futboldaki bu iki kutupla gerginliğin en büyük tetikleyicisidir. Bunun dışında tez kapsamında futbol Anadolu ve İstanbul ayırımında sosyolojik bir bakış açısıyla tartışılacaktır. 60'lardan günümüze Türk futbolundaki iklim, oyunun siyasetle kurduğu ilişki, Anadolu'da Kürt kimliğini ifade etmesi bakımından Diyarbakırspor örneği bu bölümde ele alınacaktır. Anadolu'nun homojen bir bütünlük olarak ele alınması İstanbul ile yaşanan gerginliği ele alırken içine düşülebilecek tehlikeli bir yanılgıdır. Bu çalışmada 'Anadolu homojen bir bütün müdür' sorusu da ayrı bir bölümde tartışılacaktır. Bu nokta önemlidir, zira yıllar içerisinde Anadolu bir bütün halinde hareket etmemiş, edememiştir. Yerel rekabetler bugün bile üst düzeydedir ve bu rekabetler de Anadolu takımlarının İstanbul karşısında tek vücut olarak durmasını engellemektedir. Anadolu takımı İstanbul'la rekabet ettiği gibi hemen yanındaki komşusuyla da rekabet halindedir. Taşra homojen değildir ve futbol tarihi boyunca da olmamıştır. Yerel rekabetler kimi zaman yerel

nefretler halini almış ve İstanbul takımlarına karşı bütünlüklü bir tavrın önüne geçmiştir.

Son olarak İstanbul-Anadolu gerginliğinde İstanbullular dışında şampiyon olabilmiş tek takım olarak Trabzonspor nerede durmaktadır? Bir dönem Anadolu'nun Türk futbolundaki sesi olarak algılanan, kahramanlaştırılan Trabzonspor ne olmuştur da 'dördüncü büyük' oluvermiştir. Nasıl bir süreç Trabzonspor'u kendisine benzetmiş, iş naklen yayın gelirlerinin paylaşımı noktasına gelip dayandığında Trabzonspor Anadolu takımlarına karşı İstanbul'la ittifaka gitmiştir? İktidar 'öteki'yle, başarılı olanı kendisine benzeterek mi başa çıkmaktadır? Trabzonspor bu arada kalmış kimliğiyle başlı başına bir bölüm olarak tez içerisinde ele alınacaktır.

Bu satırların yazarı Türk futbolunun gelişmesi için Anadolu'dan Trabzonspor dışında da bir şampiyon çıkması gerektiğine inanmaktadır. Endüstrileşen futbol, gelirlerini sürekli artırmakta fakat bu gelirler şampiyonluğun üç takım arasında el değiştirdiği bu dönemde eşit bir şekilde paylaşılammamaktadır. Gelirlerin dünyada da eşit bir şekilde paylaşıldığı iddia edilemez ama Türkiye'de bu noktada daha büyük bir çarpıklığın yaşandığı bir gerçektir. Bu nedenden ötürü Anadolu'dan çıkacak bir şampiyon dengelerin değişmesini sağlayabilir.

Bunun dışında Anadolu'dan bir şampiyon çıkması diğer takımları, dolayısıyla diğer şehirleri de motive edecek ve onlar da bu yolda daha kalıcı ve uzun vadeli yatırımlar yapabileceklerdir.

Tezin yazarı doğma büyüme bir Beşiktaşlı olarak eski bir Beşiktaş taraftarıdır. Yani bir dönem İstanbul'un üç büyük takımından birini desteklemiştir. Daha

sonra üniversite eğitimi için Ankara'ya gitmiş ve burada Gençlerbirliği tribünlerinde birkaç sezon geçirmiştir. Üniversite eğitimi sonrası en büyük hobisi olan futbolu bir iş haline getirmeye karar vermiş ve spor yazarlığı yapmaya başlamıştır. Bu anlamda futbol ailesinin bir parçasıdır. Oyunu izlemeyi sevdiği kadar oynamayı da sevmektedir ve özlemini halı sahalarda gidermeye çabalamaktadır. Halen ulusal bir gazetede gazetecilik yapmakta, futbol üzerine yazılar yazmaktadır. Artık kendisini herhangi bir takımın taraftarı olarak nitelemese de Beşiktaş ve Gençlerbirliği'ni diğer takımlardan ayrı bir yere koymaktadır. Tez okunurken, yazarının futbolla kurduğu ilişkinin bilinmesi, neyin ne amaçla ve hangi bakış açısıyla vurgulandığının anlaşılabilmesi noktasında önem taşımaktadır.

II. Bölüm: Tarihçe

Bu oyunun bir tarihi var

Huizinga (1995), oyunun kültür içerisinde kapsadığı yeri tespit etmeye çalışırken oyunda var olan birtakım özelliklerden bahsetmektedir. Oyunu her türlü maddi çıkar ve yarardan arındırılmış bir eylem olarak tanımlamıştır. Ona göre oyun ciddiyet¹ dünyası karşısında kendi kuralları ve dünyası olan bir olgudur. Fakat sadece televizyon ve gazetelerde futbola ilgili cereyan eden tartışmalara baktığımızda oyun âleminde ciddiyet âlemine geçildiğini görebiliriz. Şu durumda günümüzde futbolun oyun niteliğini kaybetmiş olduğunu ve tüketim toplumu içerisinde kültür endüstrisi tarafından bir meta haline getirildiği söylenebilir. Çünkü günümüzde futbol sadece sahada futbol oynayanların değil, belki de gerçek bağlamından koparılmış, üzerine dev bir endüstrinin kurulduğu bir tüketim olgusu olarak, kendisiyle uzaktan yakından bağ kuran her iş kolunun maddi kazanç sağladığı bir alandır. “Huizinga’nın kendisinden başka hiçbir şeye indirgenemeyen bir olgu olarak tanımladığı oyun, piyasa koşulları içerisinde dolaşıma sunulan diğer metalarla aynı kategoriye dahil olmuştur. Artık değil kendisinden başka hiçbir şeye indirgenememek; neredeyse kendisinden başka her şeye indirgenebilecek bir noktadadır. Tıpkı uzmanlık gerektiren herhangi bir iş gibi spor da, ciddi kurallar ve organizasyonlar bütününe bağlı bir meslek olayına dönüşmüştür.” (Kıvılcımlı ve Bakır, 1997, p. 37-41, alıntılanan Talimciler, 2002).

Kuşkusuz futbolun böyle popüler ve kitleleri yönlendirmede oldukça önemli bir araç haline gelmesine sadece tesadüf demek fazlaca iyimser bir

¹ Huizinga ciddiyeti oyunun karşısı olarak tanımlıyor.

yaklaşım olacaktır. Yaşanan süreç içerisinde futbolun yapısında oldukça önemli değişiklikler olmuş ve futbolun bir kitle izlencesi haline gelmesi sağlanmıştır. Peki futbol hangi aşamalardan geçtikten sonra günümüzdeki halini almıştır?

Ayakla oynanan top oyunlarının oldukça eski bir tarihi vardır. Bundan 5000 yıl önce Çinliler ayaklarını kullanarak hâkim oldukları ve yönlendirdikleri bir topla bugünkü futbolun atası sayılabilecek bir oyun oynuyorlardı. Üstelik oynadıkları toplar Milattan önce ve sonra yapılmış bazı kabartmalarda da görüldüğü üzere bugün Adidas'ın ürettiği toplara oldukça benziyorlardı. Aynı şekilde milattan 500 önceye ait bir Helen mezarının mermer zemininde bir adam topa vururken görülüyor. (Galeano, 1997). Tabii ki Türklerin de futbolun ataları olduklarına dair iddialar var. Bu iddiaların en önemlileri Kaşgarlı Mahmut'un ünlü eseri "Divanü Lügat-it Türk" (Sert, 2000) ve Ali Ekber'in yazdığı ve Ayasofya 1.Mahmut Kütüphanesi'nde 3188 numarada kayıtlı bulunan Hatayname isimli esere (Hiçyılmaz, -) dayandırılarak ortaya atılıyor. Sonuçta görüldüğü gibi futbolun doğduğu yer olmaya talipler arasında Türkler de dahil olmak üzere oldukça fazla topluluk var. Bunun önemli bir nedeni topu ayakla kontrol etmeye dayanan oyunların dünyanın çeşitli bölgelerinde paralel bir şekilde gelişme ihtimali olabilir.

Fakat hiç kuşkusuz futbolun, bugün futbol dediğimizde anladığımız şeye en yakın oyunun, beşiği olarak hemen akla İngiltere gelmektedir. Fakat İngiltere'nin de futbolun gerçek sahibi olup olmadığıyla ilgili tartışmalar da bulunmaktadır. Fransa'nın da oyunun kendilerine ait olduğu ve Normanlar tarafından İngiltere'ye götürüldüğü iddiaları mevcuttur (Sert, 2000). Futbolun

kurallı bir oyun olarak ortaya çıkış yeri her neresi olursa olsun, İngiltere’de ya da daha doğru bir ifade ile Britanya’da, kitleleri ilgilendiren bir oyun haline geldiği gerçeği yadsınamaz. Daha 12. Yüzyılda Ada’da en çok oynanan spor dalıydı. Kuşkusuz o zamanlar kuralları açısından bugünkünden farklı bir haldeydi futbol. Oyunlara kadın, erkek, çocuk, herkes katılır ve amaçsız bir şekilde topa vururlardı. 1314 yılında dönemin İngiltere kralı 2. Edward tarafından halk kitlelerinin futbol oynaması yasaklanmıştı (Sert, 2000). Bu yasak, kitlelerin futbol oynamak amacıyla oldukça yüksek sayılarda bir araya gelmesinin, kralda her an isyan çıkabileceği duygusu uyandırması ve isyandan duyulan korku nedeniyle koyulmuştu. 14.yüzyılda iktidarla futbolun arası bugün olduğu gibi değildi henüz. Kuşkusuz o zamanlar 2. Edward futboldan çok korkuyordu ve Franco’nun İspanya’yı Real Madrid sayesinde yıllarca yönetebildiğini ve Bernabeu stadyumunun yapımı emrini “bana 150 bin kişilik bir uyku tulumu yapın” diyerek verdiğini bilmiyordu. Futbol henüz zamların yapılması için dört gözle beklenen uluslararası turnavalara sahip değildi².

Özellikle İngiltere’nin güneyinde gelişen futbol, kurallı bir oyun haline geldiği dönemde aristokrasi ile barışmış ve 19.yüzyılın ikinci yarısıyla beraber aristokrat çocuklarının gittiği okullarda eğitimin de bir parçası olarak ele alınan sporlar arasında yer almaya başlamıştır. (Corbain, 1995; alıntılanan Akay, 2002). Türkiye’ye baktığımızda da futbolun benzer bir şekilde ilk döneminde varlıklı aile çocuklarının gittiği bugünkü adıyla Galatasaray

² 2002’de Güney Kore’de düzenlenen Dünya Kupası esnasında ülkemizde iğneden ipliğe her şeye uzunca bir aradan sonra önemli büyüklükte zam yapıldı.

Lisesi'nde oynanmaya başladığını ve 'zamane uleması'nın "Her kangı bir nevzadın resine şebih olan işbu toparlağı ayaklarile kakmaları mekruh idüğünden, evlad-ı müminin bununla oynamaktan min küllil-vücuhtahzir edilmeleri gerektir" (Talu, 2002, s.19-22) şeklindeki fetvası ile yasaklandığını görüyoruz. Fakat aristokratik bir boş zaman eğlencesi olarak gelişmekte olan futbol çok geçmeden özellikle İngiltere'nin güneyinde Endüstri Devrimi ile ortaya çıkmakta olan bir sınıfın, işçi sınıfının ve bu sınıfa ait kültürün nesnesi haline gelmiştir.

Üst sınıfların futboldan elini eteğini çekmesi, futbolun kitle kültürünün bir parçası haline gelişi, işçi sınıfının futbola olan ilgisinin artması, futbolun özellikle İngiltere örneğinde pub kültürünün bir parçası haline gelmesi 19.yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Futbolun gelişim sürecinde aristokrat sınıftan işçi sınıfına doğru el değiştirmesi ilginç bir tartışma zemini sağlamaktadır. Beğenilerin sınıflar arasında el değiştirmesiyle ilgili olarak Featherstone'un ortaya koyduğu görüşte alt grupların üst grupların beğenilerini taklit etmesi ya da gasp etmesi, yüksek grupların aradaki ilk mesafeyi yeniden oluşturacak şekilde yeni beğeniler benimsemelerine neden olması ve bunun sonucunda ya yeni beğenilerin ortaya konusu, ya da beğeni enflasyonunun gündeme gelmesiyle dile getirilir (Featherstone, 1996; alıntılanan Sert, 2000). Fakat salt bu noktadan çıkarak bir üst sınıf beğenisinin işçi sınıfları tarafından gasp edilmesi sonucu futbolun "el değiştirdiğini" iddia etmek tartışmaya açık bir konudur. Futbol oyununun doğasında bulunan yardımlaşma, takım ruhu, kolektivizmin oyunun işçi sınıfı tarafından kültür ögesi olarak benimsenmesinde göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir. Bu

noktada meselenin sadece alt sınıf-üst sınıf tartışmasına endeksli olmadığını düşünmek gerekir. Ahmet Çiğdem de oyunun köklü bir işçi sınıfı geleneğinin bulunduğu ve kapitalizmin beşiği sayılabilecek bir ülkede –İngiltere’de- kurallı bir oyun haline geldiğini, örgütlü bir işçi sınıfı geleneğinin ve dolayısıyla mücadelesinin İngiltere’deki kadar güçlü bir şekilde bulunmadığı bir coğrafyada Amerika’daki geriliğinin kültürel olarak açıklanabilecek nedenleri olması gerektiğine dikkat çekmiştir (Çiğdem, 2001). Salt alt sınıfların üst sınıf değerlerini gasp etmesine indirgenecek bir açıklama futbolun gelişiminin Amerika ve İngiltere düzleminde farklılaşmasını açıklamaya yeterli gibi görünmemektedir. Futbolun doğasına ait ve ortaya konulabilmesi için gerektirdiği birtakım özelliklerin işçi sınıfının sahip olduğu değerlerle çakıştığı ve bu sayede işçi sınıfı kültürü içerisinde böylesi önemli bir konuma geldiği söylenebilir.

Türkiye’ye geri dönersek Osmanlı’da Abdülhamid dönemine ait yasakçı zihniyetten futbol da nasibini almıştır. İngiliz kralı gibi Abdülhamid de isyan çıkması korkusuyla olacak futbolun oynanmasını yasaklamıştı. Hatta o dönem futbol topuna vurmanın Hz.Ali’nin başına vurmakla eş olduğuna dair söylencelerin ortalıkta dolandığı söylenmektedir. Önceleri bu günah-ayıp kışkırtmasıyla sadece azınlıkların oynadıkları bir oyun olan futbol, Robenson kardeşlerin o zamanki adıyla Mekteb-i Sultani’ye³ bir futbol topu getirmeleriyle okulun öğrencileriyle tanışmış oldu. O zamanlar oynanması bir topun ardından 300 kadar gencin koşması demek olan futbol, okulun öğrencileri tarafından da çok sevilmiş ve zaman içerisinde 300 olan oyuncu

³ Galatasaray Lisesi.

sayısı 50'ye indirilerek görece kurallı bir hale getirilmiştir (Hiçyılmaz, -).

Azınlıkların yanı sıra o sıralarda İstanbul'da bulunmakta olan İngilizler de futbolun buradaki gelişiminde oldukça önemli bir yere sahiptirler. Kurdukları kulüplerle birlikte henüz profesyonellikten uzak "Constantinople Football League" içerisinde mücadele vermekteydiler (Hiçyılmaz, -). Bunların hemen ardından 1900'lerin başlarında başlarını genellikle Sultanililerin çektikleri Türk kulüpleri kurulmaya başlanıyordu. Bu kulüplerin, özellikle de Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe'nin tarihsel gelişimi tez içerisinde daha sonra ele alınacaktır. Fakat burada önemli olan işgal altındaki bir ülkede futbolun işgal kuvvetleriyle yapılan maçlarla başka bir kimlik kazanması ve cephede elde edilemeyen başarının futbol sahalarında elde edilmeye çalışılmasıdır.

Fenerbahçe'nin dönemin İngiliz kuvvetlerine karşı elde ettiği başarı, elbette bugün uluslar arası düzeyde bir maçta rakip olan Panathinaikos takımına başarı dileyen Galatasaray taraftarlarından farklı olarak, bir milli zafer olarak tarihe geçmiştir. Dönem savaş dönemidir ve düşmanın bugünkü gibi 'içeride' aranmasına gerek yoktur. Düşman cephede, tam karşıda yer almaktadır ve futbol da düşmanla 'savaşmanın' daha az şiddet içeren araçlarından birisidir. Bu noktada futbolun ulus-devlet kimliğinin inşasında kullanılan araçlardan biri olduğunu söylemek mümkündür.

Futbolun bu niteliğine karşın bu oyundan Türkiye'de, dünyadaki örneklerinin aksine işçi sınıfı kültürünün bir parçası olarak bahsetmek oldukça güç. Futbol ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında da sınıf temelli bir çalışmaya rastlamak pek mümkün değil. Bugün herhangi bir takımın adı işçi sınıfıyla birlikte anılmıyor. Fakat futbolu bir yerellik unsuru olarak görebiliyoruz.

Kulüpler çoğunlukla isimlerini bir semt, mahalle veya şehir isimlerinden alıyorlar⁴. Anadolu’da her şehirde İstanbul’un üç büyük kulübünün taraftarı bulunsa da şehir halkının aynı zamanda yöre takımını destekledikleri kesin. Hatta Anadolu’da komşu iller arasında oynanan müsabakalar oldukça kötü olaylara sahne olabiliyor. Anadolu ile İstanbul -özellikle İstanbul’da üç büyük kulüp diye anılan Beşiktaş, Galatasaray, Fenerbahçe- arasında ciddi bir mücadele söz konusu. Özellikle sportif başarının adeta tekelleşmiş bir şekilde İstanbul’un elinde olması Anadolu kulüplerinin taraftarlarını adeta isyan ettiriyor. Anadolu kulüplerinin taraftarlarının bu isyanı sadece futbol kaynaklı olmanın ötesinde futbolla kendini ifade eden ve *www.antibizans.com* gibi internet sitelerinde artık futbol dışında Anadolu ve İstanbul arasında yaşanan gelir düzeyindeki adaletsizlikleri de sembolize eder nitelikte. Futbol başlığı altında Anadolu’nun birçok şehrinde yaşayan taraftar grupları İstanbul’un yaşam tarzına, hayat felsefesine de atıfta bulunuyor ve şehri Bizans benzetmesiyle niteliyorlar.

İşte bu tezin temel amacını da bu kırılma noktası oluşturuyor. Türk futboluna 1960’lardan beri damgasını vurmuş bir kutuplaşma bugün artık doruk noktasına ulaşmış durumda. Anadolu takımları ile İstanbul’un üç büyüğü ve süreç içerisinde ortak çıkarlar doğrultusunda bu üçlüye eklenen Trabzonspor arasındaki çekişme, bir çekişme olmaktan çoktan çıktı ve bir kavga halini aldı. Üstelik bu kavga sadece sportif alanda değil taraftarlar düzeyinde de yaşanmakta. Bugün Anadolu’nun herhangi bir kentine

⁴ Bildiğim kadarıyla bu konuda tek istisna Gençlerbirliği. İlginç olan isminde herhangi bir yerellik taşımayan bu kulübün en önemli sıkıntısı taraftar sayısının azlığı. 2002-2003 sezonunda şampiyonluğa oynayan bir ekip olması sebebiyle taraftar sayısında önemli bir artış olsa da kulüp hâlâ Ankara’yı temsil eden bir niteliğe sahip gibi görünmüyor.

deplasmanda takımlarını desteklemek için giden dört büyük takımın taraftarı, o şehirde pek çok yandaşı bulunmasına karşın ev sahiplerince taş ve sopalarla karşılanıyor. Televizyonlar ve gazete manşetleri bir sezon boyunca bu tür kavga haberleriyle dolup taşıyor.

Taşra futbolunun merkeze duyduğu öfkeyi gelinen noktada sadece futbol ile açıklamak mümkün değil. Orada büyüyen nefret bize başka bir şeyin ipuçlarını veriyor. Bundan yaklaşık iki yıl önce, gazeteci olarak katıldığım ‘İstanbul Saltanatına Karşı Futbolda Anadolu’nun Duruşu ve Geleceği’ isimli bir sempozyumda yer alan taraftarların verdiği tepkiler nefretin boyutlarını anlatması noktasında anlamlıydı. Sempozyumda dinleyici olarak yer alan Anadolu kulüpleri taraftarları (ki büyük çoğunluğunu İstanbul’a oldukça yakın bir şehrin takımı olan Kocaelisporlular oluşturuyordu) panelistlerden birinin İstanbul takımları (ve tabii Trabzonspor’u) ‘büyükler’ olarak nitelemesine şiddetli tepki gösteriyordu. Bu tepki o kadar büyük bir tepkiydi ki söz konusu panelist bu ifadeyi kullanmamak zorunda kaldı.

Tepkilerin bu denli büyük olması bizlere sorunun kaynağının sadece futbol olmadığını düşündürüyor. Dışa vuruluş şekli futbol olabilir ama aslında gösterilen reaksiyon yaşanan sıkıntının kültürel, ekonomik, politik kökleri olduğunu ortaya koyuyor.

Futbol özellikle kendisini daha fazla görünür kılmak isteyen (bu görünürlük medyatik olma hali olarak okunabileceği gibi, siyasi erke yakın olma, siyasi olarak güçlü olma şeklinde de okunabilir) merkez ve taşra burjuvazisi açısından çok uygun bir habitat oluşturuyor. Böyle uygun bir alanda daha önce adını bile duymadığımız bir müteahhit çok kısa bir süre

içerisinde ülke çapında büyük bir şöhrete kavuşabiliyor. Örneğin 2006 yılının Mart ayında Ankara'da faaliyet gösteren KC Group isimli inşaat firmasını inşaat sektörüne dair özel bir ilgisi veya bilgisi olmayan hiç kimse tanımıyordu. Etimesgut ilçesinde yatırımları olan firma İkinci Lig B Kategorisi takımlarından Şekerspor'u alıp, bir de bu takıma üst üste Süper Lig'de forma giyen yıldız oyuncularını (başta zaten her şeyiyle tartışılan bir isim olan Beşiktaşlı Sergen Yalçın olmak üzere) transfer etmeye başlayınca haziran ayı itibarıyla tüm ülkenin dikkatini çekmeyi başardı.

İşte merkez ve taşra burjuvazisi tam da bu sebepten ötürü ait oldukları ilin takımlarına büyük bir ilgi duyuyor. Daha tanınır hale gelme yolundaki bu ilgi aslında merkez ve periferide gelişen, büyüyen sermayelerin de çatışma alanını oluşturuyor. Taşra burjuvazisi merkezdeki muadillerine rüştünü ispat alanı olarak futbolu uygun bir mecra olarak görüyor. Bugün Türk futbolunda Anadolu'yu temsil etmesi amacıyla kurulan Kulüpler Birliği'ne üye olan takımların başkanlarının sık sık büyük takımlarla karşı karşıya gelmesinin nedenlerinden biri de bu değil midir? Mesela uzun bir dönem o birliğin başkanlığını yapan İlhan Cavcav'ın İstanbul kulüplerinin son dönemde mali yapısıyla en 'göze batanı' olan Fenerbahçe'yi PKK'ya benzetmesini bu çerçevede değerlendiremez miyiz?

Kulüp yönetimleri düzeyinde yaşanan bu gerginlik pek tabii ki tabanı da etkilemektedir. Taraftarların merkezin takımı olarak gördüğü büyüklere gösterdiği büyük tepki, İstanbul takımlarını 'Bizans' olarak nitelemesi köklerini Osmanlıdan alan merkez-taşra çatışmasının güzel bir örneği değil de nedir?

Ömer Laçiner'in deyişiiyle taşra kavramı çoğu toplumda merkezle organik bir bütünlük oluşturan periferileri, dolayısıyla sıradan, normal bir ilişkiyi ifade ederken; Türkiye'de vurgulu bir hiyerarşiyi, güçlü bir başkalık tınısını içeren gerilim yüklü bir ilişkiyi anlatır. (Laçiner, 2005; Bora, 2005 içinde) Futbol bu gerilimin belki de en yüksek noktaya vardığı kültürel alanlardan biri, belki de birincisidir. İşte bu nedenle futbolda Anadolu'yla İstanbul arasında yaşanan gerilimin omurgasını ortaya çıkarabilmek Cumhuriyet tarihi boyunca merkezle taşranın yaşadığı gerilimin kodlarını göz önüne serilmesini sağlayacaktır.

Laçiner (2005), merkezin belirleyici konumunun olağan bir merkez-periferi ilişkisinde doğal olarak algılanabilirken, bunun Türkiye taşrasında neredeyse zorla kabul ettirilmiş bir hiyerarşi gibi algılanabildiğini söyler. Ona göre Türkiye taşrası merkez-metropollerini kendine uzak, yabancı ve mütehakim bir hayat tarzı ile onu ezen ve aşağılayan bir güç olarak nitелеmektedir. Aslında bu durum 'modern Türkiye'nin oluşum özelliklerinin bir sonucudur. Bu teşhisi virgölüne dokunmadan futbol alanındaki çatışmayı tanımlamakta kullanabiliriz. Anadolu kuralları İstanbul'un koymasından rahatsızdır. Futboldan kazanılan paranın nasıl paylaşılacağına İstanbul'un karar vermesinden rahatsızdır. Fikri sorulan çizelgesinde her daim en ön sırayı İstanbul'un üç takımının almasından rahatsızdır. 14 kulübe karşı, aralarına Trabzonspor'u da almış dörtlü bir blokun, yani sayısal azınlığın iktidar terazisinde daha ağır çekmesi Anadolu kulüpleri yöneticilerinin ve taraftarlarının başlıca sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sorunsala daha yakından

bakmak kültürel alanda merkezle taşranın yaşadığı gerginliğe daha yakından bakmak demektir.

İstanbul kulüpleri geride kalan yıllar içerisinde büyüdükçe büyümüş, kendisi dışında kalan her takımı (bu takımlar Ankara, İzmir gibi büyükşehir takımları da olsa) taşra takımı haline getirmiştir. Aslında bu sadece futbolda yaşanmamıştır. İstanbul yıllarla birlikte kendisi dışında kalan her coğrafyayı taşralaştırmıştır. (Bora, 2005) Bugün İstanbul ve Anadolu kulüpleri arasında var olmak, görünür olmak noktasında büyük bir uçurum bulunmaktadır. Bu büyük kentin kendisi dışında olanı yok saymasına paralel olarak, futbolda da İstanbul dışı yok denecek kadar azdır. Medyada dört büyük kulübe geniş yer ayrılırken Anadolu takımları genellikle büyüklerle girdikleri ilişkiler, oynadıkları maçlar ekseninde kendilerine yer bulabilmekteler.

Nasıl ki televizyon denen aygıttan bir Bitlisli olarak bir gün sonraki hava durumunu öğrenme noktasında derin sıkıntılar yaşamamıza rağmen İstanbul'un üç günlük hava tahminine rahatça ulaşabiliyorsak, Anadolu futboluna kıyıda köşede rastlarken büyüklerin haberleri gözümüze gözümüze sokulmaktadır. Diğer kültürel alanlardan farklı olarak futbolda taşra da İstanbullulara ilişkin haberleri talep etmektedir. Çünkü yine diğer kültürel alanlardan farklı olarak, taşrada İstanbul takımlarını destekleyen insanların sayısı kent takımlarını destekleyenlerin sayısından fazladır. Aslında bu da periferi futbolunun düşkünlerinin merkez futboluna duyduğu nefretin artmasına neden olmaktadır. Onlara göre 'düşman' dışarıda olduğu kadar içeridedir de... Bu nedenle örneğin Konya'da, gözü dönmüş kalabalıklar Fenerbahçe bayraklarıyla kutlama yapan insan avına çıkmaktadır.

Aslında taşra futbolunun öfkesi tam olarak İstanbul'un değişmesi, dönüşmesi gerekliliğine duyduğu inançtan kaynaklanmamaktadır. Kendisi İstanbul olmak istemekte, buna giden yolların tıkalı olması öfkeyi artırmaktadır. Tanıl Bora (2005), futbola da referans verdiği makalesinde şöyle der:

Futbol statlarında İstanbul takımları oligarşisine karşı 'Anadolucu' tepki, bu tepkinin 'Anadolucu' taraftarlar arasında bir 'anti-Bizans' koalisyonuna zemin hazırlaması, tribünlerde 's.kilmiş İstanbul' tezahüratının haykırılması için fırsat kollanması, merkeze tutunma arzusu ile taşralaşma endişesi arasındaki bu tedirgin ruh halinin bir dışavurumudur.

III: Bölüm: Globalleşme ve Glokalleşme tartışmaları ekseninde futbol

Globalleşen İstanbul vs. Glokalleşmeye çalışan Anadolu

Küresel olanla yerel olanın ilişkisi her zaman sosyolojinin ilgi alanı içerisinde yer almış bir konudur. Söz konusu merkez-çevre ilişkileriye globalle yerelin ilişkisi de bu ekseninde önemli bir yer tutar. Yerel olan küresel olanın içerisinde kendisine yaşam alanı yaratabilir mi? Özellikle kültür ekseninde baktığımızda global kültür yerel kültürün, devamlılığının önündeki bir engel midir, yoksa tam tersine yerelliğin evrenselleşmesi midir küreselleşme?

Bu gibi sorular özellikle İstanbul gibi 'milenyum kenti' olarak tanımlanan, küreselleşmeden en fazla nasibini alan bir metropolün, yerel kültürün geleneğinin devam ettiği Anadolu'yla kıyaslanması noktasında önemli bir yer tutmaktadır.

Globalleşme tartışmalarında literatürde iki eksenli bir ayrışma olduğunu söylemek mümkün. Eksenlerden biri globalleşmeyi modernizmin sonucu olarak daha tekdüzeleştirici bir bakış açısıyla ele alırken bir diğer görüş yerel olanın küresel olandan küresel olanın ise yerel olandan beslendiği görüşünü savunur. İkinci görüşe göre küreselleşen dünya küçülmektedir, küçülürken ise parçalanmakta ve farklılıkların altı çizilmektedir. (Aslanoğlu, 1996).

Globalleşme süreçleri, globalleşmenin daha heterojen yönünü vurgulamak amacıyla alternatif bir kavram ekseninde, glokalleşme kavramı ekseninde tartışılmaya başlanmıştır. Glokalleşme, global ve lokal kelimelerinin birleşmesinden türetilmiştir ve iktisat kuramları içerisinde de yer bulmasına karşın bu çalışmada sosyolojik içeriğiyle kullanılacaktır. Sosyoloji alanında

glokalleşme küresel dinamiklerle yerel dinamiklerin bir potada eritilebilmesi, globalleşme ile yerelliğin birbiriyle iç içe var olabilmesi anlamına gelmektedir. Başka türlü söylemek gerekirse küresel olan, yerel olanın karşıtı değildir. Yerellik küresel dinamiklere ayak uydurabildiği, eklemlenebildiği ölçüde özgünlüğünü ve biricikliğini sürdürebilir. Küresel olana eklemlenebilme becerisi bu noktada önem taşımaktadır. Robertson'a (1994) göre globalleştirici eğilimlere karşı yerel dirençler oluşmakta ve globalleştirici eğilimler giderek yerelliği de içermektedir.

Bu anlamda bakarsak glokalleşmeyi en genel tanımıyla yerel olanla global olanın birlikteliği olarak ifade etmek mümkün hale gelmektedir (Swyngedouw, 1997). Başka türlü söylemek gerekirse glokalizm, kurumsal yapılanmaların ulusal ölçekten daha bir üst kademeye, ulusötesi bir aşamaya doğru evrilirken, diğer bir yandan da yerel olanı reddetmemeleri anlamına geliyor. Yani burada iki yönlü bir evrilme söz konusu, ulus-devletin sınırları gevşedikçe kültürel ve siyasi yapılanmalar hem ulusötesinde daha küresel nitelikler kazanırken hem de yerel olanı besliyorlar. Bu teze göre global olan aslında yerel olanın önünü kesmiyor, onu engellemiyor. Tam tersine genel olanın değişiminin farkında olmak yerel olanın kimliğinin referans noktalarında benzer bir değişimi sağlıyor. Yani yerel olan küresel olanla bir noktaya kadar birlikte evrilebiliyor. Bunu da yerel seviyede global değerleri tatbik etmeye başlayan dinamikler sağlıyor. Burada aslında küresel olana kendi yöntemleriyle eklemleniyorlar, ve yine aslında burada küresel olanın tanımlanmasına da katkıda bulunmuş oluyorlar. Bu noktadan baktığımızda yerel dinamikler sadece küresel olanın uygulamaya konulduğu alanlar

olmaktan çıkıyor, Küresel olana bir karşı koyma alanı haline geliyor. (Pile & Keith, 1997).

Burada üzerinde durulması gereken nokta yerel kurumların global değerlerle ne derece eklemlenebildiği. Anadolu'da da bunu başaran -yani söz konusu belediyeçilik de olsa, futbol da, oyunu merkezin kurallarıyla oynayabilen iller rekabetin içerisinde var olmayı başarabildi. Yerel kanallar bu noktada güzel bir örnek. Uzun yıllardan beri Anadolu kentlerinin en büyük sorunlarından birisi İstanbul medyası oldu. Türkiye'nin merkezi olarak İstanbul'da yayın yapan medya sektörü Anadolu'yu en fazla başkentten politika haberleri, sayfiye bölgelerinden magazin haberleri ile diğer illerdeki kaza veya bir siyasi büyüğün ziyareti ekseninde gündemine alıyordu.

Fakat yerel kanalların devreye girmesi hem taşranın kendisini başka bir seviyede, tıpkı İstanbul gibi, bir merkez olarak tanımlamasını sağlarken hem de o kentin insanları açısından 'biz' duygusuna vurgu yapıyordu. Yerel kanallarda aslında ulusal kanallarda yapılanın biraz daha 'ilkel' hali, ama özünde merkezde uygulananın bire bir aynısı tatbik ediliyordu. Bugün de öyle... Söz konusu futbol olduğunda da durum farklı değil. Ulusal kanallar İstanbul'un üç takımını, o takımlar üzerine uzmanlaşmış spor yorumcularıyla çeşitli kanallarda tartışırken yerel kanallar da ait oldukları ilin takımlarını benzer şekillerde masaya yatırıyorlar. Tıpkı ulusal ölçekte olduğu gibi yerel takımların tartışıldığı bu programlar da büyük ilgi görüyor ve oldukça sert tartışmalara sahne oluyor. Yani aslında merkeze duyulan tepki, merkezden farklı bir ifade biçimi geliştirmekten çok merkezin değerlerini yerel ölçekte yeniden üretmekle

ifadesini buluyor. Anadolu, İstanbul'u dönüştürmekten çok İstanbul'la birlikte, hatta İstanbul'a doğru dönüşme yoluna gidiyor.

Bu noktada iletişimin, ya da bu iletişimin bir biçimi olarak medyanın, globalleşme süreçlerinin birbirinden haberdar olması açısından taşıdığı anlama dikkat çekmek gerekiyor. Globalleşme süresini, glokalleşme olarak aldığımızda karşımıza yerel olanla küresel olanın iç içe geçtiği bir örüntü çıkıyorsa bu iç içeliği sağlayan şey çeşitli kültürlerin birbirleriyle karşılaştıkları bir alan olarak medyadır. Yerelliklerin tanımlanması, standartlaşması ve birbirine karşıt uç noktaların törpülenmesi medya aracılığıyla yapılmaktadır. (Aslanoğlu, 1996)

İletişim teknolojisindeki değişimin yerel olanın küresel olanla kurduğu ilişkiye büyük bir etkisinin bulunduğu bir gerçek. Söz konusu futbol gibi bir popüler kültür alanı olduğunda iletişim teknolojisinin küreselle yerel arasında farklı biçimlerde iki ayrı fonksiyonu olduğu söylenebilir. Medya bir yanıyla küresel olanın yerel olana nüfuzunu sağlıyor. Zaman ve mekânın modernist tanımları hızla değişime uğruyor. Kültürün dağıtımında büyük bir güce sahip medya bu dağılımın yönünü de belirliyor. Bugün kelimenin birinci anlamıyla 'kültür' denilince ilk akla gelenin Diyarbakır Sanat Festivali değil de mesela İstanbul Film Festivali olması ikincisinin dağıtım ağında daha öncelikli bir yer işgal etmesiyle açıklanabilir.

Bu noktada küreselleşme beraberinde zaman ve mekân tanımının yeniden yapılmasını getiriyor. Artık bize daha yakın olanı ilgi alanımız içerisinde yer almadığı için görmeyebilir veya duymayabilirken, daha uzak

ama ilgi alanımız içerisinde yer alandan oldukça kolay bir şekilde yararlanabiliyoruz.

Aslında bu anlamıyla küreselleşme sürecinde zaman mekândan bağımsız kılınmıştır (Giddens, 1994). Bir şeyin bizim için bilinebilir ve mümkün olabilmesi için o şeyin fiziksel olarak yakın olmasının zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Dünyanın öbür ucundaki bir futbol maçının sonucunu öğrenmek günümüzde hemen birkaç sokak ötenizde oynanan bir üçüncü lig maçının sonucunu öğrenmekten daha kolaydır. Bu anlamıyla gerek kültürel olarak gerekse futbol özelinde neyin daha bilinebilir, neyin daha popüler olduğunu belirleyen şeylerden birisi de neyin daha ulaşılabilir olduğudur.

Buradan bakıldığında küreselleşmeye daha açık olan bilinebilir olma gücüne daha muktedir olmaktadır. İstanbul'un üç büyük takımının maç sonuçları, maçların 90 dakikalık canlı yayınları dünyanın herhangi bir noktasında bir çanak anten ve bir dijital konsol yardımıyla izlenebilmektedir. Örneğin bir maç gezisi için gittiğim ve buradan binlerce kilometre uzaktaki Kazakistan'da yine aynı maç için orada bulunan Erman Toroğlu'nun popüler bir futbol figürü olduğunu görmek ilk etapta beni biraz şaşırttıysa da çok geçmeden ülkede Türkiye liginin yakından takip edildiğine şahit oldum. Kazakların bir bölümü ve Kazakistan'da yaşayan Türkiyeliler sadece maçları izlemekle kalmıyor, maçların hemen ardından başlayan Maraton programında yorumculuk yapan Erman Toroğlu'nu da yakından takip ediyorlardı. Hatta o kadar ki Kazakistan'ın üst düzey bürokratları Toroğlu'nu ziyaret ediyor, kendisine eşlik ediyorlardı. Belki söz konusu Erman Toroğlu olduğunda geçerli değil ama futbolla ilgilenmeyen bir Türkiyelinin bu spor yorumcusundan bihaber olması

mümkün, futbola ilgi duyan bir Kazak ise belki aynı yorumcuyu hepimizden daha iyi tanıyor.

Söz konusu görünebilirlik olduğunda Anadolu takımları oldukça büyük bir dezavantaja sahip. Çünkü bu takımların ana medya içerisinde işgal ettiği yer oldukça sınırlı. Genellikle bu takımların maçlarından ancak iki-üç dakikalık özet görüntüler şeklinde haberdar olunabiliyor bu da Anadolu takımlarının bilinebilir olmasını engelliyor.

Buna karşın konuya glokalleşme noktasından yaklaşırsak başka bir durumla karşılaşyoruz. Anadolu takımları ‘modern’ dünyanın global süreçlerine ne derece eklenemediklerine bağlı olarak varlıklarını devam ettirebiliyor. Bu sürecin içerisinde yer alan takımlar en azından kendi hedef kitlelerine ulaşmayı başarabiliyorlar ve gerek bulunduğu kentin sakinlerine gerekse hemşerilerine ulaşmayı başarabiliyorlar.

Örneğin internet. Bugün Anadolu takımlarının taraftarları için bulunmaz bir nimet haline gelebiliyor. İnternet gibi global değere sahip bir kültürel/sosyal/ekonomik ürünü kendi yerel ihtiyaçlarıyla eklemleyebilen Anadolu takımları kurdukları internet siteleriyle taraftarlarına hızlı ve kolay ulaşılabilir bilgi sağlayabiliyorlar. Mesela bugün Bursaspor’un bir maçını oynadığı esnada televizyondan takip etmeniz mümkün olmasa da internet üzerinden bu mümkün hale geliyor. Keza taraftar grupları kurdukları sitelerle takımlarının marşlarına, bir sonraki maçlarına, hatta ve hatta son antrenman bilgilerine varıncaya dair çok spesifik bilgileri paylaşabiliyorlar.

Bunun dışında yerel kanalların ortaya çıkışı da yerel unsurlar ile global unsurların bir potada eritilmesinin bir sonucu olarak okunabilir. Bugün ‘ulusal’

yayın yapan medya kuruluşlarının hemen hepsi üç büyük takımın penceresinden karşılaşmaları değerlendiriyor. Yani mesela Beşiktaş'la Konyaspor bir maç yaptığında ve Konya galip geldiğinde ulusal basın için o maçı Konyaspor kazanmıyor, Beşiktaş kaybediyor. Buna karşın yerel kanallarda durum tam tersi. Konya'da yayın yapan kanallarda "Akşama Beşiktaş'la maçımız var" tarzında anonsları duymak gayet doğal. Bunun yanı sıra yerel kanallarda tıpkı ulusal muadillerinde olduğu gibi Anadolu takımlarında da sadece o takım üzerine 'uzmanlaşmış' spor yorumcularını bulmak mümkün. Bu yorumcular İstanbullu meslektaşlarına benzer bir şekilde görev yaptıkları ilin takımını yakından takip ediyor, o takımla ilgili son haberleri, gelişmeleri zaman zaman 'büyükleri' aratmayacak ölçüde 'ateşli' bir şekilde televizyon programlarında tartışıyorlar.

Globalleşen dünyada yerel kültür yaşanan süreçlere kendi mekanizmalarıyla ekleniyor. Daha doğrusu global olanı kendi değerleri içerisinde eğip bükerek bir tür içselleştirme yoluna gidiyor. Yerele ait olan markaların var olabilmeleri, varlıklarını sürdürebilmeleri bu eklenmeyi ne derece sağlıklı yapabildikleri ölçüsünde belirleniyor. Bu eklenme sürecini tek yönlü olarak algılamak doğru değil. Yerel olanın da global olana bir etkisi bulunuyor. Ayrıca süreç sürekli olarak yerel olanın global olanı içselleştirmesi şeklinde, bir mutabakat haliyle devam etmiyor. Yerel olanla global olanın arasında bir çatışma, bir gerginlik de söz konusu.

Globalleşme sürecine merkezden bakıldığında ise globalleşme yolunda ilerleyen il veya bölge ile milli sınırlar, ulus-devlet arasında bir başka gerginlik olduğunu görüyoruz. Tanıl Bora (1993) bu gerginliğin sebebi olarak milli

devlet ile globalleşen bölge/şehir arasındaki kapitalist sistemin dayatmasından kaynaklanan coğrafi bir deregülasyon sürecini gösteriyor. Bora'ya göre globalleşen bölge/şehir ile milli devlet coğrafyasının bütünü arasındaki eşitsiz gelişme uçurumu derinleştikçe, bu gerginlik de artıyor ve Türkiye gibi ülkelerde en üst düzeye çıkıyor. Bora, söz konusu makalesinde bu gerginliğe örnek olarak İstanbul ile geri kalanı arasındaki sürtüşmeyi örnek gösteriyor.

Globalleşen İstanbul ile Türkiye'nin geri kalanı arasında ortaya çıkan gerilimin futbolda da izlerini sürmek mümkün. Türk futbolu 1990'ların başlarından bu yana sadece gelişmekle kalmıyor, bu gelişime paralel olarak dünyada büyük, devasa bir sektör haline gelen futbol ailesi ile de eklemleniyor. Tıpkı sermayenin kendisi gibi futbol da dünya üzerinde globalleşiyor ve ulus-devlet sınırlarının ötesine geçiyor. Artık futbolun en küresel hali dört yılda bir düzenlenen Dünya Kupası değil. Ulus-devlet ötesi global bir kurum olan Avrupa Birliği'ne paralel olarak Avrupa kıtasında da Şampiyonlar Ligi var artık. Bugün Avrupa'nın önde gelen kulüpleri bu ligde bir araya gelip, sınırlar ötesinde bir futbol rekabeti yaratıyorlar. Hatta aynı ülkenin iki takımı bile bu ulusötesi futbol oluşumunda kozlarını paylaşmak durumunda kalıyor. Avrupa'nın önde gelen kulüpleri bununla da sınırlı kalmayıp, çıkarlarının tehlikeye girdiğini düşündükleri noktalarda kıtada futbolun patronu durumundaki UEFA'yı bir 'Avrupa Ligi' kurmakla tehdit edebiliyor.

Türk futbolu da 90'ların ortalarından bu yana hızla globalleşen dünya futboluna eklemleniyor, Şampiyonlar Ligi'ndeki yerini bir veya iki takımla alıyor. Lakin bu eklemlenme süreci sadece İstanbul'la dünyanın geri kalanı arasında yaşanıyor. Türkiye'de İstanbul dışından herhangi bir şehrin takımı

şimdiye kadar Şampiyonlar Ligi'nde yer almayı başaramadı. Yani Avrupa futbolunda (Daha küçük bir futbol organizasyonu olan UEFA Kupası'na katılma hakkı kazanan birkaç Anadolu takımını saymazsak) İstanbul'un üç büyüğü ve biraz da Trabzonspor dışında adını sıkça söz ettiren takım olmadı.

Bu nedenle bugün Anadolu'da hiçbir takımın dünya ölçeğinde bir başarı planı bulunmamaktadır. Eski Samsunspor Başkanı İsmail Uyanık'ın (2006) da kendisiyle yaptığımız görüşmede söylediği gibi bir Anadolu takımının en iyi hedefi olarak 'ligi ilk altı içerisinde bitirmeyi, kupada gidebilecek yere kadar gidebilmeyi ve mümkünse UEFA Kupası'na katılmayı başarabilmeyi, göstermişti.

Buna karşın İstanbul takımlarının özellikle Galatasaray'ın 2000 yılında kazandığı UEFA Kupası'ndan sonra Avrupa'da başarı elde etmek gibi bir hedefleri oldu. Bu hedefler doğrultusunda İstanbul ile Anadolu'nun Tanıl Bora'nın makalesinde belirttiği türden bir gerginlik yaşadığı, bugün de yaşamakta olduğu söylenebilir. Bir yanda hedefleri büyüdüğü için mevcut kuralları kendi istediği şekilde eğip bükmek isteyen İstanbul takımları, diğer yanda bu eğip bükmelerden zarar göreceğine inandığı için bu türden değişikliklere karşı çıkan Anadolu.

IV. Bölüm: Cumhuriyet Dönemi ve Anadolu-İstanbul ilişkileri

İstanbul-Anadolu gerginliğinin tarihsel evrimi

İstanbul ile Anadolu arasındaki gerginliğe bakarken üzerinde durulması gereken noktalardan biri de bu ilişkinin tarihsel süreci. Futbolda yansımalarını oldukça açık bir şekilde gördüğümüz İstanbul-Anadolu gerginliği aslında kaynağını Cumhuriyet'in ilk yıllarından alan bir gerginliktir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında başta Mustafa Kemal olmak üzere kurucu kadrolar düşmana karşı olduğu kadar İstanbul Hükümeti'ne de karşı bir mücadele içerisinde yer almaktadır.

İstanbul Hükümeti'nin İtilaf devletleriyle, özellikle de İstanbul'u işgal altında tutan İngilizlerle belirli bir uyum içerisinde çalışması, Anadolu'da devam eden hareketin sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun son hanedanını değil, İstanbul'un kendisini de ötekileştirmesini sağlamıştır. Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında İstanbul, her türlü entrikanın döndüğü, Bizans oyunlarının hâkim olduğu, ahlak yoksunu bir şehir olarak tasvir edilmektedir. İstanbul'un bu hali onun yeni devletin kuruluş aşamasında önemli bir rol üstlenmesine engel teşkil etmektedir.

'İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek' döneme damgasını vuran bir klişedir. Şükrü Argın (2003) bu klişenin sadece Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait değil, Türk siyasal hayatının tamamında her zaman için anlamlı olduğunu söyler. Argın'a göre İstanbul'dan Anadolu'ya geçiş 'kirli' bir 'mazi'den 'pür-i pak bir istikbal'e doğru bir geçiş şeklinde sembolize edilir. Lakin aslında her

giden dönmenin hayali içindedir. Bunun sebebi Ankara'nın aslında İstanbul'a dönme ihtimali nedeniyle katlanılacak bir mahrumiyet bölgesi olarak algılanmasıdır.

İstanbul'un o dönem içerisinde bu denli ötekileştirilmesinin en önemli sebeplerinden birisi de resmi milliyetçi ideolojinin yerliliğe yaptığı vurgudur. Burada yerlilikten kastedilen tam olarak geleneksellik değildir. Bilakis 'gelenek' ve o 'geleneğin' hoşa gitmeyen mirasını taşıyan, dönüştürülmesi gereken İstanbul'dur. İstanbul'un, dolayısıyla Osmanlı'nın devamı olan gelenek yıkılmalı, yerine köklerini Anadolu'dan alan ve vurgusu Türklük üzerine oturan bir başka gelenek devreye sokulmalıdır.

O dönem yerliliğe yapılan vurguda Anadolu ile kurucu kadroların aynı safta, İstanbul karşısında yer alması bir yandan anlaşılır, bir yandan ise ilginçtir. Çünkü Cumhuriyet Halk Partisi iktidarına karşı süreç içerisinde gelişecek muhalefet de yerliliğe vurgu yapacak ve Demokrat Parti ile iktidara gelen bu muhalefet kendisini seçkinlerin taşrayı dışlayıcı politikalarına karşı yerliliğe, Anadoluçuluğa yaptığı vurguyla dikkat çekecektir. Tanıl Bora'nın (2003) da dediği gibi bu dönemde yerlilik mefhumu Türkiye'nin toplumsal ve siyasal düzeninde Müslüman halkın horlanarak seçkinler katından dışlanmış olmasını belirtmek gibi bir işlevi üstlenecektir. Köklerini 1950'lerin Demokrat Parti'sinden alan bu yeni yerlilik vurgusu 70'lerle birlikte özellikle İslamcı hareketin de uğrak noktalarından birisi olmuştur. Anadolu, sadece İstanbul değil bizzat resmi ideolojinin kendisi, yani Ankara tarafından da görülmeyen yerdir artık. 70'lerden günümüze uzanan çizgide sağ siyasetin aktörleri "milliyetçi-muhafazakârlığın, aşkın/kutsal özneye ikamet eden romantik

damarının öne çıktığı bir uğrak yeri” kimliğindeki yerlilik hassasiyetine uğramadan edemeyeceklerdir. (Bora, 2003). Bu dönemde Anadolu bir bakıma milliyetçi ideolojinin beşiği haline gelmektedir. Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında milliyetçi bir tavırla yerliliğe yapılan vurgu gelinen noktada çok daha serttir. Yerlilik hassasiyeti bu açıdan milliyetçi ideolojinin dolaysız bir belirtisine dönüşmüş, bu belirtiden ibaret hale gelmiştir. (Bora, 2003). Bora gibi Nuray Mert (1998) de yerlilik mefhumunun giderek sağcı-muhafazakâr bir çerçeveye sıkıştığını ifade eder.

Yerliliğe Cumhuriyet’in ilk yıllarında yapılan vurgu ise daha farklı, özellikle İstanbul ve gelenek karşıtı bir noktada konumlanmaktadır. Keyder (2000), modernist Kemalist ideoloji için yerel olanın İslam’a, dolayısıyla ortaçağ karanlığına bağlılığı nedeniyle muteber olmadığını söyler. Kemalizm açısından ideal olan “yerel olanın keskin biçimde din dışı olması ve geleneğin kusurlarından arınırken, erdemlerini taşımasıdır.” (Keyder, 2000, s. 17) Bu bakımdan Cumhuriyet’in ilk yıllarında yerellik başka bir vurgu içermektedir. Anadolu ve Anadoluçuluk ile vücut bulan yerellik İstanbul’un dışındaki her yeri kapsamaktadır. İstanbul ise Bizans’la özdeşleştirilmektedir. Dönemin etnik arınma çabasına uymamaktadır İstanbul ve yerel olabilmek için fazla kozmopolittir. Bugün futbol sahalarında gördüğümüz ‘Kahpe Bizans’ vurgusu o dönemde de karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetin kurucu kadroları için de İstanbul Bizans’ı, daha doğrusu ahlaki çöküntünün, entrikaların simgesi olan Bizanslılığı temsil ediyordu. Dönemin yazarlarından Falih Rıfkı, (Şenol Cantek, 2003) 1930’da Hâkimiyeti Milliye’ye yazdığı 3 Ağustos 1930 tarihli

‘İstanbul Nasıl Kurutulur’ isimli yazıda İstanbul’un nasıl ‘Bizanslılığı’ temsil ettiğini şöyle dile getiriyor:

Bizans bir İstanbul devleti idi. Osmanlı İmparatorluğu da gitgide, İstanbul şehrine dayanan, buranın halkını ve askerini memnun etmeye çalışan bir devlet oldu: O kadar ki, devrin padişahlarından birine, vezirleri harbi kazanmak için bir Anadolu şehrine gitmeyi tavsiye etmişlerdi. Bütün memleket saraylı ve saray İstanbul ocaklarının oyuncağı idi.

... İstanbul eskiden memleketin paraziti idi; İstanbul başlıbaşına kazanç kaynaklarını bulduğu zaman, gene zengin müreffeh fakat alın teri ile kendi işinden kazanan şerefli bir şehir olacaktır.

İstanbul’u Bizans’la özdeşleştiren sadece Falih Rıfkı değildir. Bizzat Mustafa Kemal’in kendisi de küstüğü, kendisine hiçbir zaman liderlik fırsatı tanımadığı için tam sekiz yıl ayak basmadığı İstanbul’u Bizanslılıkla itham etmiştir. Mustafa Kemal, Yakup Kadri’ye yazdığı bir mektupta üslubunu daha da sertleştirmiş ve bugün futbol taraftarlarının kullandığı ‘Bizans’ sıfatını kullanmıştır. Mustafa Kemal mektubunda şöyle der: “...Cumhuriyet levs (pislik) ile, ikiyüzlülük ile, yalancılık ile meluf (huy edinmiş) olmak yüzünden, hal-i tabiisini, reng-i asalisini, kıymet-i giranbahasını (paha biçilmez kıymetini) kaybeden Bizans’ı, elbette ve muhakkaka (behemehal) adam edecektir” (Öngider, 2003, s.71). İstanbul’a karşı duyulan öfke onun yeni kurulan Cumhuriyet’in başkenti seçilmemesiyle su yüzüne çıkmıştır. İstanbul o

dönemde Anadolu'ya çok uzak bir yabancı ülke gibi algılanmaktadır (Şenol Cantek, 2003). Bu nedenle başkent Ankara seçilmiştir. Başkentnin neden İstanbul değil de Ankara seçildiği Merkez Bankası'nın İstanbul'a taşınmasının konuşulduğu günümüzde bile hâlâ tartışılan, 'sıcak' bir konudur.

Her şeyden önce işgal altındaki İstanbul'a karşı direniş hareketi Anadolu'nun ortasındaki Ankara'da örgütlenmiştir. Bu seçimde Mustafa Kemal'in yakın silah arkadaşı Ali Fuat Paşa'nın güçlü bir orduyla (20. Kolordu) Ankara'da konumlanmasının da, Ankara'nın coğrafi olarak stratejik ve korunaklı bir bölgede bulunmasının da önemli olduğu söylenir. Fakat 'neden İstanbul değil' sorusunun cevabı önemlidir. Keyder'e (2003) göre o dönemde Ankara, kültürel olarak mikrop bulaşmamış bir şehri temsil etmektedir. Kurucu seçkinler İstanbul'a, kendi milliyetçi ve liberalizm karşıtı projelerine ikircikli bir bağı olan bir yozlaşma ve komplo merkezi gibi yaklaşmaktadırlar ve bu anlamda İstanbul arınılması gereken yerdir (Keyder, 2003).

İstanbul'a karşı kuruluş yıllarında duyulan öfkenin dozu büyüktür. Üstelik bu öfke kaynağını sadece Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşananlardan almamaktadır. Merkezi iktidarın gücünü yitirmesiyle birlikte İstanbul'un, yani iktidarın, yani padişahın Anadolu'nun üzerindeki vergi yükünü artırması, kökeni Osmanlı'nın gerileme dönemine dayanan bir İstanbul-Anadolu gerginliğine işaret etmektedir. Yeni Gün yazarı İsmail Habib Sevük, 'payitaht' olarak tanımladığı İstanbul için bütün bir vatanın en büyük terini ve emeğini döktüğünü ifade ettikten sonra şöyle der:

O payitahta baş, bu vatana gövde dedik. Bu gövde o başa kan verdi, hayat verdi, can verdi, lakin o baş dört buçuk asır, yalnız kendi başını düşündü! Anadolu'nun harap kasabalarından gelerek o payitahtın haşmetini gören her taşralı, ruhunun içinde, gayri şuuri bir halde, kendi memleketinin haline ağlayan bir hıçkırık, o payitahtın haşmetine kızan bir his duyuyordu. (Bali, 2000; aktaran Şenol Cantek, 2003, s.74)

Anadolu, İstanbul'a kan veren yerdir. Fakat İstanbul kendisine verilen bu kanın kıymetini bilmez. Üstelik bu Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bir kıymetbilmemezlilik değildir. Sevük'e göre Anadolu, dört buçuk asırdır İstanbul'a karşı bir öfke duymaktadır. Bu öfkenin siyasal alandaki yansımalarından birisi de yeni kurulan Cumhuriyet'te İstanbul'u cezalandırmaktır. İstanbul bu yeni senaryoda alışık olduğu başrole sahip değildir artık. Artık başrolde yeni baştan inşa edilen, geleneğe karşı yeniyi, kirlemişe karşı temizi, temsil eden Ankara vardır. Yunus Nadi, 1927 yılında Cumhuriyet Gazetesi'ne yazdığı bir başyazıda şöyle der: İstanbul'a bakarak yıkılan bir tarih, (Ankara'ya bakarak) yapılan bir tarih önündeyiz (Altınıyıldız, 2003 içinde, Nadi, 1927, s. 182).

Ankara yapılan/kurulan bir tarihin aktörüdür. Adı Kuvayı Miliyecilik, Cumhuriyetçilik, sebatkârlık, fedakârlık, vatanperverlik, dayanıklılık, cesaret ve gerektiğinde “düşmana korku salan” bir meydan okuyuculukla özdeşleşmiştir (Şenol Cantek, 2003).

Cumhuriyetin kurucu seçkinleri, ilginç bir şekilde İstanbul-Ankara gerginliğinde iki şehre de kadınsı özellikler atfetmişlerdir. Mustafa Kemal önderliğindeki grup hayat arkadaşı olarak kendisine “eli kirletilemeyen, pis iş

yürütülemeyen, uzun müddet aldanmayan ve kendini aldatanları affetmeyen”
Ankara’yı seçmiştir. (Tevfikler, 1929; Şenol Cantek, 2003, s.79)

Buna karşılık İstanbul namus konusunda sorunlar yaşayan, biraz sapkın bir kadına benzemektedir. Biraz fettan, biraz baştan çıkarıcı, bu nedenlerden ötürü de tehlikeli bir kadın... İstanbul’un bu ‘kötü kadın’ imajı bir anlamda baştan çıkarıcıdır. İstanbul biraz da bu nedenle tehlikelidir. İnsanı köleleştirebilir, güzelliği tehlikelidir. İstanbul insanı tembelliğe, miskinliğe sevk edebilecek kadar çekicidir. İstanbul’un insanı köleleştirebileceğinin ilk farkına varanlardan ve bu konuda yetkilileri uyaran kişi bir Türk değil, orduyu Rus Harbi’ne hazırlamak için ülkeye çağrılan Alman komutan Van Der Goltz olmuştur. Van Der Goltz Paşa, hükümet merkezinin neden İstanbul’dan başka bir yere nakledilmesi gerektiğini şu şekilde anlatır:

İstanbul sebatlı ve devamlı çalışılmaya müsait bir yer değildir. İklimi gayet mülayim ve tabii manzarasının gayet güzel bulunması ve şöhreti, Boğaz’ın iki sahiline ve körfezle serpilmiş olması insanın ihtiyarını elden almaktadır. İstanbul insanı hükmü altında bulundurmaktadır.
(Van Der Goltz, Şenol Cantek, 2003 içinde, sf. 67)

Sebepler açıktır İstanbul’da yaşamak insanın iradesini elinden almaktadır. Mustafa Kemal’in Ankara’nın başkent olması esnasında yaşanan tartışmalar sırasında şu söyledikleri, onun da Van Der Goltz Paşa gibi düşündüğünü gösterir niteliktedir: “Bir insan Ankara’da başka türlü düşünür, İzmir’de, İstanbul’da başka türlü düşünür. Paris’te büsbütün başka türlü düşünür.” (Arı

İnan, 1983, Şenol Cantek, 2003 içinde) Mustafa Kemal Ankara'yı başka bir yere koymaktadır. İstanbul ve 'gâvur' İzmir ise Ankara'yla bir başka ülkenin başkenti arasında bir yerdedir. Hâkimiyeti Milliye yazarlarından Behçet Kemal de benzer bir noktaya vurgu yapar:

... Galiba: İstanbul'un, manen, daima ratıp ve ılık havası var. Buradaki sınırlar, rutubet ölçen o aletin yağmur zamanlarındaki kılları gibi gevşemiş görünüyorlar. Onların gergin ve kuvvetli olması için Bozkırın sert, kuru, haşin havasına girmesi; yayla havası alması lazım... (Kemal, 1933; Şenol Cantek, 2003 içinde, s. 68).

Memleketi kurtarmak adına İstanbul'u bırakıp gidenler işte böyle köleleştirici, gevşetici bir güzellikten vazgeçmişlerdir. Ankara'nın soğuk bozkır havası dışında imkânsızlıkları da insanları 'lüzumsuz' şeylerle uğraşmak yerine çalışmaya mecbur bırakacaktır. Başka bir açıdan bakılırsa İstanbul'da kurulan iktidar genç Cumhuriyet'in kodlarıyla tanımlanamayacak kadar geçmişle doludur. Şenol Cantek (2003) tam da bu nedenle Ankara'nın başkent seçildiğini belirtir. Ankara bu açıdan güçsüzdür, bir hükümrânın hükmü altına girmeye müsaittir.

Aslında Cumhuriyet'in kurucu seçkinlerinin çalışma azmi İstanbul'un güzelliklerinin bir kenara atılması anlamına gelmemektedir. İstanbul tamamıyla ve ebediyen terk edilmemiştir. Dönülmek üzere bırakılmış, fakat bir yandan da içten içe özlenmiştir. Şenol Cantek (2003), kurucu kadronun İstanbul'dan bu kadar kötü söz etmesinin altında ona karşı duyulan arzunun yattığını söyler. Kurucu kadronun bu tepkisinin nedeni İstanbul'a karşı duyulan 'fatal' öldürücü arzudur. (Şenol Cantek, 2003, s. 81) Aslında dönemin Ankara'sında yaşayan

kadrolar bir tür perhiz içerisindedir. Bu perhizi dayanılır hale getirebilmek için, perhizi bozacak olana olumsuz özellikle atfedilmektedir.

Ankara’da gelişen bu İstanbul özlemi, yeni başkentte bir İstanbul daha yaratılamayacağına anlaşılması üzerine başkenti İstanbul’da bile olmayanla donatma yoluna gidilmesine neden olmuştur. Ankara, İstanbul’da bile eşine rastlanmayan baloları, dans partileri, konserleri ve hatta at yarışları ile gündemdedir artık. Fakat bu yeni hayat bile İstanbullu Ankaralıların ‘sıla’ hasretine gem vurmaya yetmeyecektir. Akılların bir köşesinde İstanbul vardır. Ankara başkent olurken sadece Ankara’dan İstanbul’a yönelik ‘sert’ eleştiriler olmamıştır. Aynı şekilde İstanbul’dan da yeni başkent eleştirilmektedir.

İstanbul’dan Ankara’ya yöneltilen eleştiriler içerisinde dikkat çekici olan merkezden taşraya doğru serzeniş gibi okunabilecek bir ‘değişmeme’ halidir. O dönemde İstanbul’dan yayın yapan Vatan Gazetesi’nin sahibi ve başyazarı Ahmed Emin Yalman, Ankara’nın başkent yapılmasını geçici ve bu nedenle ‘lüzumsuz bir tecrübe’ olarak nitelemiş ve eklemiştir: “Ankara muhitinin yetiştirdiği insanlar için hayatta gaye, müesses itiyatların uyuşuk halde birbirini veyletmesi, hiçbir şeyin değişmemesidir.” (Ulus, 1923; Şenol Cantek, 2003 içinde, s. 71)

İstanbul Ankara’yı statükocu olmakla itham etmektedir. Bu ilginçtir çünkü bu değişmeme, aynı kalma hali taşranın tanımında sıkça kullanılan bir sıfatı tarif etmektedir. Bu noktada başkent özelinde İstanbul entelijansiyasının Cumhuriyet’in kurulduğu yıllarda nasıl bir Anadolu algısına sahip olduğunu görmek mümkün. İstanbul’dan bakıldığında Ankara diğer taşra kentlerinden farksızdır. Durağan ve sıkıcı bir kent olan Ankara’nın başkent seçilmesi, hatalı

ve eninde sonunda vazgeçilecek bir karardır. Ankara'nın başkent olmasını 'lüzumsuz bir tecrübe' olarak tanımlayan Ahmed Emin Yalman bu kararın değişecek bir karar olduğuna vurgu yapmaktadır.

Yalman gibi Ankara'nın başkent yapılmasına karşı çıkan isimlerden birisi de Ahmet Haşim'dir. Ahmet Haşim'le dönemin Ankara savunucusu Falih Rıfkı arasında ülkenin yeni başkenti konulu uzun bir polemik yaşanmıştır. Haşim polemiği başlatan yazısında Ankara'nın sıtma gibi bir de politika illetine tutulduğunu söyler. Haşim'e göre İstanbullu aydınlar Ankara'ya gittikten sonra hırçınlaşıp şehrin doğal koşullarının sertliğine uyum göstermişlerdir. (Haşim, Şenol Cantek, 2003 içinde)

Ankara'nın İstanbul'a olan tepkisi de oldukça serttir. İstanbul'da yeşeren muhalefet başkentte hoş karşılanmamakta, tepki yaratmaktadır. Özellikle medyanın İstanbul'dan yaptığı anti-Ankaracı yayın kurucu kadroyu rahatsız etmektedir. Bu anti-Ankaracı yayın Ahmed Emin Yalman'ın yazdıklarından da anlaşıldığı üzere aslında anti-taşracı bir üslup içermektedir. Ankara durağanlıkla suçlanmaktadır. İstanbul basınının 1920'lerde de Anadolu'nun iktidarı ele geçirmesi söz konusu olduğunda agresif bir tutum içerisine girmesi konu futbola geldiğinde de önemlidir. Bugün futbolda gelişen İstanbul iktidarında önemli paylardan birisi de yine medyaya aittir. 1950'lerden sonra basın daha da güçlenmeye başlamış ve bir iktidar aracı haline gelmiştir. 80'lerle birlikte ise basın artık medyadır. İstanbul medyanın merkezidir ve söz konusu futbol olduğunda İstanbul üzerinden haber/yayın yapılmaktadır. 20'lerde Ankara hükümetinin İstanbul medyasına duyduğu öfkenin bir

benzerini 2000'lerde Anadolu kentleri ve Anadolu takımları duymaktadır. Sebebi açıktır, Anadolu görmezden gelinmektedir.

1920'lere dönecek olursak, Ankara'nın tepkisi Mustafa Kemal'in açıklamalarıyla vücut bulur. Mustafa Kemal, ısrarla Ankara'nın başkent yapılmasına karşı çıkanlara şu sert sözlerle karşı koyar:

İstanbul'daki kafasızları bir kenara bırak, şu gözle görülecek ve elle tutulacak kadar aşikâr olan hakikati kendi arkadaşlarıma dahi anlatamadım. O kadar söyledim, yahu şerait içinde kabil değil, İstanbul'da meclis olmaz, memleket bizim değil mi, onu en emin gördüğümüz herhangi bir noktada kurmak hakkımız değil mi? (Ahıska, 2001)

Ankara'nın başkent olarak seçilmesinin ardından İstanbul harabe olarak korunur. Bu noktada konuya mimari bir bakış açısıyla yaklaşan Altınyıldız (2003), İstanbul'un kurucu kadro tarafından sadece harabe olarak korunduğunu söyler. Altınyıldız'a göre eski İstanbul'daki yakın geçmişin izleri Osmanlı'nın saltanatını, azametini, ihtişamını değil, sonraki çöküş, hezimet, kayıp, karanlık, 'hastalık' zamanlarını hatırlatır. 'Ayrılınan' tarih, önceki şanlı tarihin üzerini örten arzu değil vazgeçme duygusu uyandırır. Kayıtsızlık, ilgisizlik, ihmal, hiç de bitaraf olmayan, kendi güçlü simgeselliğini yaratır. Bu simgeselliğin yaratılmasına sebep olan şey geleceği Osmanlı geçmişinden koparabilmektir. İstanbul, 1920 ve 1930'lar boyunca iktidar tarafından görmezden gelinir. Kurucu kadronun bir bölümü (Mustafa Kemal de dahil olmak üzere) İstanbul'a dönüşü gerçekleştirdiyse de kente bir yatırım yapılmamaktadır. Kozmopolit

yapısıyla İstanbul hâlâ Türkiye'nin İstanbul'u değildir. 1940'ların ortasından itibaren bu konuda bir kırılma yaşanmaya başlar. Özellikle Demokrat Parti muhalefeti, CHP'yi İstanbul'u önemsememekle itham eder. Demokrat Parti seçim söylemlerinde) “Sabık iktidarın anlaşılmaz İstanbul düşmanlığı”ndan, “Ankara'nın İstanbul husumeti'nden yakınma biçiminde, sonraları da İstanbul'un geleneğini sahiplenme anlamında bir siyaset yürütmeye başlar. (Altınıydız, 2003, s.183) Demokrat Parti daha 'taşralı' bir parti olmasına karşın İstanbul'a sahip çıkmaktadır. Çünkü İstanbul hem katı Kemalist ideolojinin olmadığı yerdir, hem de sahip çıkılan Osmanlı mirasının merkezi konumundadır.

Altınıydız Demokrat Parti'nin İstanbul'la kurduğu ilişkiyi şöyle özetler:

Geleceği Osmanlı geçmişinden kopararak kurma ülküsüyle yola çıkan inkılapçı Cumhuriyet'in 1920'lerde, geleneği yeniden yüceltme iddiasıyla iktidara gelen muhafazakâr Demokrat Parti'nin ise 1950'lerde Cumhuriyet'in kimliğini inşa ve yeni baştan inşa süreçlerinde imparatorluk mirasıyla yüklü İstanbul, ilkinde unutturulmak istenen, ikincisinde ise yeniden hatırlanan geçmişi temsil eder. ... 1920'lerde gözden düşen İstanbul, 1950'lerde yeniden göze girer. (Altınıydız, 2003,s. 180)

Cumhuriyet'in mekânları Anadolu'da, özellikle de yeni başkent Ankara'da inşa edilirken eski imparatorluğun başkenti görmezden gelinmiştir. Fakat 1950'lerle birlikte bu durum değişmektedir. Menderes hükümetleri İstanbul'a yatırım yapmaktadır. Menderes devlet işlerini İstanbul'dan yürütür.

Bakanlar Kurulu'nu İstanbul'da toplar. Beşinci hükümeti Park Otel'de hazırlar. Menderes'in dile getirdiği gibi onu “yeniden fethetme” zamanıdır. (Altınıyıldız, 2003,s 183-184)

Bu noktada bir konuyu açmak gerekir. İstanbul 1950'lerle birlikte eski gücüne yeniden kavuşmaya başlar. En çok göç alan şehir unvanını geri alır. Yeniden büyür ve ilgi merkezi haline gelir. Zaman içerisinde Kemalist kadrolarla İstanbul arasındaki gerginlik nihayete erer (Lakin Ankara-İstanbul gerginliği baki kalır). Buna karşın taşracı bir söylemle yola çıkan, yerelliğe, Anadolu'ya vurgu yapan muhafazakar-milliyetçi siyasetin İstanbul'a özel ilgisi sona ermez. Demokrat Parti iktidarından sonra gelen muhafazakar-milliyetçi iktidarlar da asıl söylemlerini Anadolu'ya, Anadolu insanının saflığı temizliği üzerine kurmalarına rağmen İstanbul'a özel bir önem atfederler. Siyasetini taşra sermayesinin, Anadolu Kaplanları'nın üzerine kurmuş Refah Partisi için bile İstanbul hep özel bir anlama sahip olmuştur. Bugün AKP hükümetiyle iktidarda yer alan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da siyasi arenadaki gücünü, tanınırlığını İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde elde etmiştir. Erdoğan İstanbul'u 'aşkı' olarak tanımlar. İstanbul'a yapılan bu vurgunun altında iki sebebin olduğunu söylemek mümkündür.

Birincisi İstanbul günümüzde bile Osmanlı'nın en önemli kültürel mirasına sahip şehir konumundadır. İstanbul hâlâ bu anlamıyla Ankara'nın devletçi, Kemalist tutumuna karşı liberal politikaları temsil etmektedir. Bu nedenden ötürü de bürokratik devlete göre merkezde değil çevrede konumlanmaktadır. İkincisi İstanbul süreç içerisinde taşranın aktığı ve beraberinde taşra değerlerini taşıdığı yer olmuştur. Giderek büyüyen,

Anadolu'dan büyük bir göç alan İstanbul Sivas'tan daha Sivas, Kastamonu'dan daha Kastamonu'dur gelinen noktada... Bu nedenle Anadolu, muhafazakâr-milliyetçi bir siyaseti İstanbul'da da yürütebilmek pekâlâ mümkündür.

Anadolu ile İstanbul arasında yaşanan gerginlik görüldüğü üzere referanslarını Cumhuriyet'in ilk yıllarından alan bir gerginliktir. Konu futbol olduğunda bu referansların birebir geçerliliğini koruduğu söylenemez belki ama temel kodlar hâlâ aynıdır ve futbola uyarlanabilir. Anadolu'nun İstanbul sermayesine, İstanbul'un zenginliklerine duyduğu öfke değişmemiştir. İstanbul söz konusu futbol olduğunda da 'baş'tır ve o başa hayat veren aslında Anadolu'dur, Anadolu futboludur. Futbolcular Anadolu'da yetişir, İstanbul parayı verir ve istediği futbolcuyu alır, İstanbulluları zenginleştiren başarı aslında Anadolu'yu yenmekten gelmektedir. Ortada Anadolu takımları olmasa yenilecek takım da olmaz. Keza Anadolu takımlarının bir araya geldiği Kulüpler Birliği hemen hemen her fırsatta "Biz olmasak büyükler de olmaz" söylemini masaya getirir.

Söz konusu futbol olduğunda da İstanbul Bizans'tır. Hatta 'Kahpe Bizans'tır. Anadolu takımlarının taraftarlarına göre İstanbul şikeyi, entrikayı, haksız rekabeti ve 'Bizans oyunlarını' temsil etmektedir. Hatta taraftarların İstanbul'a karşı duydukları öfke o kadar güçlüdür ki bir dönem Ankara takımlarından Gençlerbirliği'nin taraftarlarından birinin kurduğu www.antibizans.com adlı internet sitesi internet kullanan Anadolu taraftarlarının uğrak noktası haline gelmiştir.

Futbolda da İstanbul Anadolu'dan bakıldığında korkulacak yerdir. Adı İstanbul'un üç büyük takımından herhangi biriyle anılan bir Anadolu

futbolcusu, kendisine uzatılan mikrofonlara, İstanbul'dan ve üç büyükten sanki çok uzak bir ülkeden bahsedermişcesine “Orası İstanbul...” diye başlayan, hayranlık ve biraz da korku dolu cümleler kurar. Sahiden de Anadolu futbolcusu için İstanbul'a gelmek bir korku sebebidir. Futbolda İstanbul'a transfer olmak sınıfsal olarak yukarı doğru hareketliliği temsil etse de aynı zamanda bir 'kurtlar sofrasının' ortasına düşürmektir. Şehir çok büyüktür, bir futbolcunun aklını başından çıkaracak kadar güzel ve çekicidir, büyük umutlarla çıkılan yolculuğun sonu bir sene sonra geldiği yerden bile daha kötü durumdaki bir takıma dönmekle sonuçlanabilir. Büyük hayaller daha büyük hayal kırıklıklarına dönüşebilir. Türk futbol tarihi boyunca pek çok kez dönüşmüştür de... Pek çok kez Anadolu'dan gelen futbolcu paranın ve şöhretin etkisiyle 'güzel İstanbul'un' etkisi altına girmiştir. Gece hayatı, patlayan flaşlar derken İstanbul'un 'kölesi' haline gelmiştir, ve hızlı başlayan futbol kariyeri hızla düşüşe geçmiştir.

Bu bağlamda taşradan gelen futbolcunun hali tam da yukarıda Van Der Goltz'un uzun yıllar önce anlattığı gibidir. İklim tembelliğe çok müsaittir, Boğaz'ın kıyısına serpilmiş eğlence mekânları yeniyetme futbolcuya büyümlü bir dünya sunmaktadır. Futbolcunun iradesi elinden alınmaktadır. İstanbul'un büyümlünün etkisine giren futbolcu ilkin soluğu eğlence mekânlarında alır. Gece hayatı tembelliği, tembellik form düşüklüğünü beraberinde getirir ve güzel başlayan Türk filmi acı sonla noktalanır. Futbolcu, geldiği yere, Anadolu'ya/taşraya döner. Şanslıysa birinci lig, değilse ikinci ligden bir Anadolu kulübüne transfer ayarlanır, eşyalar toplanır. Büyümlü kente veda edilir. Lakin İstanbul o kadar güzeldir ki asla tam anlamıyla vedalaşamaz.

Anadolu'ya dönecek futbolcunun ağzından kendisine ve İstanbul'a ve de İstanbul'un şahsında kulübüne duyduğu kızgınlıkla şu sözler dökülür: "Gidiyorum ama oradaki futbolumla kendimi gerek antrenöre, gerek taraftarlara kanıtlayıp geri geleceğim."

Son olarak tıpkı Cumhuriyet'in kurucu kadroları gibi Anadolu sermayesi/kulübü/futbolcusu da İstanbul'a karşı içten içe bir özlem duymakta, tam da bu 'fatal' arzu nedeniyle tepki göstermektedir. İstanbul ahlaken düşkün bir yerdir ama onu çekici kılan da bu özelliğidir.

Futbolda hakemlerin İstanbul takımlarının lehine çaldığı düdüklemlerle haksızlığa uğradığına inanan, maç sonrası kendisine uzatılan mikrofonlara "Bu lig bu haksızlıklarla bitmez. Biraz da Anadolu takımlarını düşünsünler" isyanında bulunan taşra futbolcusu, İstanbul'da bir takıma transfer olması söz konusu olduğunda, o takıma duyduğu hayranlığı dile getirmeye başlar. Bir futbolcu açısından bakıldığında İstanbul bütün tehlikelerine, futbolcuları hızla tüketmesine rağmen bu oyunun oynanabileceği en ideal kenttir.

Bunun dışında Anadolu'nun yeri geldiğinde İstanbul'a söylemediğini bırakmayan eşrafının önemli bir bölümü de aslında ikinci bir takım olarak İstanbul kulüplerinden birini destekler. Anadolu kulübünde top koşturan futbolcuların, görev yapan personelin, hatta yöneticilerin önemli bir bölümü ikinci takım olarak bir İstanbul takımının taraftarıdır. Anadolu için de İstanbul ne tamamıyla vazgeçilebilendir, ne de tamamen teslim olunabilen.

V. Bölüm: Anadolu ve İstanbul'da futbolun farklı gelişimi

Tarih kimden yana?

Futbolda Anadolu ile İstanbul arasında yaşanan gerginliğin sebeplerinden bir tanesi de iki bölgede futbolun gelişiminin gösterdiği farklılıktır. Adına futbol denen oyun bu topraklara İzmir ve İstanbul üzerinden girmiştir. İstanbul'daki futbol Anadolu'ya göre çok daha eskidir, daha uzun süreden beri vardır.

Bu nedenle Anadolu ve İstanbul futbolunu masaya yatırırken bu farkları da gözlemek gerekir. İstanbul kulüpleri içinde bulunduğumuz yıllarda 100. yıllarını kutlamaktadırlar. Adına Anadolu dediğimiz grupta ise en eski kulüp 1910 yılında kurulan Ankaragücü. Yani bir başkent takımı. Onu 1923 yılında kurulan Gençlerbirliği takip ediyor. O da Ankara'nın takımı. Gençlerbirliği'nin ardından ise 1931 yılında kurulan Vestel Manisaspor geliyor. Yani bir Ege bölgesi, İzmir'e komşu bir ilin takımı. Bu üçlüyü geride bıraktıktan sonra en yaşlı kulübün 1965 doğumlu olduğunu görüyoruz. Bugün birinci ve ikinci liglerde mücadele eden pek çok kulüp 1965'lerden 1970'lere uzanan zaman diliminde kurulmuştur. 1959'da ilk kez ulusal bir yapıya kavuşan ve Milli Lig adı verilen oluşumda Anadolu'nun tam olarak futbol sahnesindeki yerini aldığı söylenemez.

Milli Lig'in ilk yılında takımların tamamını İstanbul, Ankara ve İzmir takımları oluşturmaktadır. Bu üç şehrin dışına ilk kez 1960-1961 sezonunda Adana Demirspor'un Milli Lig'de yer almasıyla çıkmıştır. Fakat bu, Anadolu'da bu yıllara kadar futbol olmadığını göstermez. Anadolu'da 60'lara

gelene dek futbol amatör düzeyde oynanan, adı kent ile özdeşleşmiş kulüplerden ziyade bir şehir içerisindeki birden fazla amatör ve küçük ölçekli kulübün bir araya geldiği bir spor dalı kimliğindeydi.

Peki, ne oldu da Anadolu futbola derli toplu bir şekilde girmeye, şehirler kendi adlarını taşıyan takımlar oluşturmaya başladı. Bir görüşe göre mesele Anadolu'da sermayenin evrilmesiyle ilgiliydi. Anadolu sermayesi İstanbul sermayesinin karşısına çıkabilecek kadar güçlü olduğunda futbol sahnesindeki yerini aldı. 1950'lerde başlayan tarımın makineleşmesi, enerji yatırımları, yol yapımı, kitle iletişimindeki gelişmeler vb., geleneksel yapıları hızla çözen ürünlerini 1960'larda vermeye başladı. 1963'te girilen 'planlı kalkınma' dönemleri, yatırım ve hizmetlerin dağılımında belli bir denkserliğin gözetilmesini, böylece kentlerin, önce kendi içlerinde, daha sonra komşularıyla, en sonra da ulusal ekonomiyle bütünleşmelerini sağladı. Yerel düzeyde edinilen zenginliklerin yerel yatırımlara yöneldiği bu ortamda yerellerin en büyük sorunu, artık doyuma çok yaklaşan İstanbul piyasasından Anadolu'ya doğru yüklüce bir sermaye akımının başlaması, İstanbul'la Anadolu arasında sermaye ortaklıklarının kurulamadığı durumlarda Anadolu-İstanbul sermaye ilişkisinin kıyasıya bir rekabete dönüşmesiydi. (Fişek, 1985)

Bu rekabet 60'larla birlikte futbolda yüzünü gösterdi. Örneğin 1969-1970 sezonunda Eskişehir, Mersin, Samsun, Bursa takımları 1.Lig'deki bu mücadelede yerini almıştı. 1963-1964 sezonunda ikinci ligin, 1967-1968 sezonunda ise üçüncü ligin kurulmasıyla profesyonel liglerin içerisinde yer alabileceğini düşünerek bu mücadeleye katılan takımların sayısı arttı. Artık bir

şehrin ulusal futbol arenasında temsil edilebilmesi için şartlar daha da kolaylaşmıştı.

Bu gelişmeler üzerine neredeyse tüm Anadolu illerinde istisnasız aynı uygulamaya gidildi. Profesyonelliğin getirdiği şartlarla bir şehrin başa çıkabilmesi için o şehrin tüm imkânlarının tek bir takım için seferber edilmesi zorunlu hale gelmişti. Bu nedenle her ilin önde gelen kulüpleri Futbol Federasyonu'nun da teşvikiyle birleştiler. İllerin isimlerinin sonuna 'spor' veya 'idman yurdu' kelimeleri getirilerek her il tek bir takımla, kurulan ulusal futbol çarkında bir dişli olabilme mücadelesi içerisine girdi. Fakat 1966 yılına dek Milli Küme'de sadece İstanbul, Ankara ve İzmir takımları mücadele verdiler. 1966 yılında Milli Küme'ye ilk kez bu üç ilin dışından bir ilin takımı, daha bir yaşında olan Eskişehirspor dahil olabildi. Bir sonraki sezon iki takım daha Bursaspor ve Mersin İdman Yurdu da ikinci ligden gelerek zirvedeki yarışa ortak oldular. Artık Anadolu futbolunun ulusal düzeyde temsil edilebilmesinin önü açılmıştı. Takip eden sezonlarda giderek daha fazla takım bu yarışın içerisine girdi.

Hiç şüphesiz Anadolu futbolunun 1960'larda yaptığı atılımın altında, ülke çapında değişen ekonomik ve iktisadi dengelerin de oldukça önemli bir yeri var. 1950'lerle başlayan yol yapımı, tarım ekonomisinden sanayi üretime geçiş, ülke çapında enerji yatırımları gibi gelişmeler, 60'larda Anadolu'daki yerel üretimin ulusal ekonomi ile bütünleşmesini sağladı. O döneme kadar sadece gelişmiş birkaç bölgenin tekelindeki üretim sanayii yerel ölçekte önemli gelişmeler kaydetti. Anadolu şehirleri ulaşımı ve iletişimi kolay bir hale geldikçe yatırım yapmaya daha uygun yerler oldular. Ulusal boyuttaki

yatırımlardan faydalanmanın yolu şehri tanıtmak ve yatırımcının ilgisini şehre çekmekten geçiyordu. Futbol da bir şehrin tanıtımını yapmak açısından oldukça elverişli bir faaliyet alanıydı. Bir Anadolu şehrinin birinci ligde yer alması o şehrin tanıtımı açısından oldukça büyük bir yarar sağlıyordu. Fakat hiç kuşkusuz futbol da para, başka türlü söylersek gelişmiş bir sermaye birikimi isteyen bir spor dalı. Özellikle de profesyonel futbol... Bu nedenle Milli Küme'ye ilk dahil olan takımlara baktığımızda ekonomik açıdan gelişmiş Anadolu illerinin takımlarının başarılı olarak birinci lige terfi hakkı elde edebildiklerini görürüz. Eskişehir ve Bursa gibi.

Fakat 1960'larda hız kazanan Anadolu rüyası pek de istenildiği gibi gitmedi. Anadolu tek bir şampiyon çıkarabilirdi: Trabzonspor. O da dördüncü büyük mertebesine dahil edilerek ayrı bir klasmanda değerlendirilmeye başladı.

Anadolu'daki 1960'larda başlayan kulüpleşme hareketinin getirileri olduğu kadar götürüleri de oldu. Futbolda dönen para bu dönemde büyüdü fakat bu büyümenin futbolun kendisinde ve ülke sporunda yaşandığını söylemek doğru olmaz. Zira 1960 yılında lisanslı futbolcu sayısı 46 bin 712'yken bu sayı tam 16 yıl sonra, yani Anadolu futbolu çıkışını gerçekleştirdikten sonra 1976 yılında, artmamış, aksine 45 bin seviyesine gerilemiştir. (Fişek, 1985) Bunun dışında tıpkı 'il olabilmek' konusunda olduğu gibi 'kulüp olabilmek' için de şehirler arasında büyük bir rekabet başlamış, bu rekabet beraberinde birtakım yerel düşmanlıkları, kavgaları, kırgınlıkları getirmiştir.

Anadolu futbol sahnesine 1960'lı yıllarda çıktığı dönemde İstanbul'un üç büyüğü yarım asrı geride bırakmıştı bile. Futbolun İstanbul'daki gelişimi aslında bu oyunun Türkiye'deki değişimi demektir.

Futbol, Türkiye'ye 19.yüzyılın sonuna doğru çoğu diğer ülkede olduğu gibi İngiliz tüccarları tarafından getirilmiş ve 20.yüzyılın başlarına dek daha çok azınlıklar ve İngilizler tarafından icra edilmiştir.

Her ne kadar ilk Türk menşeli futbol kulübü 1899 yılında "Black Stockings" (Siyah Çoraplılar) adı altında kurulsada ömrü kısa olmuş ve hemen kapatılmıştır. Uzun süreli girişimlere gelirse, 1900'lerin başında, tam tarihi ile 1903'te kurulan ve varlığını bugünlere dek getirebilen ilk kulüp Beşiktaş, o dönemki adıyla Osmanlı Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye Mektebi'dir. Vala Somalı 1978 yılında kaleme aldığı Beşiktaş Spor Tarihi kitabından Siyah-Beyazlı takımın kuruluş öyküsünü şu şekilde anlatır:

1902 yılının kasım ayı ortalarında Serencebey semtinde bir araya gelen muhitin güzide gençleri, yaptıkları birkaç müzakereden sonra bir spor kulübü kurma fikrini benimsediler. 1903 yılının mart ayına geldiğinde sayıları 26'ya çıkan bu gençler, sporun bir suç, bir kabahat telakki edildiği böyle bir zamanda her türlü riski göze alan başta Osmanpaşa oğulları Hüseyin Bereket, Şamil (Şaplı), Ahmet Fetgeri, Mehmet Ali Fetgeri, Nazım Nazif, Tayyareci Feti Bey, Behçet, Haydar, Şevki beyler, Serencebey'deki Osmanpaşa Konağı'nın selamlığında 'Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü'nü kurmuşlardır. (Somalı, 1978, s. 9)

Kuruluş aşaması bu kadar kolay olmamıştır, kuşkusuz. Tıpkı kendisinden sonra gelecek Galatasaray ve Fenerbahçe gibi Beşiktaş da dönemin iktidarıyla sorunlar yaşamıştır. Fakat Beşiktaş kulübü içerisinde futbol oynanmaması, daha çok güreş ve boks yapılması padişah Abdülhamid'in 'Osmanlı Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye' adı altında spor yapılmasına izin vermesini sağlamıştır.

Tabii, padişaktan bu izin fermanının gelmesi sadece futbolun dışarıda tutulmasından kaynaklanmamıştır. Kurthan Fişek'e göre bir spor kulübünün kurulmasına saraydan izin çıkmasının en büyük sebebi 'sıradan' halk ile (Fişek 'periferi insanı' der) sarayın arasına bir set çekilmek istenmesidir. Zira, deniz ticareti Galata'dan Beşiktaş İskelesi'ne doğru kaymış, padişah halk ile bu kadar iç içe olmaktan rahatsızlık duymaya başlamıştır. Saray destekli bir spor kulübü yıllardan beri o semtte ikamet edenlerin örgütlenmesi açısından fonksiyonel olabilirdi. (Fişek, 1985, s. 62)

Saray onaylı Beşiktaş 1910'lu yıllara dek futboldan uzak durarak, boks, güreş, halter, barfiks, paralel gibi bireysel sporlarla varlığını sürdürürken kardeşleri Galatasaray ve Fenerbahçe ayaktopu etrafında yapılandılar. Galatasaray, dönemin en popüler ve güçlü okullarından Mekteb-i Sultani öğrencileri tarafından şekillendirildi ve kuruldu. Kulübün kurulmasına öncülük eden kişi beşinci sınıf öğrencisi Ali Sami Yen'di. Onun öncülüğündeki Mekteb-i Sultani öğrencisi bir grup genç 1905 yılında Galatasaray'ı kurarken saray futbolun Türkler tarafından oynanmasına karşı çıkıyordu. Azınlıklara bu konuda bir müdahalede bulunulmazken zaptiyeler spor faaliyetlerine engel oluyorlardı. (Ertuğ, 1977)

Buna rağmen futbolun saraya en önemli kişileri yetiştiren ve Enderun Mektebi'nin yerini almış bir okulda büyüüp gelişmesi anlamlıdır. Batı tarzı bir eğitim alan gençler Batı'dan gelen bu eğlenceli oyuna uzak kalamamış ve etkisi altına girmişlerdir. Mekteb-i Sultani'nin saraya o döneme dek 60 sadrazam, 3 şeyhülislam ve 23 kaptan-ı derya yetiştirmiş olması futbolun Türkiye'de, daha doğrusu İstanbul'da nasıl kuvvetli ellerde doğduğunu ve büyüdüğünü göstermesi noktasında anlamlıdır. (Fişek, 1985) Yani aslında ayaktopu doğduğu yıllarda bir halk oyunu değildir.

Mekteb-i Sultani bugün Galatasaray Lisesi ismiyle varlığını sürdürmektedir. Okuldan mezun olanlar bugün de akademi, devlet, medya ve daha birçok alanda kariyerlerini sürdürmektedir. Kulübün okulla bağı bugün de devam etmektedir. Hatta kulüp üyeleri 'liseciler' ve liseden olmayanlar şeklinde ayrılmaktadır. Kulübün en güçlü grubu hâlâ 'liseciler'dir. Galatasaray'ın bugünkü başkanı Özhan Canaydın da Galatasaray Lisesi mezunudur.

Fenerbahçe ise Kadıköy'de Papazın Çayırı denilen yerde yabancılar tarafından oynanan maçları seyreden bir grup genç tarafından 1907 yılında kuruluyor. Ziya, Ayetullah ve Necip adını taşıyan gençler, Necip'in evinde çay içerlerken bir kulüp kurma fikri ortaya çıkıyor. Masrafları Ziya karşılamayı kabul ediyor ve bunun üzerine diğerleri de Ziya'yı başkan yapmaya karar veriyor. Kurulan yeni kulüpte Ayetullah kâtiplik, Necip ise kaptanlık ve veznedarlık görevini üstleniyor. (Dağlaroğlu, 2000, Sert, 2000 içinde) Kurthan Fişek (1985), Fenerbahçe'nin kuruluşunu anlatırken kulübün kurulduğu semt olan Kadıköy'ün yerli burjuvazinin sayfiye yeri olması

özelliğine dikkat çekmektedir. Fişek, Kadıköy'ü 'o dönem gelişip güçlenen burjuvazinin sayfiye yeri olarak' tanımlamaktadır.

1908 yılı futbol kulüplerinin kurulması noktasında bir miladı temsil ediyor. 1908 yılının Temmuz ayında 2. Meşrutiyet'in ilanı ve devamında oluşan özgürlükçü ortam, kabul edilen yeni Cemiyet Kanunu ile beraber bugüne kadar gelmeyi başaran birçok İstanbul kulübü o dönemde kurulmaya başlıyor. Hemen akla gelen Vefa İdadisi öğrencileri tarafından kurulan Vefa Terbiye-i Bedeniye kulübü ve kuruluş tarihi 1908. Yine 1908'de bugünlerde başarıya hasret bir başka kulüp Beykoz Zindeler İdman Yurdu (bugünkü adıyla Beykozspor 1908 A.Ş.) katılıyor Türk asıllı kulüpler arasına. Ve bir başka önemli isim Burhan Felek ve arkadaşları tarafından Anadolu Spor Kulübü de ekleniyor bu gruba aynı yıllarda. Süleymaniye Terbiye-i Bedeniye Kulübü, Anadoluhisarı İdman Yurdu, Hilal Spor Kulübü, Altınordu İdman Yurdu, Nişantaşı Türk Gücü, İttihat, Darüşşafaka, Beylerbeyi, Eyüp ve Kasımpaşa Spor Kulüpleri ile Türk İdman Ocağı gibi birçok kulüp 1908'deki ilk ivmeyi takiben 1910'lardan 20'lere uzanan süreçte yerlerini alıyor Türk futbolunda. Fakat ne ilginçtir ki bugün bu kulüplerin hiçbirini Süper Lig'de göremiyoruz. İstanbul'da o dönemde kurulan pek çok kulüp olmasına karşın sadece üç büyük kulüp üst düzeyde mücadelesini bugünlere taşıyabilmiştir. Diğerleri ise bugün alt liglerde var olma savaşı vermektedirler.

Özellikle 2. Meşrutiyet'ten daha erken bir tarihte kurulan Galatasaray'ın ve Beşiktaş'ın (Fenerbahçe 1907'de kurulmasına karşın faaliyetlerini bir yıl sonra 1908'de hızlandırıyor) baskıcı ortama rağmen varlığını sürdürebilme gücünü nereden bulduklarına bakmak gerekiyor. Galatasaray'ın kurucularının okulu

Mekteb-i Sultani ve geleneğinden geldiği Enderun Mektebi, Osmanlı sarayına önemli devlet adamları yetiştirmiş okullar. Yani idari çevrelerde oldukça söz sahibi bir kurum. Beşiktaş'a dönecek olursak kurucuları arasında 4 paşazade, 4 mebus, 2 subay, 2 hariciyeci, 3 üst düzey bürokrat, 1 öğretmen ve 1 mühendis olması onun da sahip olduğu bürokratik gücü anlatıyor. Özetle, üç büyük kulüp daha o yıllardan beri arkasında bir 'camia' desteği buluyor.

Futbol tarihimizde üç kulübün ön planda kalmasını sağlayan bir başka önemli gelişme ise Cumhuriyet öncesinde Türk futbolunda yaşanan çok başlı dönem. Galatasaray'ın ilk Türk takımı olarak kabul edildiği İstanbul Futbol Birliği, birliğe sonradan Fenerbahçe'nin eklenmesi, idari mekanizmalarda yaşanan sorunlar, birliğin sona ermesi, yeni oluşumlar... Öylesine karışık bir dönem ki okumakla bile anlayabilmek çok güç. Fakat çarpıcı olan çoğu İstanbul kulübünün o dönemki başat futbol organizasyonlarına kabul edilmeyişleri ve her birinin kendi önderlerini bulup kendi liglerini kurma girişimleri. Kimi dönem Fenerbahçe kimi dönem de Beşiktaş farklı farklı organizasyonların başını çekmişler. Fenerbahçeli Cuma Ligi, Beşiktaşlı Türk İdman Birliği alternatif futbol oluşumları olarak çıkıyor karşımıza bu karmakarışık dönemde.

Son olarak vurgulanması gereken iki önemli nokta daha var. Birincisi üç büyük kulübün kuruldukları semtlerin dönemin İstanbul'undaki önemleri. Beyoğlu o dönemdeki adıyla Pera, Osmanlı'nın en işlek, her daim popüler ve İstanbul'un kalbi niteliğindeki bir semti. Beşiktaş hemen yanı başına Yıldız'a taşınmış olan Saltanata en yakın semt ve son olarak Kadıköy o dönem İstanbul sosyetesinin, zenginlerinin sayfiye yeri. Bu denli önemli semtlerde kurulmanın

üç büyük kulübün mali gücüne uzun ve kısa dönemde yaptığı etki de onların güçlü, başarılı ve ulusal kulüpler olarak karşımıza çıkmalarında önemli bir etken. İkincisi ise işgal kuvvetleri ile yapılan maçlarda elde edilen başarıların üç büyük kulübün tüm ulusça sevilmesine yaptığı büyük etki. 9 Kasım 1923 tarihine dek işgal kuvvetleri ile 80 maç yapılıyor. Bu maçların 50'sinde Fenerbahçe, 23'ünde Galatasaray ve 7'sinde Beşiktaş oynuyor. Fenerbahçe 41 galibiyet, 4 beraberlik ve 5 mağlubiyet ile açık ara önde. Elde edilen başarılar Anadolu'da dilden dile dolaşüyor. Bu başarıların sahipleri giderek efsaneleşiyor. İlerleyen yıllarla gelen sportif başarı üç büyük kulübün taraftarı olmayı İstanbullu olmanın tekelinden kurtarıyor ve bu üç kulübümüz ulusal kulüplerimiz olarak yer yöre bağlılığının ötesine geçiyorlar.

Bu son mesele, yani üç büyük takımın, özellikle de Fenerbahçe'nin yabancı takımlarla yaptığı maçlar ve bu takımlar karşısında elde ettiği sonuçlar üç büyükün büyük olmasında çok önemli bir paya sahiptir. Öyle ki Fenerbahçe 'Müttefik kuvvetlerine karşı düşmanca duygular beslemek' gerekçesiyle kapatılmıştır. (Ertuğ, s. 31.)

Ayrıca üç büyük kulübün bu 'milli' özelliğinden üniter devlete geçiş sürecinde de devlet tarafından faydalanılmıştır. Tanıl Bora ve Necmi Erdoğan'ın Futbol ve Kültürü isimli kitabın içerisinde yer alan makalelerinde sordukları gibi; "Milli ligin Cumhuriyet projesi adına sağladığı 'teritoryal' kazanımın bir vechesi de, Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe gibi büyük takımların ülke sathında 'dolaşımını sağlamasıdır. ... Devletin üniter bir mili devlet olmayı, ülkenin en ücra köşesinde bile bayrağını dalgalandırmasıyla, polisini, vergi memurunu görevlendirmesiyle olduğu gibi şöhretli takımlarını

her yere ‘göndermesiyle’ de başardığı söylenemez mi?” (Bora ve Necmi, 2001, s. 221-240)

Profesyonel futbol tarihinde dört takım dışında şampiyon çıkmamasına ve bugün Türkiye toprakları üzerinde il farkı gözetmeksizin hepsinde, o ilin takımlarından çok üç büyük takımın taraftarı olmasına bakılarak söylenebilir şüphesiz. Tam da bu nedenle İstanbul’un üç büyüğü, ulusal bir kimliğe bürünmüş, zaman içerisinde de bu kimliğini pekiştirmiştir. Başarı sahip olunan şöhretin büyümesini sağlamış, şöhret arttıkça başarı daha bir pekişmiştir.

Fakat yukarıda mercek altına almaya çalıştığımız tarihçeler de gösteriyor ki üç büyük takım bu yarışa diğerlerine kıyasla daha avantajlı bir konumda başlamıştır. Anadolu takımları ile İstanbul’un üç büyüğü arasında sadece uzun yıllar değil, sermaye kökeni farklılıkları gibi önemli sorunlar da bulunmaktadır.

Üç büyük takım kurulduğu tarihten bu yana İstanbul’un o dönemki elit sınıfı ile bir ilişki içerisindeydi. Arkalarında kimi zaman saray, kimi zaman güçlü bir sermaye desteği yer almaktadır. Bugün de tablo farklı değildir. Hükümetlerden büyük işadamlarına uzanan geniş bir çevre İstanbul takımlarının arkasında yer almaktadırlar. İstanbul sermayesi yatırımı taşra takımlarına değil, medyanın dolayısıyla reklamın yer aldığı İstanbul ekiplerine yapmaktalar. Anadolu kulüpleri ise ancak ve ancak ait oldukları kentin siyasetçileri, belediye başkanları ve önde gelen işadamları tarafından desteklenmektedir. Anadolu sermayesi ile İstanbul sermayesi arasındaki ölçek farkı kıyaslanamayacak kadar büyük olduğuna göre Anadolu takımları ile İstanbul takımları arasındaki fark da kıyaslanamayacak kadar büyüktür. Sözü

özü İstanbul zaten yarışa gerek tarihsellik, gerekse bu tarihselliğin getirdiği avantajlar noktasında bir değil birkaç adım önde başlamıştır.

VI. Bölüm: Futbolun Ekonomisi, Adaletsiz Gelir Dağılımının Gerilime Etkileri

Futbol dünyasında özellikle 1990'lardan bu yana süregelen bir 'futbol endüstrisi' tartışması vardır. 1970'li yılların ortalarından bu yana televizyon yayıncılığının gündelik hayata girmesi ile başka diyarlarda oynanan bu sporu takip etmek mümkün hale gelmiş, bu da oyunun veçhesinin değişmesine neden olmuştur. 90'lara gelinene ve bu büyük kırılma yaşanana dek sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada da futbolun içerisinde günümüzdeki kadar büyük paraların döndüğü bir 'sektör' olduğunu söylemek mümkün değil. Bu bağlamda sadece futbol değil, diğer spor branşları da bu tarihten sonra naklen yayın teknolojisindeki değişikliklere ve daha pek çok etmene bağlı olarak değişime uğramıştır. Sponsorluk ve yayın haklarının satışından elde edilen gelirin sadece futbolda değil tüm spor branşlarında arttığını, sporun bacasız bir endüstri haline geldiğini örneklemek noktasında 110 yıldır düzenlenen olimpiyat oyunları tarihinde ilk kez 1984 yılında Los Angeles'ta düzenlenen organizasyon komitesinin kâra geçebildiğini söylemek gerekir (Güçlü, 2001). Bunun dışında mesela kış olimpiyatlarının bütçelerinde bile büyük artışlar yaşanmıştır. 1992 yılında Fransa'nın Albertville bölgesinde 311 milyon dolar bütçeyle gerçekleştirilirken 2006 yılında Torino'da düzenlenen oyunların bütçesi aradan geçen 14 yılda bir milyar doların üzerine çıktı ve 1 milyar 187 milyon dolara yükseldi (Olimpiyat Bütçeleri ve Katılım Bilgileri, bkz. kaynakça).

Sporun son dönemde geçirdiği bu büyük değişimden en fazla nasibini alan branş ise hiç şüphesiz futbol oldu. Ayaktopu sadece kitlelerin oynamak ve izlemekten zevk aldığı, izleyebilmek içinse statları doldurmak zorunda olduğu bir sporken bir anda 'show bussiness'in bir parçası olmaya başladı. Son 15 yılda başta Avrupa'da olmak üzere tüm dünyada futbol en kârlı popüler kültür sektörlerinden biri haline geldi. Bunun önde gelen sebeplerinden birisi de hiç şüphe yok ki teknolojik devrimin futbola olan talebe karşı 'arz'ı artırmasıydı. Geline noktada, dünyanın bir ucunda daha önce hiç ama hiç görmediğimiz, gitmediğimiz topraklarda 22 kişinin bir topun peşinden koşmasına tanıklık etmek sadece bir çanak anten ve bir televizyona bakıyor. Oyuna erişmek şimdi çok kolay. Dijital platformlardan izleyeceğiniz maçı seçmeniz ve adeta bilet alır gibi sadece ve sadece o maçı izlemek için para ödemeniz mümkün. İşte, futbola ulaşmada varılan bu son nokta hayatını bu sporla yönlendiren, bu sporu her an tüketen büyük bir kitlenin oluşmasını kolaylaştırdı, hatta ve hatta körükledi.

Yıllar içerisinde futbolun nasıl kârlı ve büyük bir endüstri haline dönüştüğünü daha iyi ifade edebilmek adına İngiltere'nin ve dünyanın en büyük kulüplerinden Manchester United'ın yıllar içerisinde geçirdiği çarpıcı değişime bakabiliriz. İngiliz ekibi 1991 yılında halka açıldığında 80 milyon sterlin değere sahipti. Aradan geçen sekiz yılın ardından, 1999 yılında Amerikalı işadamı Murdoch kulübü almak istediğinde bir milyar doları gözden çıkarmış, fakat Manchester United'ı almayı başaramamıştı. (Crocci & Ammirante, 1999) Aynı United'ın yüzde 70'lik hissesini 2005 içerisinde yine Amerikalı bir işadamı, Malcolm Glazer kulübün taraftarlarının çok sert

tepkisine karşın yaklaşık 1.5 milyar dolar vererek satın almıştı. Yani 1999'da tamamı bir milyar dolara satın alınmak istenen İngiliz kulübünün yüzde 70'i altı yıl sonra 1.5 milyar dolara bir Amerikalıya devredilmişti (Manchester United'ın kontrolü artık bir Amerikalı'da, 2005).

Manchester United örneği de bizlere belirgin bir şekilde gösteriyor ki futbol her geçen gün değerini artırıyor. Kulüplerin gelirleri yıllar içerisinde büyük bir artış gösteriyor. İlginç bir şekilde bu gelir artışı, gelirlerle birlikte giderlerin de artması nedeniyle kulüplerin kârlılık düzeyini etkilemiyor. Yani gelen para giden parayı büyütüyor, yıldız sistemine dayalı endüstride mesela üçüncü ligde mücadele eden bir kulübün toplam harcaması birinci ligde şampiyonluk kovalayan bir takımın yıldız futbolculardan sadece birine verdiği paranın onda, yirmide birine bile denk düşmüyor. Örneğin kısa bir süre önce Fenerbahçe forması giyen Anelka'nın yıllık 2.5 milyon avro aldığı Türkiye'de Akçaabat Sebatspor bundan üç yıl önce birinci lige 500 milyar lira gibi bir harcamayla yükselmiştir. Bu miktarın dönemin döviz kuru üzerinden en fazla 350-400 bin avro tutacağını düşecek olursak uçurumun ne denli büyük olduğu daha rahat anlaşılabilir.

Başta artan oyuncu maliyetleri olmak üzere yeni profesyonel yapı futbolla amatör bir seviyenin üstünde ilgilenen kulüplerin para musluklarını açmasını zorunlu kılıyor.

Artan gelir kalemleri içerisinde ilk sırayı tartışmasız naklen yayın gelirleri alıyor. Futbolun bir endüstri haline gelmesinden önce gelir kalemlerinin büyük bir bölümünü maç günü elde edilen gelirler olarak da anılan, maç hasılatı, ürün satışı vs... oluştururken Tablo 1'de de görüldüğü gibi

Avrupa'nın önde gelen liglerinde ve yukarıda bahsettiğimiz Manchester United örneğinde en büyük gelir kalemini naklen yayın gelirlerini de kapsayan medya gelirleri teşkil etmektedir. Naklen yayın gelirlerinin genel pasta içerisindeki büyüklüğü ligden lige değişse de beş büyük ligin beşinde de televizyon yayıncılığında dijital platform teknolojisinin gelişmesiyle birlikte maçların birer birer veya toplu halde futbolseverlere sunulabiliyor olması, buna eklenen reklam gelirleri, karşılaşmaların naklen yayın haklarının büyük paralar karşılığında yayıncılık devlerine satılması sonucunu ortaya çıkardı.

Tablo 1. Beş Büyük Ligdeki Gelirlerin Dağılımı (Akşar, 2005, sy. 137)

Gelir Kalemleri (%)	İngiltere	İtalya	İspanya	Almanya	Fransa	Man. United
Maç hasılatı	30	16	25	18	16	40
Medya gelirleri	39	54	51	45	51	37
Sponsorluk gelirleri	18	13	9	22	18	14
Merchandising gelirleri	13	17	15	15	15	9
Toplam	100	100	100	100	100	100

Futbol yayıncılığının televizyon açısından önemi öylesine büyüktür ki televizyon ve futbol arasında karşılıklı bir sebep-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Başka türlü söylersek futbolun büyümesini televizyon yayıncılığının büyümesine bağlayabileceğimiz gibi televizyon yayıncılığındaki gelişmeyi de

sadece futbol değilse de spora bağlayabiliriz. Spor, özellikle de futbol, televizyonla büyümüş, bu arada televizyonu da büyütüştür. Bunu İletişim Yayınları'ndan çıkan 'Futbol ve Kültürü' isimli kitapta verilen güzel örneklerle ifade etmek mümkün: 1954 yılında ilk kez bir futbol dünya şampiyonası İsviçre'den canlı olarak nakledildiğinde 12 ay içerisinde Federal Almanya'daki televizyon aygıtı satışı 11 binden 85 binin üstüne çıkmıştı. Federal Alman takımının dünya şampiyonluğuna giden yolda tüm rakiplerini birer birer mağlup etmesi sadece kupanın kucaklanmasıyla sonuçlanmamış, aynı zamanda ülkede televizyondan ilk kez bir kitle iletişim aracı olarak söz edilebilmesi sonucunu doğurmuştu. (Klose, 2001).

Yukarıda sayılan nedenlerden ötürü tüm dünyada ve Türkiye'de futbol ile televizyon birbirinden beslenen iki büyük endüstri konumuna geldiler. Hatta belki de bir anlamda birbirlerini sırtlayarak karşılıklı gelişimi mümkün kıldılar. Başta televizyon olmak üzere kitle iletişim araçları futbol yıldızları yarattı, o yıldızlar da kitle iletişim araçlarının –dolayısıyla reklamların- pazarlanmasına katkıda bulundu. Yani hem televizyon yayıncılığı büyüdü, hem futbol... Maçların naklen yayınları için ödedikleri paralar arttıkça arttı ve en sonunda akıl sınırlarını zorlayan bir noktaya geldi. Son olarak 2004 yılında Fransa'da Canal Plus televizyonu rekor bir bedel karşılığında lig maçlarının yayın hakkını satın aldı. Canal Plus üç yıl için 1.8 milyar euro ödemeyi kabul etti.

Futbol maçlarının televizyondan naklen yayını konusunda dünyada bu gelişmeler olurken Türkiye de bu sürece kayıtsız kalmadı. TRT ile başlayan maç yayıncılığı 90'ların başından itibaren özel televizyonlarının Türk yayıncılık hayatına katılımıyla birlikte rotasını değiştirdi.

Türk futbolunda elde edilen gelirlerin televizyon sayesinde büyümesi beraberinde ortada dönen paranın paylaşılması sonucunu doğurdu. Türk futbolunda büyük takım-Anadolu gerginliğinin kırılma noktasını işte bu gelirlerin paylaşım kavgası oluşturmaktadır. Aşağıda uzun uzun bu konu ele alınacak ama aslında belki de en son söylenecek şeyi başta söylemek gerekmektedir. Yıllardır süregelen ve hâlâ tam olarak çözülmemiş bu sorunun sebebi Anadolu takımlarının statü olarak ‘dört büyük’ takımdan herhangi bir farkı bulunmamasına karşın naklen yayın gelirlerinden büyüklere kıyasla daha az pay alıyor olmalarıdır. Bu konuda yakın bir gelecekte federasyon tarafından bir çalışma yapıldıysa da sorun çözülememiştir. ‘Büyükler’ daha çok izlendiklerini, daha popüler olduklarını iddia ederek (ki bu iddialar da kendi içerisinde haklı noktalara sahiptir) gelir pastasının büyük diliminin kendilerine ait olmasını talep ederken Anadolu diye tanımlanan kulüpler topluluğu, sistemin bu işleyişinin haksız olduğunu iddia ederek eşit paylaşım talep etmektedir. Bugün Anadolu vs. Büyükler, Bizans vs. Anti-Bizans gibi ayrışmaların temelinde yatan sebep Anadolu takımlarının futbolun nimetlerinden dört büyük kadar yararlanamadığını düşünmesidir. Ve bu düşüncenin ortaya çıkmasının başlıca sebebi de Türk futbolunda yıllardır çözülemeyen ‘havuz problemi’dir.

Yaşanan bu süreç zaman içerisinde öyle bir noktaya taşındı ki, naklen yayın gelirlerinin paylaşımı Türk futbolunun en büyük sorunu haline geldi. Ligin başlamaması, Anadolu’nun ligden çekilmesi konuşuldu. Kriz yaşandı... Sebep basitti, futbolun pazarlanması noktasında sıkıntı yaşayan kulüplerin can damarını naklen yayın gelirleri oluşturuyordu.

Yayın gelirlerinin paylaşımında Türkiye’de 1996-1997 sezonuyla birlikte ‘havuz sistemi’ne geçildi. Havuz sistemi temel olarak birinci lig maçlarının tek tek takımlar tarafından değil toplu halde pazarlanması, elde edilen gelirin kulüpler arasında bölüşümü esasına dayanıyordu. Havuz sistemi ilk olarak 1996-1997 yılında kurulmuş, birinci lig maçlarının yayın hakkını ilk yıl için 40, ikinci yıl için 45, üçüncü yıl ise 55 milyon dolar karşılığında Erol Aksoy’un sahibi olduğu şifreli yayın yapan Cine5 televizyonu almıştı.

Havuz sisteminin kurulduğu günden bu yana bu yazının yazıldığı tarihe kadar yayıncı kuruluşlar değişti ama elde edilen gelirlerin ne şekilde paylaşılacağı konusunda yaşanan tartışmalar hiç bitmedi. Anadolu takımlarıyla ‘dört büyük’ takım arasındaki gerginlik yaklaşık 10 yıldır sürüyor ve bu gerginliğin en büyük nedenini havuz sisteminden elde edilen gelirlerin paylaşımı oluşturuyor. Gelirlerin paylaşımında hangi noktaya gelindiğine bakmadan önce bu noktaya gelinene kadar ne gibi aşamalardan geçildiğine bakmak gerekiyor.

Naklen yayın konusunda görüşlerine başvurduğumuz Futbol Federasyonu Eski Başkanı Levent Bıçakcı (2006), kendisinin de hukuk kurulunda görev yaptığı o dönemki federasyonun ilk olarak havuz sistemini nasıl kurduğunu ve satışın ne şartlar altında gerçekleştiğini şu şekilde dile getiriyor:

“Ben federasyonda hukuk kurulu üyesiydim ve Avrupa’da havuz sistemi yeni yeni kuruluyordu. Türkiye’de de bir yayın karmaşası vardı.

Her takım kendi başına bir yayıncıyla yayın sözleşmesi yapıyordu ve herkes kendi maçın yayınlanmasını istiyordu. Tabii bu 14-15 kulüp o zaman bunu çok ucuz fiyatlara yapıyorlardı. Ve yayın yetki belgesi almadan kimse maçları yayınlamıyordu. O belgeyi de federasyonun kanunlarından yorum yoluyla çıkarıyorduk. İlk defa bu havuz sistemini ortaya koyduğumuzda ihaleye hiç kimse katılmayacak dendi. Son dakikada Cine5'ti galiba, veya Show TV, Erol Aksoy'un şirketi, girdi ve kendileriyle üç yıllık 40 milyon dolara sözleşme yaptık. 40 milyon dolar çok büyük bir paraydı, kimsenin tahmin etmediği bir paraydı. Paranın nasıl dağıtılacağı konusunda o zaman da yine çok büyük kavgalar çıktı. Orada nasıl dağıttık çok net hatırlamıyorum ama orda da 'büyükler' yine büyük veriliyordu."

Levent Bıçakcı'nın yukarıdaki sözlerinden de çok net bir şekilde anlaşılıyor ki Türk futbolunda naklen yayın gelirlerinin paylaşımı sadece şu son dönemde değil, her zaman için bir sorun oluşturdu. Sorunun en temelinde Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş ve Trabzonspor'dan oluşan ve 'dört büyükler' olarak anılan grubun birinci ligde mücadele eden diğer takımlara kıyasla daha fazla para talep etmesi yatıyordu. 'Büyükler' bu tartışmaların başından beri bu taleplerini birbirleriyle ilintili iki temel gerekçeye dayandırıyorlar. Bu gerekçelerden ilki bu dört takımın diğerlerine göre daha fazla taraftar sayısına, dolayısıyla daha fazla izlenirliğe sahip olmasıydı. İkinci gerekçe ise bu popüleriteye ve izlenirliğe bağlı olarak dört takımın maçlarının daha fazla yayınlanıyor olmasıydı. Gerçekten de Türkiye'de futbol maçları televizyondan yayınlanmaya başladığı günden bu yana öncelik hep bu dört

takımın maçlarında oldu. Bu yazının yazıldığı 2006-2007 sezonunda dört büyük takımdan birinin yer almadığı, iki Anadolu takımının karşı karşıya geldiği bir maçın televizyondan yayınlanması ancak tek bir koşulda mümkün oluyordu: Dört büyükten ikisinin karşı karşıya gelmesiyle birlikte en fazla dört maç yayınlama hakkında sahip olan yayıncı kuruluş, bir maç hakkının boşa çıkmasıyla birlikte iki Anadolu takımının maçını naklen yayınlatabiliyor.

Kurulduğu günden bu yana sorunlarla karşı karşıya kalan havuz sisteminin yıllar içerisindeki gelişimine bakmaya devam edelim. Önce, yukarıda Levent Bıçakcı'nın ifade ettiği şekilde kavgalı ve gürültülü bir şekilde Erol Aksoy'un şirketine satılan yayın hakları iki yıl daha Cine5'in elinde kaldı. Yayıncı kuruluşun ödediği paranın her geçen sezon enflasyonun çok ama çok üzerinde artış göstermesi futbolun o yıllarda Türkiye'de nasıl bir endüstrileşme sürecine girdiğini göstermesi bakımından da anlamlıydı. 1994-1995 yılında 7.2 milyon dolara ihale edilen yayın hakkı bir sonraki yıl % 219 artış göstererek 23 milyon dolara Cine5'te kaldı. 1996-1997 sezonunda yine Cine5, bu kez üç yıllığına 140 milyon dolar ödeyerek bu hakkı elinde tutmaya devam etti. Bu üç yılın ardından bu kez Teleon kanalı iki yıllığına 120 milyon dolar verdi ve yayın hakkının yeni sahibi oldu. Teleon'un ödemeleri yapamaz duruma gelmesiyle birlikte havuz sistemi dağılma tehlikesiyle burun buruna geldi. O dönem de, sorun yaşanan diğer dönemler gibi, kulüpler mevcut sistemde değişiklik talep etti. Bu esnada devreye futbol federasyonu girdi ve yayın hakkı konusunda bir kez daha ihaleye gidildi. 2001 yılında yapılan bu son ihaleden halen yayın haklarını elinde bulunduran Digtürk dört yıllığına 465 milyon dolar ödemeyi kabul ederek galip ayrıldı. 1994 yılında yıllık yedi milyon

dolarla başlayan naklen yayın macerası yedi yıl sonra yıllık 115 milyon dolara yakın bir değere ulaşmıştı. Futbol giderek büyüyor, futbolun etrafında dönen para giderek büyüyor, dolayısıyla kavga da giderek büyüyordu.

Aslında bu kavgada saflar çok netti. Havuzun geçen yıla kadar uygulanan sisteminde elde edilen gelir basit bir şekilde dağıtılıyordu. Gelirin yarısını dört büyükler paylaşırken diğer yarısı da ligdeki diğer 14 takım arasında pay ediliyordu. Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe büyüklere ayrılan yüzde 50'lik pay içerisinde yüzde 13.25'er oranın sahibi olurken, büyükler içerisinde görece daha küçük duran Trabzonspor ise 10.25 ile yetiniyordu.

Figür 1- Eski Dağıtım Sistemi (Akşar, 2005)

Bu sistem 2005 yılının temmuz ayına kadar bu şekilde işledi. Temmuz ayı içerisinde Futbol Federasyonu'nun yeni dağılım modelini kamuoyuna

dönemin Futbol Federasyonu Başkanı Levent Bıçakcı (2006) açıkladı. Tabii o noktaya gelene kadar tartışmaların ardı arkası kesilmedi. Üstelik şaşkıncu bir şekilde tartışmalar sadece Dört Büyükler-Anadolu ekseninde cereyan etmedi. Anadolu da kendi içerisinde tartışılıyordu. Bu tartışmalar o kadar ilginçti ki... Mesela lige yeni çıkan Sivasspor “Yeni çıkanlar için ekstra pay olmalı” derken, ligde uzun süreden beri mücadele eden, mesela Ankaragücü, gibi takımlar “Uzun süreden beri bu ligde yer alan takımlara diğerlerinden daha fazla ödeme yapılınsın” diyordu. Yeni havuz sistemi açıklanmadan önce büyükler de rahatsızlıklarını dile getirdiler. Onların temel derdi gelirlerden aldıkları payın düşecek olmasıydı.

İlginç olan Futbol Federasyonu’nun gelirleri büyüterek, bir anlamda bu havuzun suyunu çoğaltmış olması, bu nedenle hiçbir takımın daha az para almayacak olmasına karşın bu tartışmanın devam etmesiydi. Yani havuz büyümüşü, her takım bir önceki yıla göre dolar bazında daha fazla kazanacaktı ama büyükler yine huzursuzdu. Bu süreci ve nasıl bir çözüm bulduklarını Levent Bıçakcı (2006) şu şekilde anlattı:

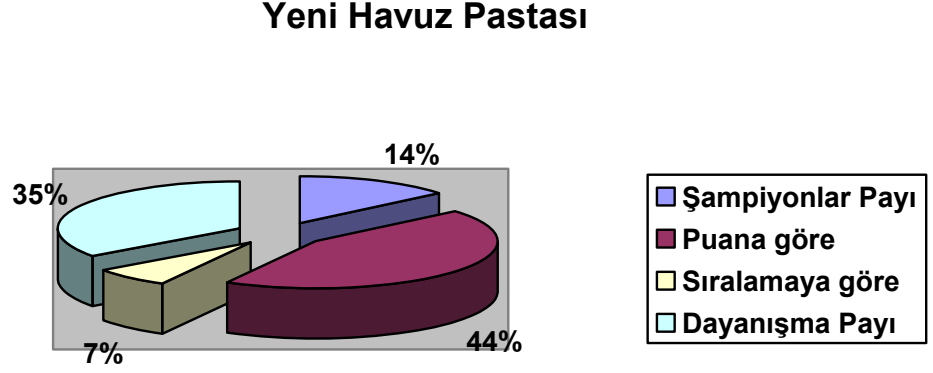
Bir orta yol bulduk. Puan sistemini ön plana çıkaralım dedik. Bir geçiş süreci yaşayalım dedik. Ve bu son sistemi orta koyup uygulamaya başladık. Bu sistemi uygulamaya koyarken üç büyükler çok itiraz ettiler. İşte “2008’e kadar yayın sözleşmesi mevcut şu anda. O tarihe kadar biz gelirlerimizi borsaya kota ettik, bu geliri elde etmek zorundayız” dediler. Biz de onlara bu geliri garanti ettik. Çünkü çok büyütüştük pastayı. Hem isim hakkından 10 milyon dolar almıştık,

hem de yüzde artışını yapmıştık. Artı gelirler de vardı. Biz de o artı gelirleri ayrı bir fonda toplarız dedik. Ve eğer bu dört takım ilk dörde giremezlerse biz buradan onları yemleriz dedik.

Evet, federasyon tartışmaya son verme yolunu bulmuştu. Dört büyük takımın olası bir gelir kaybı sübvansede edilecekti. Yani mesela bir tanesi ligin 14. sıradada tamamlasa da üçüncü sıradada tamamlamışçasına para kazanacaktı. Bu ayrıcalık sadece dört büyük takıma vaat edilmişti. Gerçi zaten Anadolu kulüplerinin yeni sistemde eskisine oranla daha az para alması mümkün değildi.

Peki yeni sistem tam olarak ne getiriyordu? Aslında sistem basitti. Belirli bir oran sezon başında tüm takımlara eşit miktarda dağıtılıyor, aynı şekilde bir oran da puan başına veriliyordu. Eşit dağıtılan payın adı Dayanışma Payı'ydı ve naklen yayından elde edilen gelirin yüzde 35'ini oluşturuyordu. Toplanan puana göre verilen pay ise pastanın en büyük dilimiydi. Toplam gelirin yüzde 44'ü takımların bir sezon içerisinde topladıkları puana göre dağıtılacaktı. Bu pay maçlara bölündüğünde ortaya çıkan tablo her puanın yaklaşık olarak 78 bin 500 YTL'ye denk düştüğünü gösteriyordu. Yani bir maçta rakiple berabere kalmak, o maçtan 78 bin YTL kazanmak demekti, kazanmak ise bu miktarın üçle çarpılmasını sağlıyordu. Pastanın en küçük dilimi ise sıralamaya göre dağıtılan paydı. Bu pay ilk altıya giren takımlara bir katsayıya bağlı olarak dağıtılıyordu. Yüzde 7'lik bu paydan şampiyon olan takımın 10 katsayı, geriye kalan beş takım ise sırasıyla 8, 6, 4, 2 ve 1 katsayı almaları hedeflenmişti.

Figür -2 Yeni Havuz Pastası

Buraya kadar her şey normaldi. Dağıtım gayet makul gözüküyordu. Tek sorun federasyonun, büyükleri görmezden gelmeyi göze alamamasıydı.

Federasyon dört büyüğe, alacaklarının sıralamaları ne olursa olsun bir önceki yıla göre düşmeyeceği garantisini vermek zorunda kaldı. Başka türlü söylemek gerekirse büyükler bu sistemin içinde gibi gözükse de aslında değildi. Onlar sıralamaya göre gelirlerin paylaşıldığı bu sisteme ismen girmeyi kabul etmişlerdi. Federasyon eğer büyük takımlardan biri sıralaması nedeniyle eski sisteme göre daha az para kazanacak olursa aradaki boşluğu kendi kaynaklarından ödeme vaadinde bulunmuştu. Dönemin federasyon başkanı Levent Bıçakçı (2006) röportajında bunun nedeninin büyük takımların 2008 yılına dek gelirlerini borsaya kota ettirmeleri olduğunu dile getiriyor.

Bu pek inandırıcı bir açıklama değil. Zira özellikle futbol gibi bir sporda gelirler elde edilen sportif başarıya göre büyük değişiklik gösteriyor. Bunun dışında gerek yerli gerekse yabancı futbolcu, hatta teknik direktör transferinde yapılabilecek en ufak bir hata kulübün gelir-gider dengesinde büyük delikler açabiliyor (Özer, 2005). Kısacası söz konusu futbol kulüpleri

olduğunda kesin bir bütçeden söz etmek mümkün değil. Büyükler ancak ve ancak naklen yayın gelirlerini de içine alarak tahmini bir bütçe yapma ve bunu borsaya bildirme şansına sahip.

Tabii yeni sistemde tek sorun olası bir gelir kaybında büyüklerin sübvansede edilmesi değildi. Aynı zamanda sistem ‘Şampiyonlar Payı’ altında birinci lig tarihinde şampiyonluk görmüş takımların ekstradan gelir elde etmesini öngörüyordu. Lig tarihinde sadece dört takımın şampiyonluğa ulaşabildiği düşünülüğünde takımları geriye dönük ödüllendiren bu payın kimin için yeni sistemde yer aldığı oldukça açık bir şekilde ortaya çıkıyordu. ‘Şampiyonlar Payı’ nı elde edilen gelirin pastada yüzde 14’lük bir dilimi oluşturuyordu. Aslında bu payın iki yıl içerisinde birer puan çekilerek yüzde 12’ye düşürülmesi hedeflenmişti. Yüzde ikilik fark puana göre dağıtılan ve en büyük dilimi oluşturan yüzde 44’lük bölüme eklenecekti fakat olmadı. Dört büyük takım bu konuda da bir baskı yaptı ve payın yüzde 14’te sabitlenmesini sağladı. Levent Bıçakcı da bu payın düşürülmesi noktasında büyüklerden bir baskı geldiğini, yaptığımız görüşmede doğruladı. Bu payın sabit kalmasında büyüklerin baskısı olup olmadığına ilişkin soruya sayın Bıçakcı (2006) şu cevabı verdi:

Evet, büyüklerin baskısı oldu. Tabii biz bunu yürüten bir sistem üzerine yaptığımız için bazı noktalarda sıkıntılar yaşadık. Bitmiş bir sistem üzerine yapsaydık çok daha rahat olurduk. Elimiz o zaman çok daha kuvvetli olurdu. Yürüten bir sisteme çomak soktuğumuz için daha zor oldu. Her tarafı dinlemek zorunda kaldık .

Büyüklerin baskısı olmuştu. Büyükler gelirlerinin düşmemesini garanti ettirmiş, geriye dönük bir kalemle şampiyonluk kaçsa bile diğerlerinden daha fazla pay alacaklarını federasyona kabul ettirmişlerdi. Levent Bıçakcı (2006) yeni modelin dünyadaki tüm örneklere bakılarak oluşturulduğunu söylüyor. Fakat o da mevcut sistemin eşitsizliği tam olarak ortadan kaldırmadığını kabul ediyor:

Fransa'ya da baktık, İtalya'ya baktık. Şimdi oralarda bir imkân var. Mesela İtalya'da bütün maçlar yayınlıyor. Aslında en güzel sistem o. 2008'den sonra bizde de olması gereken bu diye düşünüyorum. Üç büyüklerle, yayın kuruluşlarıyla da konuşup bunu dile getirdim. Buna yayın kuruluşu maliyeti yüksek diye sıcak bakmıyor. Ama olsun. Bu sistemin olması lazım. Bütün maçların şifreli kanaldan yayınlanması lazım. Bu saat kavgasının bitmesi lazım. Ve isteyen istediği karşılaşmayı izlemesi lazım. Bu izlenirliklere, reytinge göre de kulüplerin para kazanması lazım. En ideal, en güzel sistem bu. Buna hiç kimse itiraz edemez.

... Büyüklere yapılan garantinin 2008'den sonra olmaması lazım.

Büyüksen eğer ilk dörde gir ve bu parayı kazan.

Bu önemli değişikliği yaparak Türk futboluna yeni bir ivme kazandıran federasyonun o dönemki başkanı sistemin Türkiye'ye özgü olduğunun da altını

çiziyor. Bir sonraki değişiklikte ne yapılması gerektiğini ise şu sözlerle dile getiriyor:

Bu tabii tamamen Türkiye'ye özgü bir sistem. Türkiye'nin özgün koşulları göz önüne alınarak yaratıldı. Ama bu sistemde ilk dört ayırımının yavaş yavaş kalkması lazım. Tamamen başarıya endekslenmesi lazım. Mesela kulüplere eşit dağıtılan oran aşağıya çekilebilir. Yüzde 25'e 20'ye indirilebilir. Daha çok puana ve yayına göre dağıtılarak daha adil bir sistem getirilebilir. Ama dediğim gibi herkesin maçlarının yayınlanması ve izlenirlik oranlarına göre gelirlerin paylaşılması önemli. (Bıçakcı, 2006).

Yeni modele yönelik tek eleştiri bu değil. Futbolun ekonomisi üzerine yazdığı makaleleriyle bilinen Tuğrul Akşar da yeni modelin özellikle büyüklere verilen garanti ve şampiyonlar payı'nda çekincelerini şöyle dile getiriyor:

Model, felsefe ve öz olarak haksız rekabeti azaltarak, rekabetçi dengeyi yükseltmeyi amaçlamakla birlikte; dört büyüklerin baskısına göğüs geremeyerek, haksız rekabete tekrar taviz verme yoluna yönelmiştir. Modelin ilk halinde "Garanti Para" ödemesi iki yıl içinde yüzde ondörtten, onikiye düşecek şekilde planlanmasına karşın, Federasyon İstanbul lobisinin etkinliğine mahkûm olarak geri adım atmıştır. Bu

affedilmez bir hatadır. Zaten geçmişin modeline en büyük eleştiri de buradan gelmiyor muydu? (Akşar ve Merih, 2006, s. 331).

Sistemde bir eşitsizlik yine var belki ama yine de yeni sistem bu haliyle bile Türk futbolunun geleceği açısından büyük önem taşıyor. Anadolu-Dört büyükler gerginliğinde, Anadolu takımlarının yıllardır en büyük dertleri sistemin yeteri kadar adaletli olmadığı, kendilerine pastadan her daim en küçük dilimin düştüğü tezine dayanıyor. Bu tez haksız değil şüphesiz fakat mevcut dengesizliği açıklamak için de tek başına yeterli değil. Anadolu'yu Anadolu yapan, 'Bizans' karşısında birleştirenin en önemli role sahip olsa da tek başına gelir paylaşımından aldığı payın düşüklüğü olmadığı kesin. Lakin yeni sistemin puana göre daha hakça bir dağılımı öngörmesi de gelecek için umutlu olunabileceğine dair önemli bir işaret.

Fakat hiç şüphesiz Anadolu ve dört büyükler arasındaki makası açan şey sadece gelirlerin adaletsiz paylaşımı değil. Levent Bıçakcı yaptığımız görüşmede önemli bir noktanın altını çizdi. Anadolu'nun tek bir vücut olmaması, olamaması, Anadolu kulüplerinin ait oldukları şehirde yerleşememesi, buralarda uzun vadeli plan yapılmaması, kulüplerin kötü yönetilmesi gibi sorunlar da kapıda duruyor. Bıçakcı (2006) özellikle Anadolu kulüplerinin var olan sistemi değiştirme noktasında pasif olmasından yakındı:

Anadolu kulüplerinin yönetimleri kendilerini o şehrin takımı yapmalılar. O şehirden destek ve güç almalılar. Ve bütçelerini de ona göre yeniden oluşturmalılar. Yıllardır kaynak yok diyorlar. Bu cevabı veriyorlar ama bu kaynağı oluşturmak için çaba sarf etmiyorlar.

Oluşturmuyorlar, yapmıyorlar ama 10 senedir de başkanlık yapıyorlar.

Sen o şehirlerde başkanlık, yöneticilik yapan kişinin ayrılıp gittiğini gördün mü? 10-15 senedir şikayet ede ede devam ederler. Sistem de aynı şekilde devam ediyor.

...Büyük kulüplerin hakikaten bir marka değeri var. Anadolu'nun sesini daha çok duyurması için Kulüpler Birliği kuruldu. Ama Kulüpler Birliği de hiçbir zaman tam bir tüzelsellik olarak çalışmadı. Hep günlük işlerin peşinden gidildi. Bizde bir kere hep bugünü kurtarmak zihniyeti var. Hiç kimse üç sene, beş sene sonrasının planını programını yapmıyor. Herkes bugünü düşünüyor. Altyapı yok. Malatyaspor'un antrenman tesisi yok. Bu yıl gittiğimde gördüm ağızım açık kaldı. Malatyaspor kaç yıldır birinci ligde top koşturan bir takım. Böyle bir takımın antrenman sahası yoksa, altyapısı yoksa birinci ligde oynamasın. Malatyaspor'la o halk,o taraftar birleşmiyorsa o zaman hiç yürümesin.

Levent Bıçakcı (2006) büyük kulüplerin marka değeri olduğuna dikkat çekiyor. Gerçekten de bu yadsınamaz bir gerçek. Büyükler gerek taraftar sayıları, gerekse futbol gündeminin büyük bir bölümünü oluşturmaları itibarıyla Anadolu takımlarına göre daha farklı bir yerde duruyorlar. Ve belki de Bıçakcı'nın altını önemle çizdiği televizyondan yayınlanan maç sayısı için gelir pastasında ayrı bir kalem olması aranan çözüm olacaktır. Büyüklerin maçları yayınlandığı sürece onlar bu kalemden daha fazla gelir elde edecek, ama bir Anadolu kulübü olur da izlenirliğini artırabilirse o da bu kaynaktan yararlanabilecek.

Naklen yayımla ilgili bölümü kapatmadan önce Büyükler ile Anadolu takımları arasında Levent Bıçakcı döneminde gerçekleştirilen havuz sistemi değişikliği öncesi ve esnasında yaşanan gerginliğe bir bakmak gerekiyor. 2005 yılının temmuz ayında gerçekleşen bu değişiklik öncesi çok ilginç bir süreç yaşandı. Dönemin futbol federasyonu Levent Bıçakcı yönetiminde bu değişikliği gerçekleştirmek istiyor fakat zorlanıyordu. Temmuz ayındaki değişiklikten aylar önce Fenerbahçe kulübünün yaptığı çıkış mevcut sistemin devamı konusunda ısrarcı olan ve birlikte hareket eden büyüklerin elini zayıflatma konusunda federasyonun çok işine yaradı. 1 Nisan 2005 tarihinde gazetelerde Fenerbahçe'nin mevcut havuz sisteminin değişmesini istediği haberleri yer alıyordu. Tarihin 1 Nisan olmasıyla bağlantılı olarak bunun bir şaka olduğunu düşünenler olmuştu belki ama Sarı-Lacivertli kulübün asbaşkanı Murat Özaydınlı, naklen yayın gelirlerinin dağıtımı konusunda Fenerbahçe'nin Anadolu takımlarının yanında yer alacağını söylüyordu. Özaydınlı, kulübün tesislerinin İstanbul'un Anadolu yakasında olmasına gönderme yaparak, "Biz de Anadolu kulübüüz", diyordu ve ekliyordu: "Yayın geliri puana göre paylaşılmalıdır. Bunun bir sistemi konuşulmalı, kriterleri bir an önce belirlenmelidir. Federasyonun payı biraz fazladır. Bu yüzde 3'e çekilmeli. Ufak bir bölümü reytinge göre dağıtılmalı. Geri kalanı ise takımların kazandığı puana göre paylaşılmalıdır. Bunun da uygulaması önümüzdeki sezon yapılmalıdır. Bu kulüpleri teşvik eden bir unsur olur. Böylece şaibe de ortadan kalkar. Takımlar sıralamalarda üste tırmanmak için mücadele eder. Hep söylüyoruz, biz Anadolu kulübüüz. Bu konuda Anadolu kulüpleri haklı ve onları destekliyoruz." (Devrim Kararı, 2005)

Tabii dediği gibi olmadı. Yani Fenerbahçe bu çıkışından bir süre sonra vazgeçti ve diğer büyüklerle birlikte hareket etti. Levent Bıçakcı'nın yeni sistemi açıkladığı gün Fenerbahçe ikinci Başkanı Nihat Özdemir'in yaptığı açıklama şöyleydi: "Biz, 'Anadolu kulüplerinden başarılı olanlar havuzdan pay alsın' dedik. Yüzde 49 eşit dağıtım oranına karşıyız. Takımların reytingleri daha çok göz önüne alınmalı. Dört büyük kulüp müşterek hareket edeceğiz ve bu sistemi kabul etmediğimizi yarın yapılacak toplantıda kamuoyuna açıklayacağız." (Havuz Gelirlerine Yeni Düzen, 2005) Özdemir, konu ilk olarak federasyon olağan mali genel kurulunda, 1 Haziran tarihinde Anadolu kulüpleri tarafından gündeme getirildiğinde ve Anadolu'lular yüzde 50'si eşit, yüzde 40'ı sıralamaya, yüzde 10'u yayınlanan maçlara göre dağıtılan bir sistemi talep ettiğinde karşı çıkmıştı. Nihat Özdemir genel kurulda kendilerinin eşit dağılıma değil, performansa dayalı bir sistem talep ettiklerini ifade etmiş, dört büyüklere danışmadan getirilen bu yeni sistemin bir emrivaki olduğunu söylemişti. Tanıl Bora'nın deyişiyile Özdemir, 'değişecekse biz değiştiririz demeye getiriyordu'. (Bora, 2005)

Söz konusu genel kurulda büyük kulüplerin temsilcileri yeni öneriden hiç hoşlanmadıkları gibi toplantıyı terk etmişlerdi. (Anadolu'da Görüntü Net Değil, 2005)

Genel kurulun ardından Anadolu-Büyükler gerginliğinin yeni gündemi belli olmuştu: Olası bir sistem değişikliği. 6 Temmuz'a kadar geçen süreçte federasyon büyükleri yeni sisteme ikna etmeye çalışıyor, Anadolu kulüpleri de başka Kulüpler Birliği vasıtasıyla olmak üzere 'aba altından sopa gösteriyordu'. Gaziantepspor Başkanı Celal Doğan 24 Haziran'da gazetelere

yansıyan açıklamasında ligden çekilebileceklerinin mesajını veriyordu. Doğan, Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Trabzonspor yöneticilerinin TV yayınları konusunda çıkarlar uğruna kenetlendiklerini savunarak, "Daha dün birbirlerine ağızlara alınmayacak sözler söyleyen üç ulu çınar ile Anadolu'dan Trabzonspor'un kenetlenmesi gerçekten çok acı" diyordu. Ligin kalitesinin gelir paylaşımındaki adaletsizlik nedeniyle düştüğünü iddia eden Doğan "Bu koşullarda 14 Anadolu takımı antrenman takımı, 4 kulüp de ana takım olarak gözüküyor. 14 kulübü gereksiz görüyorlarsa, ayrı lig yapılsın. Onlar aralarında maç yapsınlar, biz aramızda yapalım. Sonra da iki ligin birincileri karşılaşsın ve Türkiye Şampiyonu ortaya çıksın, hodri meydan" diyerek ayrılığa gerekirse sıcak bakabileceklerini dile getiriyordu. Doğan'ın açıklamasında dikkat çeken bir diğer nokta Trabzonspor'u kendilerine, yani Anadolu'ya ihanet etmekle suçlamasıydı. Anadolu Kaplanları büyümüş, naklen yayında İstanbul'un üç büyüğünün yanına katılmıştı ona göre. (Radikal, 2005)

Doğan'ın bu açıklamalarından dokuz gün önce Kulüpler Birliği İstanbul'da toplanmış, naklen yayın konusunda Anadolu'yla ters düşen ve genel kurulda 14 kulübün yaptığı ani manevraya 'bozulan' dört büyükler bu toplantıya protesto ederek katılmamışlardı. Kulüpler Birliği ve Gençlerbirliği Başkanı İlhan Cavcav toplantı sonrasında dört büyüğün olmamasına üzüldüklerini belirtirken fakat onların bu hareketinin 14 kulübün ortak manevrasının doğruluğunu gösterdiğini ileri sürüyordu.

Cavcav, "Birlik beraberlik içinde davrandık bundan sonra da böyle devam edeceğiz" derken bir anlamda mevcut statükonun devamından yana tavır alan dört büyüklere gözdağı veriyordu. Gençlerbirliği Başkanı istedikleri

düzenleme yapılmazsa kesinlikle lige iştirak etmeyeceklerini açık bir dille ifade ediyordu. "Bu bir dayatma değil, biz hakkımızı arıyoruz. Piyon değil. Biz oynayacağız, onlar gelsinler üç-beş tane atsinlar. Bu devir kapandı. Ülke futbolu zarar görüyor. Avrupa kupalarında takımların başarılı olması için liglerin daha mücadeleli geçmesi gerekiyor" diye konuşarak bir devrin sona ermesi gerekliliğinin altını çiziyordu. (Radikal, 2005)

Taraflar arasındaki restleşme bir süre daha devam ettiyse de 6 Temmuz'da yeni sistemin açıklanmasıyla son buldu. Kararın hemen ardından özellikle büyükler cephesi yeni havuz dağılımından hoşlanmadıklarını dile getirdilerse de bu uzun sürmedi. Federasyonun 2008'e kadar tüm mali kayıpları karşılayacağını garanti etmesi ve sonradan eklenen 'şampiyonlar payı' dört büyüğün de yeni sistemi kabul etmesiyle son buldu. Fakat aslında halen yürürlükte olan havuz sistemi iki tarafı da memnun etmeyi başaramadı. Anadolu ve dört büyükler arasındaki en büyük kavga sebebi olan gelirlerin paylaşımı meselesi görünen o ki henüz tam çözüme kavuşmuş değil. Şimdi gözler naklen yayın ihalesinin son bulacağı 2008 tarihinde. 2005'ta yapılan değişiklik naklen yayın sözleşmesi sürerken gerçekleştirildi. Dolayısıyla federasyonun bazı noktalarda eli kolu bağlıydı. 2008'de ise tamamen yeni bir sisteme geçilebilir. Ya da mevcut sistem üzerinde revizyona gidilebilir. 2008'de Türk futbolunu yine kavgalar, karşılıklı açıklamalar, direktmeler bekliyor olacak.

VII. Bölüm: Yakın tarihte futbolun evrimi

Futbolda Anadolu ile İstanbul arasında gerginliğin su yüzüne çıkması 90'lı yıllarla birlikte oldu. 70'lerin sonu ve 80'lerin başı İstanbul futbolu için sancılı dönemlerdi. O dönemde futbol bugünkü kadar büyük bir piyasa değerine sahip olmadığı gibi, profesyonelleşme açısından bugünkü hale gelme yolunda bazı adımlar atılmıştı. Kısacası bir tür arada kalmışlık hali vardı. Oyun büyük değerlere sahip değildi ve futbolun ulusal çapta kurumsallaşması yolunda gerekli adımlar henüz yeteri kadar atılamamıştı. Futbol Federasyonu henüz özerk değildi. Oyunun etrafında dönen para bugünküyle kıyaslanamayacak kadar az olduğundan futbol pazarlanamıyor, bu da daha amatör bir yapılanmayla yola çıkan kulüplere var olma fırsatı yaratıyordu.

Zaten 60'larda futbolun Anadolu'da bu kadar büyük bir hızlı yayılmasının sebebi yarattığı bu 'varolma fırsatı'ndan kaynaklanıyordu. Anadolu kentleri oyunun kendilerini daha görünür kılabileceğini fark etmişlerdi. İletişim günümüzle mukayese edildiğinde belki çok daha kısıtlıydı ama yine de bırakalım birinciyi, ikinci hatta üçüncü ligde bir takıma sahip olmak gazetelerde hiç olmazsa haftada bir spor sayfalarında 'varolmak' demektir. Ayrıca 60'lara gelindiğinde İstanbul, İzmir, Ankara gibi merkezlerin dışında kalan Anadolu illerinde yerel sermaye kendini göstermeye başlamıştı. Buradan hareketle Anadolu'da birbiri ardına o ilin adının sonuna 'spor' eklenerek şehir kulüpleri kurulmaya başladı. Önce belirttiğimiz gibi Milli Lig'in ilk yıllarında birinci lig seviyesinde yine İstanbul, Ankara ve İzmir takımları temsil ediliyordu belki ama ilerleyen zaman üçüncü, ikinci ligden gelen Anadolu takımlarının da birinci lige çıkabilmesine olanak sağladı.

70'ler ve 80'lerin başları İstanbul takımları için görece zor yıllardı. Futbolun henüz bir endüstri haline gelememiş olması Anadolu'nun kendini gösterme uğraşı içerisindeki takımlarına olanak sağladı. Bu olanakları en iyi kullanan ve kendi yetiştirdiği oyuncularla İstanbul takımlarının o dönemki zaafından yararlanan ilk kulüp Trabzonspor oldu. Ve Türk futbol tarihinde ilk ve son kez Anadolu'dan bir şampiyon çıktı.

Aslında Trabzonspor'dan önce İstanbul takımlarının sultasına son vermeye çok yaklaşan bir takım vardı: Eskişehirspor. İkinci Lig'den çıktıktan iki sezon sonra ligi ikinci bitirmeyi başaran Kırmızı-Siyahlı takım 70'lerin başında Anadolu'nun yerel kaynaklarla futbolda söz sahibi olabileceğinin göstergesiydi. Eskişehirspor'un başarısı geçici de değildi. Takım, ilk iki sezondaki sekizincilik ve dokuzunculuğun ardından üç kez ikinci, iki kez üçüncü, iki kez de dördüncü olmayı başardı.(Topyıldız, 2003,)

Fakat Eskişehirspor'un bu başarısının arkası gelmedi ve onun bıraktığı yerden devam eden Trabzonspor oldu. Trabzonspor'un 70'ler ve 80'lerin başında elde ettiği başarılar o kadar büyüdü ki, takım üç İstanbul takımının ardından 'dördüncü büyük' olarak anılmaya başladı. Trabzonspor'un İstanbul-Anadolu gerginliğindeki rolü, kimliği, konumu tez içerisinde ayrı bir başlık altında tartışılacaktır.

80'lerden 90'lara geçildiğinde Türkiye değişiyor, futbol da bu değişimden payına düşeni alıyordu. Türkiye serbest piyasa ekonomisinin etkisi altında Özal döneminin altın çağlarını yaşıyor, İstanbul ile diğer kentler arasındaki makas giderek daha da açılıyordu. Tüp kuyruklarında beklenen

dönemler çok uzaklarda kalmıştı. Artık birileri tüp alamazken birileri kalorifere, doğalgaza terfi etme aşamasındaydı.

Tanıl Bora, İstanbul'la geri kalan her yer arasındaki makasın ne kadar açıldığını vurgularken "İstanbul=Türkiye'nin büyükşehri" der. Ona göre, İstanbul'un metropoliten çekirdeğinin globalleşme performansına nispetle, Türkiye'nin geri kalan tümü taşralaşmıştır. (Bora, 2005, s. 42-43)

İstanbul'un bu durumundan (kendisi globalleşip, ardından kalan her şeyi taşralştırma durumu) futbolun etkilenmemesi mümkün değil. Oyun sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada hızla endüstrileşiyor, popüler kültürün en çok tüketilen nesnesi haline geliyordu. Böyle olunca futbolun etrafında dönen para da artıyordu. Türkiye'de de dünyadaki muadillerine benzer bir gelişim çizgisi gösterdi futbol. Naklen yayınlar, forma gelirleri, giderek artan bilet fiyatlarına paralel yükselen stat gelirleri oyunun artık bir işkolu haline gelmesini sağladı. Anadolu rekabet gücünü yitiriyordu çünkü futbola yapılan yatırım İstanbul'daki gibi maddi bir geri dönüşü beraberinde getirmiyordu. 15 milyonluk İstanbul kültürün, sporun, sanatın, eğlencenin merkezi haline gelme konusunda rakip tanımıyordu. Ulusal yapıları nedeniyle sadece İstanbul'da değil, Kars'ta, Ağrı'da, Edirne'de taraftarı bulunan üç İstanbul takımı futbol endüstrisinin merkezini oluşturuyordu. Çünkü pazarı onlar belirliyordu. Futbol onların üzerinden pazarlanır hale gelmişti. Durum böyle olunca üç İstanbul takımının forması daha çok satıyor, stadı daha çok doluyor, maçları televizyondan daha çok izleniyordu. Neoliberal politikaların gereğince daha çok talep edilen daha çok arz ediliyor, daha çok arz edilen de ortadaki pastadan

daha büyük dilimleri alıyordu. 90'lar (ve takiben 2000'ler) üç büyük kulübün gelirlerini dudak uçuklatıcı rakamlara ulaştırdığı yıllar olarak tarihe geçti.

Tanıl Bora'nın solipsist (tekbenci) olarak tanımladığı İstanbul süreç içerisinde futbolda da solipsist bir hüviyete kavuştu. (Bora, 2005) Anadolu'dan yetişen futbolcular için tek hedef bir İstanbul takımında forma giymek haline geldi. Çünkü İstanbul'da oynamak vitrinde olmak demektir. İstanbul'un üç takımının maçları her hafta canlı yayınlanırken Anadolu takımının kamusal alanda var olması İstanbul takımlarıyla yaptığı maçlara bağlıdır. 2000'lere gelindiğinde İstanbul'un varılacak son nokta olmaktan çıkıp bir ara hedef haline geldiğini görüyoruz. Artık Anadolu futbolcusu için nihai hedef Avrupa'da top koşturabilmek, Avrupa'nın önde gelen kulüplerinden birine transfer yapabilmek. Ve bunun için en uygun yol bir İstanbul takımına transfer olarak Avrupa vitrinine çıkabilmek. Bu kez de 'Avrupa vitrini olarak İstanbul' çıkıyor karşımıza. Bunun nedeni ise İstanbul'un ulusal ligdeki başarısı. Avrupa ölçeğinde büyük bir başarı (2000 yılında Galatasaray'la gelen UEFA Kupası şampiyonluğu ve Süper Kupa'yı saymazsak) henüz yok. Lakin ulusal ölçekte elde edilen başarı Avrupa'daki muhtelif turnuvalara katılma hakkı anlamına geliyor. Avrupa futbolunun en üst turnuvası olan Şampiyonlar Ligi'nde üç İstanbul takımı dışında henüz hiçbir Anadolu takımının mücadele edememiş olduğu gerçeğinden yola çıkarsak Avrupa'ya gidebilmenin, daha doğrusu Avrupa'ya gidebilecek kadar göz önünde olabilmenin yolunun İstanbul'dan geçtiğini görebiliriz.

Anadolu'da top peşinde koşan futbolcular sadece futbol merkezli hedeflerden dolayı İstanbul'u tercih etmiyorlar. Futbolun yanı sıra gece

hayatının, eğlencenin merkezinin de İstanbul olması yaşları 20 ila 30 arasında değişen genç insanların üç büyükte futbol oynamak istemesinde önemli bir rol oynuyor. Bu hali İstanbul'a transfer olan bir futbolcunun ilk iş olarak çeşitli eğlence mekanlarında görülmeye başlanmasından, buralardaki görüntüleriyle medyaya yansımından çıkarmak mümkün.

İstanbul futbolunun bu gelişimi 2000'lere damgasını vuran ve kültür ağırlıklı işlerin olmazsa olmazı haline gelen sponsorluk müessesesinin desteğinin de İstanbul'un büyüklerine kaymasını sağladı. Aslında sadece futbolda değil, kültür endüstrisinin diğer bileşenlerinde de durum bundan farklı değil. Mesela İstanbul Film Festivali'yle Ankara Film Festivali'nin 90'lardan bugüne gelene dek karşılaştırmalı olarak incelenmesi, aynı süreçte Fenerbahçe'nin Ankaragücü'yle karşılaştırmalı olarak incelenmesinden farklı sonuçlar doğurmayacaktır. İstanbul Film Festivali 90'lardan bu yana her geçen gün daha da güçleniyor, daha fazla filmi, daha fazla yönetmeni kapsar hale geliyor. Festivalin arkasındaki sponsor desteğinin büyümesi İstanbul'un büyümesinin bir göstergesi aslında. Geliri artan festival bugün Avrupa'nın hatırı sayılır sinema etkinliklerinden birisi artık. Buna karşılık Ankara Film Festivali'nin hayatı tehlikede. Hemen her yıl yetkililerin ağzından festivalin ne kadar zor şartlar altında gerçekleştirildiğine dair haklı yakınmalar duymak mümkün. Sponsor(suzluk) krizi ülkenin başkentinin en köklü sinema etkinliğinin devamının önünde büyük bir engel olarak duruyor. İstanbul dışında herhangi bir şehirde kültür-sanat faaliyeti düzenlemek, hele de bu faaliyete yerelin dışında bir kimlik kazandırmak neredeyse imkânsız artık. (Tabii burada yazın İstanbul'un 'toplu' halde yerleştiği tatil yörelerini göz önüne almamak

gerekiyor. Zira Bodrum, Çeşme gibi yörelerde düzenlenen etkinlikler yöreye has olmanın ötesinde yine İstanbullular tarafından ve tatile çıkmış İstanbullularca üretilen ve tüketilen faaliyetler.)

Futbolun başına gelenler de farklı değil kuşkusuz. Bu nedenle, Ankaragücü başkanına imkânlarla ve imkânsızlıklara dair yönetilecek bir soruya alınacak yanıtla Ankara Film Festivali organizatörüne yönetilecek bu yöndeki bir sorudan alınacak yanıt muhtemelen farklılık göstermeyecek. Bu anlamda 2000'lerde futbolda İstanbul ile Anadolu arasındaki makasın tıpkı kültürün diğer alanlarında olduğu gibi giderek açıldığını söylemek doğru olacaktır.

VIII. Bölüm: Futbol ve Siyaset

90’larda futbolun bu denli popüler bir kültürel alan haline gelmesi, 2000’lerde artık gündelik hayatın neredeyse tamamını istila etmesinin tek yansıması sermayenin dikkatini ayaktopuna çevirmesi, oyunun bir endüstri haline gelmesi olmadı. Futbolun kitleler üzerindeki etkisi siyasiler tarafından da hızla fark edildi. Aslında oyun 90’lara dek devletin tekelinde idare ediliyordu.90’larda futbol federasyonu özerkleşirken futbola daha ‘sivil’ bir idare getirilmesi hedeflenmişti. Bu bir noktaya kadar başarılıydı da... Fakat siyasiler oyunun kitleler üzerindeki etkisinden faydalanmak fırsatını kaçırmadı. Anadolu’da futbol ve siyaset, yerel ölçekte belediye+kulüp başkanlığı, valilik+kulüp başkanlığı, muhtarlık+kulüp başkanlığı gibi formüller üzerinden işlemeye devam etmektedir. Fakat futbolun siyasetle kurduğu ilişki yerel ölçekte kısıtlı kalmamıştır. Ulusal çapta siyaset yapan, memleketin iktidarına talip olanlar da futbolun popüler yüzünden yararlanmak istemişlerdir. Koca koca siyasetçilerin hiçbir fikir sahibi olmadıkları bir alan hakkında yorum yaparak siyasi olarak nemalanmaya çalışmalarına en güzel ve en son örnek Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Deniz Baykal’dır. Baykal geçen sezon küme düşmesi kesinleşen (ve Baykal’a rağmen düşen) Samsunspor ve Diyarbakırspor’un kümede kalması gerektiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

Hiç kimse ‘kuraldı, ilkeydi, federasyondur’ demesin. Önemli olan Türkiye’nin barışı ve kardeşliğidir. Bizi barışa, kardeşliğe götürecek böylesine etkin bir imkânın ortadan kaldırılması çok büyük yanlışlıktır. Kendinize af çıkarıyorsunuz, kendi uygun gördüğünüz kesimleri

affediyorsunuz, teröristlere af çıkarıyorsunuz... Teröristlere af çıkaracağımıza, Diyarbakırspor'u lige alın. Orta Karadeniz'in en önemli kentlerinden Samsun'un futbol takımının da lig dışında kalması üzüntü vericidir. Bu iki takımı sahiplenip, lige taşıyacak bir düzenlemeye CHP olarak katkı vermeye hazır olduğumuzu ilan ediyorum. Bunun gereği neyse yapılmalıdır. Federasyon üzerine düşeni yapmalıdır. (10 Mayıs 2006 Hürriyet)

Süper Lig'de 18 takım bir sezon boyunca, yani tam 34 hafta birbirleriyle maçlar yapmaktadır ve bu maçlar sonucunda dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de üç takım küme düşmektedir ama CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, kural, ilke ve futbol federasyonu gibi 'fuzuli' kavramlardan bahsedilmesi yerine 34 hafta sonunda yeter puanı toplayamayıp ikinci lige düşen Samsunspor ve Diyarbakırspor'un lige alınmasını istemiştir. Sebep ülkenin barış ve kardeşlik ortamının devamının sağlanmasıdır. Barış bu iki takımın birinci ligde oynayabilmesine bağlıdır.

Tabii ki meselenin barışla bir alakası yoktur. Mesele Samsun ve Diyarbakır'da takımlarının küme düşmesinden üzüntü duyan bir kitleye CHP'nin yanlarında olduğunu hissettirebilmektir. Bu sağlanabilirse bir sonraki seçimde bu iki ilden gelen oy oranlarında bir değişiklik de sağlanabilir veya en azından olası bir oy düşüşünün önüne geçilebilir. Baykal'ın bu şaşırtıcı çıkışına ilk tepkisel cevap Şişli Belediye Başkanı Mustafa Sarıgül'den gelmektedir. Sarıgül, 'FIFA kurallarının belli olduğunu, takımlara özel uygulama yapılamayacağını, kurallar neyse onun uygulanması gerektiğini söylemiştir.

Onun bu çıkışının nedeni de bellidir: Mustafa Sarıgül, CHP Genel Başkanlığı için Deniz Baykal'ın siyasi rakibidir.

Deniz Baykal'ın çıkışı Meclis'teki ikinci büyük partinin genel başkanı olması noktasında dikkat çekici bir çıkıştır. Fakat Baykal gibi genel başkan düzeyinde olmasa da milletvekili düzeyinde bu tip açıklamalara hemen her sezon rastlanmaktadır. Özellikle takımları lige veda eden illerin milletvekilleri, geride kalan sezonda şikenin soruşturulması, takımın ligde kalması yönünde önergelerini Meclis'e iletmektedir. Bugüne kadar lige geri alınan olmamıştır.

Ulusal ölçekte siyasetçi-futbol ilişkisi çoğu zaman siyasetçinin işine yaramıştır ama istisnalar da yok değildir. Aslına bakılırsa 80'lerin sonlarına kadar siyasetçinin taraftarı olduğu futbol takımını açıklaması hoş karşılanmazdı. Nasıl ki pop yıldızları o dönemde benzer bir şekilde hayranlarını kaybedecekleri korkusuyla sevgililerini kamuoyundan gizliyorlarsa siyasetçiler de takımlarını saklıyorlardı. Fakat bu dönem uzun sürmedi. Bir futbol takımını desteklemenin (aşırıya kaçmadan), halka yakınlık hissini artırabileceğini keşfeden siyasetçiler tuttukları takımın maçlarında tribünlerdeki yerlerini almaya başladılar.

Fakat tuttuğu takımdan dili yanan siyasetçiler de olmadı değil. Buna en güzel örnek olarak 17 Mart 2002 tarihinde Şükrü Saracoğlu'nda açılan pankart verilebilir. Fenerbahçe'nin kendi sahasında Malatyaspor'la oynadığı maçta Galatasaraylılığı herkesçe bilinen Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz aleyhine 'Sandıkta Görüşürüz Mesut Bey!' pankartı açıldı. Fenerbahçe tribünleri Galatasaraylı parti başkanına 'sana bir sonraki seçimde Fenerliler olarak oy vermeyeceğiz' diyorlardı. Siyaset tribünlerde kendisini başka bir

yüzle hissettiriyordu. Kaderin bir cilvesi mi yoksa Fenerbahçeli taraftarların oylarını sakınması mı bilinmez bir sonraki genel seçimlerde Anavatan Partisi büyük bir oy kaybına uğradı ve Mesut Yılmaz aktif siyaset hayatını noktalamak zorunda kaldı.

Ulusal çapta siyaset yapan politikacı ile futbolun ilişkisinin ‘modern’ zamanlara dair bir ilişki olmadığını da çeşitli örnekler vasıtasıyla görmek mümkün. Anadolu takımlarının 60’lardaki furya içerisinde konumlarına göre, yeni kurulan ikinci ve üçüncü liglere yerleştirilişleri esnasında da hatırlı tanıdıkların, lige alınacak şehirlerin politikacılarının sürece oldukça yakından müdahil oldukları görülür. Geçmişte yerel siyasetçi-ulusal siyasetçi-futbol üçgeninin nasıl kesiştiğinin güzel bir örneği Tarsus İdman Yurdu’nun tarihçesini kaleme alan Özgür Daşlı veriyor. Daşlı’nın ‘80 Yıllık Öykü: Tarsus İdman Yurdu’ kitabında kulübün İkinci Lig’e kabul edilmesi için dönemin Futbol Federasyonu Başkanı Orhan Şeref Apak ve Spordan Sorumlu Devlet Bakanı Kamil Ocak’a yapılan baskıyı anlatırken devreye İçel milletvekillerinin girişini anlatıyor:

(Kulüp yöneticileri) Faruk Sodak, Hasan Ülkü, Abdullah Göçük, İçel Milletvekili Kadir Çetin ve İçel senatörü Talip Özdolay’dan oluşan bir heyet kurularak, Kamil Ocak’a hem hayırlı olsun, hem Tarsus İdman Yurdu’nun İkinci Lig’e alınmasının konuşulması amacıyla gidilir. Konuya girmek amacıyla Sodan “Sayın bakanım siz Tarsusluların hayır duasını aldınız” der. Ocak gayet sakin “Hayrola o niye?” derken, Sodan “Tarsus’u İkinci Lig’e aldınız, bundan daha hayırlı bir iş mi olur sayın

bakanım?” der. Kamil Ocak, “O iş çok zor kardeşim” der. İçel senatörü Talip Özdoğay atılır, “Yahu Kamil ağa sen ne diyorsun, önce söz veriyorsun, şimdi de cayıyorsun, bu nasıl iş?” Kamil Ocak sinirlenir: “Be kardeşim siz de benim her sözümü senet sayıyorsunuz. Sanki politikayı bilmiyorsunuz. Enerji Bakanı Rafet Sezgin gelir, ‘Çanakkale gibi bir serhat şehrini niye almıyorsunuz’ der, Devlet Bakanı Hasan Dinçer gelir, ‘Afyon gibi gazi bir şehri nasıl almazsınız’ der. Söyleyin ben ne yapayım.” Söylenecek şey yoktur, tekrar hayırlı olsun denir ve kalkılır. (Daşlı, 2003,s. 40-41)

Kamil Ocak’ın kendisine gelen diğer talepleri sıralaması Türk futbolunun bundan yaklaşık 40 yıl önce de benzer siyaset ilişkileriyle ilerlediğini gösteriyor. Nitekim Tarsus’un ilerleyen yıllarda yine ilişkiler üzerinden ikinci değil ama üçüncü lige alınmasına karar veriliyor. Bu karar için dönemin Anadolu’da futbol örgütleyen ismi, Futbol Federasyonu Başkanı Orhan Şeref Apak’ın kapısı çalınıyor. Apak Türk futbolunda önemli bir şahsiyet. Çünkü Anadolu takımlarının içinde buldukları ilin ismiyle kurulmasına öncülük eden kişi. Türk futbolunun Milli Lig etrafında ilk dönem örgütlenmesinde görev alan kişi. Orhan Şeref Apak, 60’lı yıllar boyunca Anadolu’yu geziyor ve her bir ilde bulunan amatör takımların ilin adını taşıyan bir takım altında örgütlenmesini sağlıyor. Bunun ardından ise o ilin takımını, ilin durumuna göre ikinci veya üçüncü lige alıyor. Orhan Şeref Apak’ın söz konusu Tarsus İdman Yurdu’nun üçüncü lige alınması olduğunda takımın isminin Tarsus İdman Yurdu değil de Tarsusspor olması için gösterdiği ısrar

‘isim’ konusunda nasıl bir hassasiyet gösterdiğinin de işareti. Daşlı’nın kitabında yer alan bilgiye göre Orhan Şeref Apak dönemin federasyon genel sekreteri İbrahim Onuk’tan Tarsus İdman Yurdu’nun ismini ancak Tarsusspor olarak değiştirirse lige kabul edileceği yönünde baskı yapmasını istemiştir. Tarsus İdman Yurdu yöneticileri buna şiddetle karşı çıkınca ise takımın mevcut adıyla Üçüncü Lig’e kabul edilmesine razı olunmuştur. (Daşlı, 2003) Bu örnek o dönemde Anadolu’da futbolun örgütlenmesi için gösterilen çabada şehirlerin kendi adlarını taşıyan birer takıma kavuşturulmasına verilen önemi ifade etmesi açısından önemlidir. Tarsus İdman Yurdu yöneticileri istikrarlı duruşları karşısında kulüplerinin ismini korumuşlardır ama Anadolu’da pek çok kulüp 60’larda Orhan Şeref Apak patronluğunda yükselen bu dalga nedeniyle ismini ait oldukları ilin sonuna ‘spor’ eklenmesiyle oluşan yeni bir kulüp için ya kendini feshetmiştir, ya da isim değişikliğine gitmiştir.

Siyasetin futbolun içerisinde yer alma biçimlerinden biri de futbolun iktidarına ilişkindir. Cumhuriyet döneminin başlarından bu yana daha genel anlamda sporun ama genellikle futbolun yönetiminde söz sahibi olmak siyasiler için önemli olmuştur. 18 Şubat 1936 yılında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı ismini Türk Spor Kurumu olarak değiştirmekle kalmıyor, Cumhuriyet Halk Partisi’ne bağlılığını da açıkça deklare ediyordu:

Partiye bağlılıkları genbaşkurca onaylanmış hükmi şahsiyetler bulunursa, onlar da CHP Büyük Kurultayına delege gönderebilirler. Türk sporcuları ve Türkspor Kurumu, kendisini yurdun kurtuluş ve yeni baştan kuruluşunu temin edici tek ve yüksek bir tesis olan CHP’nin öz

bir çocuğu ve onun bünyesinden bir parça sayar. Partinin bu yeni hükmü içinde yurt kurumları arasına ilk girme şerefini kurumumuzun almasının karara bağlanmasını teklif ederiz. (Fişek, 1985, s. 118)

Ta o yıllardan süregelen bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Devlete hükümet edenler futbola da hükmetmek yolunda büyük bir çaba içerisine girmektedirler. 1989 yılına kadar hükümete ve Meclis'e bağlı olara görev yapan Futbol Federasyonu bu dönemden sonra özerk bir statüye kavuştu. Lakin bu özerklik futbolun siyasi otoriteden kopuşunu beraberinde getirmedi.

Hükümetlerin futbolun yönetimine nasıl müdahil olma çabası içerisine girdiğinin en güzel örneği son federasyon başkanlığı seçiminde yaşandı. Siyasi otorite federasyonun 37. başkanının Haluk Ulusoy olmasını istemiyordu. Hükümet adına Spordan Sorumlu Devlet Bakanı, Ulusoy'un başkanlığını istemediklerini açıkça deklare etmekte bir beis görmedi. Bir önceki seçimlerde Futbol Federasyonu Başkanı'nın üniversite mezunu olması şartı getirilip Haluk Ulusoy'un başkanlığına giden yol tıkanmıştı. Fakat karar mahkemeden dönmüş, Anayasa Mahkemesi federasyon başkanı olabilmek için üniversite mezunu olma şartını kaldırmıştı. Spordan Sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Ali Şahin, Haluk Ulusoy'un yeniden başkan seçilebilme hakkını elde etmesinden o denli hoşlanmamıştı ki, "Federasyon başkanı üniversite mezunu olmalı, mahkemeyi yadırgadım" açıklamasını yapmıştı. (Kılıç, 2006)

Devlet Bakanı ve hükümet mahkemeyi yadırgamakla kalmamıştı. AKP hükümeti 19-20 Ocak 2006'ta Ankara'da yapılan başkanlık seçiminde iki

adaydan biri olan Ayhan Bermek'i destekliyordu. Ayhan Bermek'in elindeki yönetim kurulu kadrosunun başında Başbakan Tayyip Erdoğan'ın adının birlikte tatile çıkacak kadar yakın arkadaşı Hasan Doğan'ın adının yer alması tesadüf değildi. Hasan Doğan'ın bir önceki federasyonda da gizli başkan olduğu iddiaları iri ufaklı pek çok habere konu oldu. AKP'nin Haluk Ulusoy karşısındaki sert tavrı Mehmet Ali Şahin'in Ulusoy'un başkan seçilmesi halinde Başbakanlık Teftiş Kurulu'nu göreve çağıracağını açıklamasıyla doruk noktasına çıktı. Bu açıklamaların ardından spor basını da tutum değiştirerek federasyon başkanlığı seçiminin bir demokrasi mücadelesi anlamına geleceğine ilişkin yayınlar yapmaya başladı. Hükümetin özerk federasyonun işlerine müdahale etmeye hakkı olmadığına ilişkin yazılar yayımlandı.

Seçimde AKP hükümeti içerisinde de bölünmeler ortaya çıkmıştı. AKP'li Ankara Belediye Başkanı Melih Gökçek Haluk Ulusoy'u destekliyordu. Bu durum parti içerisinde rahatsızlığa yol açmıştı. Ayrıca hükümete yakınlığıyla bilinen Trabzonspor Başkanı Nuri Albayrak da Haluk Ulusoy'u destekleyeceklerini açıkladı.

Bu durum kimi yazarlarca AKP içerisindeki bir merkez-çevre çekişmesi olarak yorumlandı. AKP taşra teşkilatı, merkezin taleplerine baş kaldırıyordu. Radikal Gazetesi spor yazarı İbrahim Altınsay başkanlık seçiminde yaşanan süreci şu şekilde değerlendiriyordu:

Federasyon seçimleri, 'Ak Parti hükümeti-Ak Parti teşkilatı' maçı oldu. Trabzonspor'un tavrına bakın, anlayın. Bu maç cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, bakan değişikliklerinde devam eder gözüküyor. Ayrıca

iktidarın bir süre sonra kendini yemeye başladığının da kanıtı... "Odu nu koysam seçtiririm" olmuyor yani. Bu arada Ak Parti, Trabzon'u kazanmış olabilir. Gelecek sezon da Trabzonspor bir şeyler kazanabilir... (Radikal, 2006).

Bu noktada hükümetin desteklediği Ayhan Bermek'e karşı AKP taşra teşkilatının desteklediği Haluk Ulusoy arasında oldukça kızışan atmosferde bir başkanlık seçimi yapılıyordu. Seçimin sonunda hükümetin bütün manipülasyonlarına karşın Haluk Ulusoy seçimi kazanıyordu. Seçimin bu sonuçla kazanılmasının ardından gazete manşetleri ilginçti ve siyasetin futbolla nasıl bir ilişki kurduğunu göstermesi açısından anlamlıydı: "Ulusoy: 1 Erdoğan: 0" (Radikal, 2006), "Siyaset Kaybetti, Futbol Kazandı" (Akşam, 2006). Gazetelerin ve köşe yazarlarının önemli bir bölümü Haluk Ulusoy'un Ayhan Bermek'e karşı galip gelmesini siyasete karşı sporun kazanması olarak yorumluyordu. Hatta o kadar ki, hükümetin desteklediği Ayhan Bermek bile bu algının kendisinin başkan seçilmesinin önünde bir engel oluşturduğunu söyleyecekti. Siyaset Türk futboluna, daha doğrusu Türk sporuna zaman zaman bire bir müdahalelerde bulunmuştu ama sonuncusu bu müdahaleler arasında en sert ve bariz örneklerden biriydi.

Futbolun siyaset ilişkisinde merkezdeki kavgaları bir kenara bırakıp çevredeki iktidar savaşına dönersek taşrada da bu oyunla yakından ilgilenen bir siyasetçi kalabalığı görüyoruz.

Futbolun Anadolu'da örgütlenmesinde, şehir takımlarının ortaya çıkmasında yerel sermayenin olduğu kadar bölge siyasetçilerinin de etkisi

vardı. Bu siyasetçiler kâh kulüp başkanı, kâh yöneticisi olarak futbolun içerisinde yer aldı. Siyasetçinin futbolun içerisinde yer alması ona birden fazla açıdan yarar sağlıyordu. Her şeyden önce bir futbol kulübüne başkanlık yapmak bir sonraki genel seçimde garanti oy demektir. Adını kulüple özdeşleştiren milletvekili veya belediye başkanı kulübün sportif başarısından siyasi olarak nemalanabiliyordu. Bugün bile, sadece futbol kulübünde başkanlık yaparak pek çok kez seçim kazanmayı başaran belediye başkanı sayısı oldukça fazladır.

Tez için görüşme yaptığımız Eski Samsunspor Başkanı İsmail Uyanık (2006) Anadolu'da kulüp başkanlarını üç ayrı başlık altında toplarken hem belediye hem kulüp başkanı olanları şu şekilde anlattı:

Anadolu'da kulüpler sponsor sıkıntısı yaşıyorlar. Belediyeler de kulüplere sponsor oluyor. Belediye başkanları da bu işin keyfini sürüyor, popülaritesini yaşıyor. Eğer kulüp iyi giderse ondan politik anlamda nemalanıyor. Türkiye çapında yüzünü gösteriyor, tanıtıyor ve bir tanınmışlık rantı sağlıyor. Kendi şehrinde de futbolu kullanarak idari gücünü artırıyor. Buradaki fayda şu: Kamunun, belediyenin imkânlarının spor kulübüne aktarılması bir futbol adamı olarak bence iyi bir şey. Riski şu: Bir süre sonra kulüp başkanları bulanık ortamı olumsuz kullanabiliyor. Futbol kulüplerinde ortam bulanık çünkü, kulüp hesapları karışık hesaplardır, çift defter tutulur kulüplerde. Resmî değildir. Şehirden her yerden kulüp için para toplanır, otoparklardan, ileri gelenlerden, müteahhitlerden... Ama bir şekilde bu yardım adı

altında toplanan paraların ne kadarının kulübe gidip gitmediğini bilmek mümkün değil. Geçmişte belediye başkanı olup da uzun süreli kulüp başkanlığı yapanlar hakkında kendi şehirlerinde inanılmaz rivayetler, dedikodular dolaşır.

Uyanık'ın sözlerinden de anlaşılıyor ki Anadolu'da yaşanan sponsor sıkıntısı devreye belediyelerin sokulmasıyla giderilmeye çalışıldı. Belediye başkanlarının kulüp idare etmesi bir süre sonra Anadolu'da sıkça rastlanan bir durum olmaya başladı. Burada ciddi sıkıntılar ortaya çıktı. Her şeyden önce belediye başkanının öncelikli hedefi yerel sınırlar içerisinde takımın başarısını, dolayısıyla bir siyaset adamı olarak popülaritesinin devamını sağlamaktı. Kulübün başında bir belediye başkanının olması, kulübün ömrünü de o belediye başkanının siyasi ömrüyle doğru orantılı bir hale getiriyordu. Siyasi çıkarlar gereği belediye başkanının kulüple bağını kesmesi, veya siyasi hayatına daha büyük ölçekte devam etmeye karar vermesi kulübün başıboş kalmasına ve yönetim açısından zor günler yaşamasına sebep olabilmektedir. Bu noktada Kocaelispor güzel bir örnek oluşturabilir. Bir dönem CHP'den İzmit Belediye Başkanı seçilen Sefa Sirmen'in başkanlığında çok büyük başarılar elde eden Kocaelispor Sefa Sirmen'in politik kariyerinin son bulması ve dolayısıyla belediyenin kulüpten desteğini çekmesiyle oldukça zor günler yaşamaya başlamıştır. Bugün bile Kocaelispor eski günlerinin çok uzağındadır.

Siyasilerin futbolla içli dışlı olmalarının, kulüplerde önemli görevler üstlenmelerinin onlara sağladığı yararlarla ilişkin İsmail Uyanık (2006) şunları söylüyor:

Anadolu’da kulüp başkanlığı popüler bir iş. Kulüp başkanı olduğunuzda gerek iş hayatınızda gerekse siyasi alanda bu popülerliği kullanabiliyorsunuz. Özellikle başarılı olduğunuz takdirde bu çok rahat siyasete tahvil edilebiliyor. Veya işadamı ve kulüp başkanıysanız devletle iş yapmanız daha kolaylaşıyor, siyasilerle daha yakın oluyorsunuz. Devletin fırsatlarından, özelleştirmelerin fırsatlarından, devlet bankalarının kredi fırsatlarından çok daha rahat faydalanabiliyorsunuz. Bazı şehirlerde de alışveriş şöyle oluyor: İşadamı 10 lira kulüp için para ayırıyor. Devlet de ona 15-20 lira kazanacağı işler veriyor. Ona öncelik veriyor, otoyol ihalesi veriyor, başka şeyler veriyor. Böyle bir düzen de var.

Uyanık’ın dikkati çektiği bir diğer Anadolu kulübü başkan tipi ise devletle kurduğu ilişkileri daha sıkı hale getirmek için futbolu kendisine bir araç olarak seçen başkan örneği. Aslında burada da siyasi bir kazancın yattığını söylemek mümkün. İsmail Uyanık’ın (2006) ‘devlet’ diye belirttiği kurum ve kişilerin de bürokrasideki siyasi kadrolaşmalar ekseninde düşündüğümüzde siyasi kimlikleri var. Aslında işadamlarının futbol üzerinden elde ettikleri rantı sağlayanlar, o işadamlarının faaliyet gösterdiği il/ilçede oy oranlarını yükseltmek isteyen siyasetçiler. Futbol kulüpleriyle kısa süreli hedefleri doğrultusunda yakın temas halinde bulunan işadamlarının sayısı günümüzde de oldukça fazla.

Çünkü futbol tıpkı siyasetçiler için olduğu gibi işadamları için de bir tanınma, şöhret olma alanı. Bu tanınmışlık onlara ihalelerde öncelik,

bankalardan kredi alma konusunda ayrıcalık vb. şekillerde geri dönebiliyor. Tıpkı siyasetçi örneğinde olduğu gibi burada da işadammının bir süre sonra desteğini çekmesi kulübün bir anda tepetaklak olmasına, sahipsiz kalarak borç batağına sürüklenmesine neden olabiliyor.

Vanspor buna güzel bir örnek. Kulüp 2000’li yıllara dek birinci ligde tanınmış futbolcuları renklerine bağlaması, önemli harcamalar yapmasıyla tanınıyordu. Şüphesiz Vanspor da siyasilerin desteğiyle ayakta durmayı başarıyordu. Fakat bir işadamı tarafından yönetilmeye başlamasının ardından yaşadığı düşüş engellenemedi. İşadammının şirketleşen kulübün sahibi haline gelmesi, ve kulübün ‘içini boşaltmasını’ takiben büyük bir düşüşe geçen Vanspor bugün amatör kümede mücadele ediyor. Necati Kola’nın Aksiyon Dergisi için hazırladığı Vanspor’un düşüşü konulu haberde kulübün yöneticilerinden Zeki Karakuş, nasıl olup da birinci ligden amatör kümeye kadar düştüklerini anlatıyor. Vanspor’un hikâyesi siyasiler ve işadamlarının kısa vadeli hesaplarının Anadolu kulüplerinin sportif başarı ümitlerinin nasıl önüne geçebildiğine iyi bir örnek oluşturuyor:

Zeki Karakuş, Vanspor’un 1. Lig’den amatör kümeye düşüşünün hikâyesini şöyle özetliyor: "Vanspor, Malatyaspor’un ardından şirket kuran ikinci kulüptü. Şirket, sınır ticaretinden ve işlettiği lokantalardan elde ettiği gelirleri kulübe aktarıyordu. 1992’de başa Ömer Gülüştür geçince şirket iflas noktasına geldi, Vanspor zorlanmaya başladı. Nitekim, averajla 2. Lig’de kaldık. 1993’te Mahmut Yılbaş vali olarak atanınca şirketin ve kulübün yönetimini eline aldı. Şirkete ait bir tekstil fabrikası açtı. Vanspor, devletin de desteğiyle 1994 yılında 1. Lig’e yükseldi, dört sezon mücadele ettikten sonra 2. Lig’e düştü.

Düştüğü yıl şirket ile kulüp birleştirildi. Hisselerin yüzde 80'i Özel İdare'ye verildi. Yılbaş'ın ardından Abdülkadir Sarı geldi. O da Vanspor'a çok büyük destek verdi. Rıdvan Dilmen'in çalıştırdığı takım tekrar 1. Lig'e yükseldi. 350 kişinin ekmek yediği Vanspor büyüdükçe bir rant merkezi oldu. Görünmeyen güçler, valiye saldırmaya başladılar. Abdülkadir Sarı da çareyi şirketi özelleştirip elden çıkarmakta buldu. İhale için bir komisyon kuruldu. Komisyon, vergi rekortmeni olan şirketin yüzde 80'lik hissesini 50 milyar liraya Ömer Gülüştür'e sattı. Bir hafta sonra naklen yayın havuzundan gelen 554 milyarı cebine koyan Gülüştür, şirketin vergi borçlarını ödemedi ve bu parayı afiyetle yedi. Vanspor artık Gülüştürspor olmuştu. Gülüştür, alınan kötü sonuçların ardından gelen tepkilere 'Kimse karışamaz. Takım benim takımım' dedi. Halk da desteğini çekti ve takım tekrar 2. Lig'e düştü. Gülüştür, sezon sonunda oyuncularını satarak paraları bir kez daha cebe indirdi. Kulübün içi iyice boşaldı. Şu anda devlete 5 trilyon lira vergi borcu bulunan Vanspor Anonim Şirketi kendini bir daha toparlayamadı ve amatör kümeye düştü. Adı Egebank davasına da karışan Ömer Gülüştür ise hâlâ ortalıkta yok." (Kola, 2003).

Vanspor'un bu örneği kulüplerle yakından ilgilenen tek kurumun belediyeler olmadığı göstermesi açısından da önemli. Zira, özellikle Doğu bölgesi takımlarında devletin bölgedeki temsilcisi konumundaki valilerin de kulüplerle oldukça yakından ilgilendiği bilinen bir gerçek. Üstelik futbol kulüplerine gereğinde başkanlık da yapan bürokratlar sadece valilerle sınırlı değil. Emniyet müdürleri de bölgenin 'hassasiyetinden' kaynaklanan sebeplerle Doğu ve Güneydoğu Anadolu takımlarıyla yakından ilgileniyorlardı.

IX. Bölüm: Başka bir kimlik olarak Diyarbakırspor

Futbolun Anadolu’da spor bağlamından koparılmış, halk kitlelerinin ‘birliği ve beraberliğini’ sağlamak için bir nevi toplumsal tutkal rolüne soyundurulduğu da görülmüştü. Mesela Diyarbakırspor örneği... Diyarbakır’ın Kürt bölgesindeki kritik konumundan dolayı şehrin takımı da bir türlü siyasilerin müdahalesinden uzak kalamamıştır. Bunun dışında Kürt kimliğiyle özdeşleşmesi ve il sınırının da dışında bir kimliği işaret etmesi açısından önemli bir takımdır Diyarbakırspor. Diyarbakırspor’la özdeşleşen kimlik sadece şehirle sınırlı kalmamış, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ne yayılmıştır.

Diyarbakırspor bir şehir takımı olmasına rağmen bir şehirden çok daha kalabalık bir taraftar potansiyeline sahip. Si Yayınları’ndan çıkan Diyarbakırspor’un bölgedeki anlamını dile getiren ‘Geripas: Diyarbakırspor’un 33 Yılı’ isimli kitabın hemen başında yer alan resim taraftar kitlesinin bir bölgeye yayılmasının oldukça güzel bir örneğini sunuyor. Resimde bir kamyon ve kamyonun arkasında seyahat etmekte olan mevsimlik işçileri görüyoruz. Aracın arka kısmında ayırık bir şekilde ve büyük harflerle “DİYARBAKIR SPORLU” yazıyor. Fakat aracın plaka numarası 73, yani araç Şırnak’a ait. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin en başarılı takımı olması ve Diyarbakır’ın Güneydoğuluların gönlünde farklı bir yere sahip olması birleştiğinde kitabın sunuş yazısında da belirtildiği gibi Gaziantep’ten sonra herkes Diyarbakırsporlu oluyor (Arhan, 2001). Kürt kimliği ile özdeşleşen Diyarbakır tribünleri biraz daha yakından bakıldığında futbol dışında dertlerin, söylenmek istenenlerin de ifade edilebildiği bir alan haline geliyor.

Fakat tribünlere geçmeden önce Diyarbakırspor'un bugünkü önemini anlayabilmek için kulübün tarihine Faruk Arhan'ın anlattıklarından faydalanarak bakmak gerekiyor. Diyarbakırspor 1968 yılında kuruluyor. 60'lı yılların sonunda Anadolu'da birçok ilde amatör de olsa futbol takımlarının sayısı bir elin parmaklarıyla sınırlıyken Diyarbakır'da yirminin üzerinde takım olması bölgenin futbola olan düşkünlüğünün bir göstergesi olarak okunabilir. Arhan'ın ilk akla gelenleri sıraladığı bu takımların bazıları şöyle: Dicle, Güven, Ay, Kuyumcular, Karaca, Yıldız, Ülkü Sağlık (daha sonra adı Öz Diclespor olarak değiştiriliyor), Yeşilova, Ziya Gökalp Lisesi Futbol Takımı, Taksim ve Karadağ Spor. Diyarbakırspor, 24 Haziran 1968'de dönemin Belediye Başkanı Nejat Cemiloğlu yönetiminde Gazi Köşk'ünde kuruluyor. Kulüp Diyarbakır'ın o dönem güçlü takımlarından Dicle Gençlik Spor ve Yıldız Spor'un birleşmesi sonucu ortaya çıkıyor. Kulübün renkleri Dicle'nin yeşil-beyazından yeşilin, Yıldız'ın sarı-kırmızısından kırmızının alınması suretiyle oluşuyor. Kulübün halen sahip olduğu ambleminde Diyarbakır surları, karpuz dilimi, Dicle Nehri ve On Gözlü Köprü bulunuyor. Kulübün renklerini oluşturan kırmızı-yeşilin aynı zamanda yöreye has bir meyve olan karpuzdan da geldiği gibi, bölgeye has renkler olan sarı-kırmızı-yeşilin iki tanesi olduğu ve Tanıl Bora'nın (2000) belirttiği üzere zaman zaman maçlarda araya 'hınzır' bir sarının karıştığı da bir gerçek. 1969-1970 yıllarında 3.Lig'de mücadelesine başlayan Diyarbakırspor, 1974-1975 sezonunda 2.Lige hemen arkasından da hiç sene kaybetmeden 1.Lig'e yükselerek oldukça önemli bir başarının sahibi oluyor. Arhan kitabında bu başarının bir rekor olduğunu ve dünyada İngiltere'nin Nottingham Forest takımından sonra Diyarbakırspor'un böyle bir başarıya imza attığını belirtiyor.

80'li yıllarla beraber tüm Anadolu takımlarında yaşanan düşüş gibi Diyarbakırspor da bir düşüş içerisine giriyor. Fakat 80'li yılların ilk yarısının sonuna doğru bölgede çıkan çatışmalar ekseninde futbolun ikinci planda kalmasıyla bu düşüşün Diyarbakırspor ekseninde anlamının daha farklı olduğunu söylemek mümkün. Kulüp o dönemde bir anlamda sahipsiz kalmıştı. Oldukça hızlı bir şekilde gerçekleşen yönetim değişiklikleri bir türlü Diyarbakırspor'a istenen başarıyı getirememekteydi. Kısacası 80'li yıllardan 90'lı yılların sonuna kadar geçen süre içerisinde Güneydoğu'da devam etmekte olan çatışmalar ve gerginlik ortamı her türlü faaliyeti olduğu kadar Diyarbakırspor'u da etkiliyor ve kulüp savaş sonrası devlet tarafından kitlelerin apolitize edilmeleri için uygun bir araç olarak görülene kadar başarıyı sadece özlemekle kalıyordu.

90'lı yılların sonuna gelindiğinde kulübün çehresine sonradan tüm Türkiye'nin de yakından tanıyacağı bir sima da ekleniyordu: Gaffar Okkan. Gaffar Okkan çalıştığı şehirlerde futbola olan yakın ilgisi ile bilinen bir isimdi. 1993 yılında atandığı Kars Emniyet Müdürlüğü esnasında da Karsspor'la yakından ilgilenmiş ve kulübün başarısını artırmaya yönelik çalışmalarda bulunmuştu. 1997 yılında Diyarbakır'a Emniyet Müdürü olarak atanan Okkan'ın yöre halkı tarafından oldukça benimsendiği, yöre halkıyla bütünleştiği Arhan'ın (2001, s.75) kitabında da dile getiriliyor.

Diyarbakırspor'u 1.Lige çıkarmayı kafasına koyan Okkan'ın 24 Ocak 2001'de arkasında oldukça önemli soru işaretleri bırakarak öldürülmesinden altı ay kadar önce tayininin çıktığı fakat Diyarbakırspor bundan kötü etkilenir gerekçesiyle tayini ertelettiği söyleniyordu. Hatta 26 Ocak 2001 tarihinde

Hürriyet Gazetesi'nde Naci Sapan tarafından kaleme alınan yazıda Okkan'a İstanbul'a tayini çıkacağı yönündeki iddialar hatırlatıldığında 'Olursa olur, kısmet. Diyarbakır'ı bırakıp gitmek içime sinmiyor. Diyarbakırspor'u şampiyon yapmadan gitmeyeceğim' şeklinde açıklamalar yaptığı dile getiriliyordu(Arhan, 2001, s.75). Arhan kitabında Okkan'ın kulübe 700'e yakın polisi üye yaptığı ve sahip olduğu bu güç sayesinde istediği kişiyi başkan seçebilecek güçte bir 'gizli başkan' statüsüne sahip olduğunu iddia ediyor. Aynı kitapta Arhan dönemin ANAP Şırnak Milletvekili Salih Yıldırım ve bölge valisi A. Cemil Serhadlı'nın da kulüp üzerindeki etki ve çalışmalarından bahsediyor. Aslında bu kısmı çok fazla uzatmaya gerek yok. Netice itibarıyla söylenebilecek ve zaten ortada gibi gözükken, bu çalışma içerisinde de ilgilenilen kısım devletin Diyarbakırspor'a duyduğu yakın ilgi ve bu ilginin sebepleri. Futbolun bölge halkını kaynaştırmak, belki 'Türkleştirmek' amacıyla uygun bir araç olarak görüldüğü çok açık.

Bu amaçla Diyarbakırspor'u 1.Lig'e çıkarmaya yönelik çalışmalar içerisinde bugün bile hayretler içerisinde kaldığımız Altay, Konya Kombassan ve İstanbul Büyükşehir Belediyespor'la yapılan maçlar yer almakta. Bunlardan kısaca üzerinde durmak istediğim Altay maçı bu ülkede futbolun ne kadar önemli bir siyaset aracı olarak görülebildiğini göstermesi açısından oldukça önemli. Normal şartlar altında TRT ekranından yayınlanması gereken maçın yayınının kaldırılması suretiyle karşılaşma boyunca yaşanan olaylara önyak olunduğu çok açık. Maç öncesi görüntü almaya çalışan basın mensuplarından iki tanesinin sivil kişiler tarafından dövülmesi, kendisini stat yöneticisi olarak tanıtan bir görevlinin İstanbul ve İzmir'den gelen tüm gazetecileri bir odaya

kilitlemesi, görüntü almaya çalışan TRT kamerasının önünde birkaç kişinin barikat oluşturması, Altay takımının stada girişinin uzunca bir süre engellenmesi, elektrikler kesik bahanesiyle çalıştırılan jeneratörden çıkan gazın bir boru aracılığıyla Altay takımının soyunma odasına verilmesi ve son olarak sahaya çıkan Altay'ın sadece stattan değil stat dışından sapanlarla atılan taşlar nedeniyle bırakalım ısınmayı saklanmaya yer bulamaması bu maçın nasıl bir atmosferde gerçekleştiğinin kanıtı. Tüm bu yaşananlar aynı zamanda Diyarbakırspor'un 1.Lig'e çıkmasının devlet erkani tarafından ne kadar önemsendiğinin de bir göstergesi.

Peki Diyarbakırspor örneğinde işin taraftar kısmında neler oluyordu? Hiç kuşkusuz Diyarbakırspor taraftarları da tıpkı diğer takımların taraftarları gibi başarı istiyorlardı ve 1.Lig'e çıkmak onları da çok mutlu etmişti. Fakat Arhan kitabında sadece isminin baş harflerini verdiği K.G. ile yaptığı röportajı anlattığında farklı bir tepkiyi, bir tür içe sindirememeyi görmek mümkün:

'Dün bize 'kıro, vahşi, bölücü' diyenler, nedenini tam olarak anlamadığım bir şekilde Lig'e çıkmamızı istiyordu. Lig'e çıktığımız gün mutluydum. Gecenin ilerleyen saatlerine dek kutlamalara katıldım. Ancak sabah uyandığımda onurumuzla oynandığını düşündüm. Şapkamı önüme koymuştum. Yıllardır haksızlığa karşı durmak adına bedeller ödedik ama şimdi, hakkımızla çıkmamıştık. Öfkeliydim.'(Arhan, 2001)

Diyarbakırspor taraftarı bu anlamda farklıydı. Başarıyı koşulsuz bir şekilde kabullenmek istemiyordu. Uygulanmak istenen politikaya teslim olmak istemedikleri, tribünlerin kendilerine ‘Türkleşmenin’ bir aracı olarak dayatılmasına razı olmadıkları sadece bu açıklamadan değil tribünlerde yaşanan birçok olayla kendisini gösteriyordu. Her ne kadar görmezden gelirsek gelelim -eninde sonunda tribünde olma nedeninin bir futbol karşılaşmasını izlemek olduğunu da unutmadan- Diyarbakır tribünleri sahip olunan kimliğin, Kürt kimliğinin ifade edildiği alanlardı. Futbolun ilk zamanlarında ve uzun yıllar boyunca görülmemiş fakat seksenli yıllarla birlikte söylenmeye başlayan İstiklal Marşı esnasında katılım oldukça düşük oluyordu Diyarbakır tribünlerinde. Marşın hemen ardından o yöre tarafından ulusal marş olarak kabul edilen Hernepeş ıslıkla söyleniyordu her maçta. Sözlerini söylemeleri yasaktı. Fakat tüm yasaklara rağmen bir takımla özdeşleştirilen Kürt kimliği kendisine bir aralık buluyor, en müsait yataktan kamusal alana doğru akmaya devam ediyordu. İstanbul Büyükşehir Belediyespor’la İstanbul’da İnönü Stadyumu’nda oynanan 1.Lig’e yükselme maçına Türkiye’de belki de Trabzon (ve son yıllarda Sivas) dışında hiçbir takımın maçında yaşanmayacak şekilde 30.000 seyirci geliyordu⁵. Hatta bu maç için Hollanda’dan taraftarları taşıyan iki uçak kalkıyordu, eşi benzeri görülmemiş bir şekilde. Zaten bu kimliği taşıma isteğinden vazgeçseler bile taraftarlar gittikleri çoğu maçta ‘Kahrolsun PKK’, ‘Teröristler dışarı’, ‘Apo’nun piçleri, yıldırılmaz bizleri’ sloganlarıyla karşılanıyorlardı. Bora (2000), 1997’de Gaziantep Sankospor-Diyarbakırspor

⁵ Trabzonspor ve bu takım üzerinden tanımlanan Karadenizlilik kimliği de oldukça ilginç, incelenmesi gereken ve şimdiye kadar hakkında yapılan hiçbir çalışmaya rastlayamadığım, gördüğüm kadarıyla bakir bir alan olarak duruyor.

maçında Diyarbakırlı taraftarların Sanko taraftarlarının "Teröristler dışarı!" tezahüratının ardından polislerce dövülerek stattan atılmasını örnek gösteriyor bu tip olayların bir benzeri olarak. 1998 yılında oynanan Türkiye-İsviçre maçı sonrası Türkiye'nin Avrupa Şampiyonası finallerine kalması nedeniyle tüm yurt çapında kutlamalar yapılırken Diyarbakır'da görevli astsubay, polis, uzman çavuş, subay, özel tim ve bir grup ülkücü öğrencinin HADEP'in İl Binası önüne gelerek 'Kahrolsun PKK, şehitler ölmez, vatan bölünmez' gibi sloganlar atmaya başladıklarını yazıyor Arhan. Bunun üzerine hafta sonu oynanan maç sonrası stadyumdan çıkan 15.000 taraftar HADEP binası önüne HADEP lehine sloganlar atarak geliyor ve HADEP yöneticisi Feridun Çelik'i dışarı çağırarak 'Diyarbakırspor sizinle gurur duyuyor' şeklinde sloganlar atıyorlar. Bu yaşananların Diyarbakır kamuoyunda 'bu pazar geçen çarşamba yaşananlara cevap verildi' yorumlarına neden olduğunu söylüyor Arhan (2001).

Kürt kimliği futbolda kuşkusuz sadece Diyarbakırspor'da değil, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin diğer takımlarında da oldukça önemli bir şekilde yer buluyor. Örneğin 91-92 sezonunda Cizrespor'da Adanalı, 4 numaralı, orta saha oyuncusu, çok da parlak bir futbolcu olmayan Abdullah'a tribünler büyük sevgi gösterilerinde bulunuyor. Tribünler sık sık 'Biji Apo' tezahüratıyla bu oyuncuya 'destek' veriyorlar. Üstelik destek verenler sadece Cizrespor seyircileri değil rakip seyirciler de aynı zamanda. Jandarmanın 'Biji Apo' sloganı atan seyircilere oldukça kızıyor ama verdiği cevap oldukça ilginç ve belki de Güneydoğu'da futbol üzerinden yaşananları özetliyor: 'Ulan

ibneler! Ben sizin hangi Apo'ya biji yaptığınızı biliyorum ama hadi neyse gene...'. (Duran, 1993)

İstanbul takımlarıyla ya da Anadolu'daki diğer takımlarla, fark etmeksizin hemen her takımla oynanan maçlarda Diyarbakırsporlu taraftarları kastederek 'PKK dışarı' tezahüratı yapılıyordu. Bugün bile bu tezahüratı rakip takım tribünlerinden duymak mümkün. Diyarbakırspor'u PKK ile özdeşleştiren tribün refleksinden de anlaşılacağı gibi Anadolu taraftarı sadece İstanbul'u veya dört büyük takımı değil, komşularını, Anadolu'nun diğer kentlerini de ötekileştiriyor.

X. Bölüm: Anadolu’da iç rekabetler

Bugün Anadolu’dan İstanbul’a karşı topyekûn bir karşı duruş olduğunu söylemek hatalı olacaktır. Türk futbolunda Anadolu-İstanbul gerginliğini ifade ederken üzerine durulması gereken önemli noktalardan birisi de Anadolu’nun bütünlüklü bir karşı duruş içerisinde olmamasıdır. Anadolu birbirine sıkı bir biçimde yapışmış, İstanbul’a karşı bir araya gelmiş kulüplerin birliği değildir. Zaten böyle bir durum futbolun doğasına aykırıdır. Anadolu’da futbolun tarihine oynanageldiği süreden bu yana yerel rekabetler damgasını vurmuştur. Anadolu’yu İstanbul’a karşı homojen bir bütünlük içerisinde algılamak hata olur. Aksine özellikle komşu iller arasında yaşanan sosyo-ekonomik rekabet futbolda kendisini göstermiştir. Komşu illerden komşu bölgelere dek değişen ölçeklerde İstanbul’a karşı verilenden çok daha sert bir mücadele devam etmektedir.

Bu rekabetin oluşmasında kuşkusuz pek çok neden vardır. Bu nedenlerden en önemlisi şüphesiz ekonomiktir. Gayri Safi Milli Hasıla’dan en çok payı alma noktasında Anadolu’nun kendi içerisinde de bir rekabet devam etmektedir. Özellikle komşu şehirler arasında oldukça şiddetli bir şekilde devam eden bu rekabet o şehirlerin, buldukları bölgenin ticaret merkezi haline gelme çabasından kaynaklanmaktadır. Futbola damgasını vuran yerel rekabetler aslında tarihsel birer anlama da sahiptir. Güney Marmara,-Kuzey Ege hattının patronu olabilme mücadelesi beraberinde Bursa-Eskişehir rekabetini getirmiştir ki bunun futbola yansımaları oldukça şiddetli ve kanlı olmuştur. Keza İç Anadolu’da İstanbul’a en çok göç veren iller sıralamasında

birinciliği kimselere kaptırmayan Sivas'la Kayseri arasında bölgenin başat şehri olabilmek adına 60'lardan bu yana büyük bir rekabet yaşanmaktadır. Elazığ ile Diyarbakır arasındaki rekabet Güneydoğu'nun 'asıl kenti' olabilmek noktasında yaşanmaktadır ve iki kent iki farklı Güneydoğu projesinin aktörleri konumundadır.

Zeki Coşkun, 'Yiğidolar'ın Tarihsel Yenilgisi' adlı makalesinde Sivas ile Kayseri arasındaki rekabeti anlatır. Coşkun'un tespiti bu iki kent arasındaki rekabetin kaynağının bölgesel güç olabilmek yolunda yaşanan kent şovenizmi olduğudur. Coşkun'a göre İkinci Lig'den farklı gruplarda mücadele eden Kayseri ve Sivas sadece Birinci Lig'e çıkmak için değil, İç Anadolu'nun şampiyonunu belirlemenin savaşını veriyorlardı (Coşkun, 2001). Bu savaşta kaybeden Sivas oldu. Lakin Sivas'ın kaybetmesinden önce, iki şehrin il takımları bazında ilk karşılaşması bir felaketle sonuçlandı.

17 Eylül 1967'de oynanan Kayserispor-Sivasspor maçı Türk futbol tarihinin en trajik olaylarına sahne oldu. Kayseri Şehir Stadı'nda oynanan maçta ev sahibi takım 1-0 öne geçti. Ardından patlak veren olaylarda 40 kişi hayatını kaybetti ve 300'ün üzerinde insan yaralandı. Maç yarım kalmıştı. Bu olayların akabinde Sivas'ta bir Kayserili avı başladı. Dilden dile Sivas'tan maça gidenlerin hepsinin Kayserililerce öldürüldüğü anlatılmaya başlanınca Sivas'ta Kayserililerin işlettiği mağazalara yağma ve talan başladı. Coşkun, Sivas'ta nasıl bir Kayserili avı başladığını şöyle anlatıyor:

... Sıra Kayserili avına gelmişti. Sokak sokak dolaşıp bildikleri, Kayserililerin oturdukları evleri basıyorlardı. Ama ortalıkta yine kimseler yoktu. Öfke büyüyor, yağma ve talan orada sürüyordu. Polis, jandarma harekete geçene kadar olay saatlerce sürdü. Kentten dumanlar yükseliyordu. Çarşı asfaltı yer yer helvayla, şekerle, pekmeze kaplanmış, yürünmez olmuştu. Ama Yiğidolar cana can, kana kan alamadılar. “Rövanş”ta yenildiler: Polis yağmacıları arıyordu. Yakalananlar nezarete atılıyordu. (Coşkun, 2001, s. 359)

Bu maçın ardından ikili rekabet uzun bir süre devam etti. Günümüzde iki takımın ilişkilerinin rekabetten değilse de şiddetten daha uzak olduğunu söylemek mümkün. Geçmişte yaşanan trajik hikâyenin de etkisiyle taraflar şimdilerde her karşılaşmadan önce karşılıklı dostluk mesajları vermekten, birbirleri şerefine yemek vermekten geri durmuyorlar.

Kent şovenizminin neden 60’ların başında ortaya çıkmaya başladığı sorusuna cevap olarak Fişek, bu tezin başka bir bölümünde de değinildiği üzere planlı kalkınma dönemleri ve buna paralel gelişen/güçlenen Anadolu sermayesini gösterir. Ona göre İstanbul’dan Anadolu’ya doğru yüklüce bir sermaye akımı başlamış, Anadolu-İstanbul sermaye ilişkisi süreç içerisinde bir rekabete dönüşmüştür. Bu bağlamda 1967 sonrasında hızla yayılıp güçlenen Anadolu kulüpcülüğü İstanbullu emsalleriyle rekabete giren Anadolu sermayesinin bir simgesidir.

Bu noktada taşranın gerek futbol, gerekse ülkenin siyasi arenada yer almasının Demokrat Parti iktidarına denk gelmesine vurgu yapan görüşlere dikkat çekmek gerekiyor. 1950'ler Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun dışında, İslami, geleneksel değerlerle hareket eden ve liberallik vaat eden Demokrat Parti'nin iktidarı ele geçirdiği yıllardı. Bu noktada Ömer Laçiner Demokrat Parti'nin iktidara geçtiği yıl olan 1946'yı taşranın siyasal arenaya çıktığı yıl olarak gösterir (Laçiner, 2005) Demokrat Parti aynı yılın 7 Ocak'ında 'Yeter Söz Milletindir' sloganıyla Türk siyasi hayatındaki yerini almıştır. 1960'larda ise Demokrat Parti'nin mirası aynı çizgide hareket eden fakat aktörleri farklı olan Adalet Partisi'ne kalmıştır. Anadolu'da futbolun Adalet Partisi'nin iktidara geldiği 1965 yılından sonra en büyük çıkışını gerçekleştirmesi döneme damgasını vuran 'taşra siyaseti' çerçevesinde okunabilir.

Bu taşra siyaseti dini, vatana millete bağlı milliyetçi ve antikomünist vurgusunun yanı sıra kalkınmacı, ağır sanayi hamlelerinin uygulayıcısı olma gibi bir misyonun da öznesi sayıyordu kendisini.

60'larda yaşanan önemli yerel rekabetlerden birisi de Bursa ile Eskişehir arasındaydı. Güney Marmara Havzası'nda sanayileşme, otomotiv ve tekstil sektörünün gözdesi haline gelme noktasında bu iki şehir rakiplerinden bir adım önde yer alıyordu. Marmara Bölgesi'nde açık ara önde yer alan İstanbul'dan sonra İzmit'le birlikte 'kafaya oynayan' bu iki şehrin arasındaki rekabet yine bir futbol maçında ortaya çıktı. Futbol tarihinin sevimsiz olaylarından birisine daha yerel rekabet damgasını vurmuştu. Ülkede genellikle içten içe, sanayi odaları ekseninde sürdürülen yerel rekabetin futbol kadar şiddetli tezahür ettiği başka bir alan yoktur. Söz konusu futbol olduğunda

komşular arası ilişkiler sadece gerilmekle kalmaz, şiddet de sahnedeki yerini alır.

Bursaspor'la Eskişehirspor arasında 3 Nisan 1966 tarihinde yaşanan olaylarda belki can kaybı olmadı ama her iki şehirde de büyük mal kaybı yaşandı. Söz konusu karşılaşma 1. Lig'e terfi maçıydı. Eskişehirsporlu taraftarlar Bursa deplasmanında tribündeki yerlerini almışlardı. Bu karşılaşmada yaşanan olayları, Eskişehirspor tarihini mercek altına alan 'Anadolu Yıldızı' isimli kitabın yazarı Özgür Topyıldız şu şekilde anlatıyor:

...maçtan önce, Bursaspor'un renklerinden ilhamla yeşil-beyaz bir kovayı başına sokup çıkararak sahada tur atan Eskişehirli bir taraftar, açık kimliğiyle Eskişehir amatör küme takımlarından Güllükspor'un kalecisi İsmet, çoktan ilk kıvılcımı çakmıştı. Ev sahibinin seyircilerini tahrik ettiği yetmezmiş gibi bir de kendisini engellemek isteyen iki-üç Bursalıyı da yumrukla yere sermesi, tribünleri dalgalandırmıştı...

... hakem Ertuğrul Dilek'in futbol yaşamının belki de en sıkıntılı maçı 3-1 (Eskişehir üstünlüğüyle) sona erdi. Tahrik olmuş vaziyette izlemeye başladıkları maçta net bir skorla yenilen Bursasporlu seyirciler maçın bitimiyle birlikte Eskişehir seyircilerinin oturduğu tarafa taş yağdırmaya başladılar... Hatta bu sert Nisan yağmuruna maruz kalanların anlattığına göre 'düşman', cephanesi bittiğinde stadyumun yanındaki inşaattaki müttefik seyircilerden parayla taş satın almış da taşlamanın yarıda kalmasına bir an bile müsaade etmemiştir. Bursa'nın

'İ.ne Tatarlar' tezahüratına verilen yanıt da aynı düzeydedir: "Zeki Müren de mi Eskişehirliiiiiii?..." Olaylar elbette stat dışına taşar.

... Eskişehir'e varanların olayları abartıp "Bir taraftarımızı öldürdüler, karnını yarıp yeşil-beyaz Bursa bayrağı sapladılar!" haberleri uçurmaları üzerine Eskişehir'de de halk ayaklanır. Binlerce kişi Atatürk Lisesi'nin önünden Otogar'a doğru yürümeye başlar. Amaç Bursa'dan gelen Kamil Koç otobüslerini taşlamak ve intikam almaktır.

... Olayların vahameti üzerine Eskişehir Valisi polise 'vur' emri verir. Çoktan bugünkü eski otogara ulaşmış olan grup ise Emek Otel'in önüne park etmiş Bursa plakalı bir Mercedes'i kaldırıp Porsuk'a atar. ...Yine aynı bölgede bulunan Yeşil Bursa Kebapçısı'nın camları indirilir. Aynı hafta içinde Bursa'dan da 26 plakalı otolara zarar verildiği haberi gelir. (Topyıldız , 2003)

Belki Kayserispor-Sivasspor maçındaki kadar kanlı olmamıştır ama Bursa ve Eskişehir arasında yaşanan bu tatsız olaylar yıllar boyunca içten içe süregiden yerel rekabetin futbolda nasıl rahatça ortaya çıktığını gözler önüne sermiştir. Yerel rekabet kuşkusuz bu iki örnekle sınırlı değildir, Elazığ-Diyarbakır, Mersin-Adana, Sakarya-Kocaeli, Sakarya-Bursa gibi iller arasında da futbol sahalarına şiddet dolu görüntüler şeklinde yansıyan yerel rekabet bugün bile devam etmektedir.

Anadolu söz konusu İstanbul olduğunda, büyüklerin karşısında birlikte hareket eder gibi görünse de kendi içerisinde çekişmeyi sürdürmektedir. Hatta sıklıklı bu iç çekişme İstanbul'la yapılan rekabetin önüne geçmektedir. Bu durumun iki sebebi olduğu söylenebilir. Birincisi psikolojide 'öğrenilmiş

çaresizlik' olarak tanımlanan algıdan kaynaklanan bir pes etme hali. Yani Anadolu'dan bir şampiyon çıkabileceğine bizzat Anadolu takımlarının inanmaması ve bu nedenle İstanbul ile rekabet etmeyi bir kenara bırakmaları. Bir diğeri ise taşradaki iki takımlı olma hali. Yani hemen her şehirde taraftarların o kentin takımı dışında bir de büyük takımlardan birinin taraftarı olmaları. Hatta zaman zaman Beşiktaşlı/Fenerbahçeli/Galatasaraylı kimliğinin kent takımı taraftarı olma kimliğinin önüne geçmesi. Bu durum kendilerini bir parçası gibi hissettikleri İstanbul yerine gündelik hayatın içerisinde halihazırda rekabet halinde olduğu komşu ili ötekileştirmeyi çok daha kolay kılmaktadır.

Türkiye futbolunun taşrasından bahsederken taşranın kendisinde yaşanan değişimi de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Çünkü merkez değişirken, Türk siyasi hayatı değişirken, hatta ve hatta dünya değişirken Türkiye'nin taşrası ve dolayısıyla bu taşranın futbolu da değişmektedir.

1980 darbesinin, 11 Eylül saldırılarının Kayserispor'un son yıllarda Türkiye liglerinde yakaladığı çıkışla hiçbir ilgisinin bulunmadığını düşünmek ilk bakışta doğru gelebilir. Oysa öyle değildir... Laçiner , Türkiye'nin neo-liberalizme açıldığı 11 Ocak 1980 tarihini Türkiye'nin ekonomik-toplumsal tarihinde bir dönüm noktası olarak tanımlar. Ona göre taşra kökenli dini-muhafazakâr tabanı bu yeni yapıya intibakta hiç zorlanmamıştır. (Laçiner, 2005) 90'lara gelindiğinde neo-liberal yapıya iyiden iyiye intibak eden, onunla birlikte varolmanın formüllerini geliştirebilen taşra kökenli dini-muhafazakâr hareket iktidarı ele geçirmiştir. Taşra sermayesini temsil eden Refah Partisi yüzde 25'lere ulaşan bir oy gücüyle iktidardadır artık. Bu dönem aynı zamanda Türkiye'nin yeni coğrafyasının da oluşmaya başladığı yıllardır. Nitekim bu

tarihten sonra Bursa, İzmir, Eskişehir, Denizli gibi kentlerin yerini gerek ekonomik ve siyasi gerekse popüler kültür hayatında Sivas, Kayseri, Rize almaya başlamıştır.

90'ların sonunda gelen 28 Şubat darbesiyle Türk demokrasisine 'post-modern bir darbe'yle rot-balans ayarı çekildiyse de neo-muhafazakâr ideolojinin ne Türkiye'de ne de dünya ölçeğinde önünü kesebilmek mümkündür. Refah Partisi'nin ardından 2002 yılında AKP iktidarı sürecine girilir. Laçiner'in taşralardan oluşan otantik Türk burjuvazisi diye tanımladığı güç iktidardadır artık. AKP büyük bir oy potansiyeliyle iktidarda; Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül'ün memleketinin takımı Kayseri Süper Lig'dedir. 90'larda 'Anadolu Kaplanları' ismiyle yola çıkan taşralı genç girişimciler artık merkeze yerleşmiş durumdadır. Üstelik bu kez 90'lardan çok daha güçlüdür.

Kayserispor'un Süper Lig'deki çıkışı Avrupa Birliği'nin genişlemeden sorumlu üyesi Olli Rehn'in Kayseri'ye yaptığı ziyaretten bağımsız düşünülebilir mi? Bundan 10 yıl kadar önce en iyimser ihtimalle Bursa'da bir otomobil fabrikasının açılışına katılan veya bölgenin hassasiyeti sebebiyle bir Güneydoğu Anadolu gezisine çıkan Avrupa Birliği temsilcilerinin değişen Türkiye'yle birlikte yeni durakları Kayseri'dir artık. Rehn Kayseri'yi ziyaretinde şehirle ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: "Burayı ziyaret etmekten mutluluk duyuyorum. Kayseri'yi Anadolu'nun kalbi olduğu için seçtik. Burası Türkiye'nin yeni ekonomik dinamizminin sembolüdür. Kayseri'de sanayi açısından son derece girişimci bir ruh olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca Kayseri Sayın Abdullah Gül'ün memleketi olduğu ve

kendisinin, Türkiye'nin AB yolundaki katkılarını büyük takdir ve saygıyla karşıladığımız için Kayseri'yi ziyaret etmek istedik.” (Hürriyet, 2005)

Avrupa Birliği'nin genişlemeden sorumlu üyesi Rehn de Türkiye'nin merkezlerinin değişmekte olduğunu fark ederek ekonominin yeni merkezi olarak Kayseri'yi göstermektedir. Anadolu sermayesi güçlenmektedir ve bu güçlenmenin etkileri futbolda da açık bir şekilde görünmektedir. Geçmişte Trabzon'un da dahil olduğu dört büyüklerin ardından İzmir, Bursa, İzmit, Denizli gibi kentlerin takımları sıralanırken bugün Kayseri sezona şampiyonluk iddiasıyla başlamaktadır. Ve aslında bu iddia içi boş bir iddia da değildir. Halen Kayserispor İstanbullu muadilleriyle baş edebilecek bir sermaye birikimine, büyük bir camiaya sahip olmasa da söz konusu transfer ve önemli oyuncularını İstanbullulara kaptırmama olduğunda Anadolu'daki diğer takımlardan bir adım önde yer almaktadır.

Kayseri'de bunlar olurken futbolun bu topraklara ilk kez girdiği 'gâvur İzmir' Türkiye'nin yeni çizilen haritasındaki yerini kaybettiği ölçüde futboldaki gücünü de kaybetmektedir. Artık İzmir'in Süper Lig'de takımı bulunmamaktadır. 'Gâvur İzmir' futbol sahalarından elini ayağını çekmek zorunda kalmıştır. İkinci Lig A Kategorisi'nde bile 20062007 sezonunda tek takımla (Karşıyaka) temsil edilmektedir.

Türkiye'nin 2000'ler sonrası yaşadığı değişime paralel olarak tek değişen Anadolu coğrafyası olmamıştır. Taşradaki dönüşüme paralel olarak İstanbul da nitelik ve nicelik açısından dönüşüme uğramıştır. Taşralar merkezleşirken merkezler taşralaşmaktadır.

Bu durumun güzel bir örneğini Sivasspor 2004-2005 sezonunda vermiştir. İkinci Lig’de yer alan ve Süper Lig’e yükselme mücadelesi veren Yiğidolar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile karşılaştığı Ali Sami Yen Stadı’nı tıklım tıklım doldurmakta, 5 bin kişinin de dışarıda kaldığı haberi gazetelerde yer almaktadır. O Ali Sami Yen Stadı ki, stadın sahibi Galatasaray, yani bir İstanbul kulübü aynı sezon içerisinde tribünleri doldurmakta zorlanmaktadır. Keza aynı sezon içerisinde Karagümrük Kyoto ile Atatürk Olimpiyat Stadı’nda oynanan maça bu kez 33 bin Sivaslı taraftar gelmiştir.

Bu anlamda İstanbul küçük bir Sivas’tır. 2000’lerle birlikte büyük bir hız kazanan göç İstanbul’un içerisinde küçük Sivaslar, Kastamonular, Giresunlar oluşmasını sağlamıştır. İstanbulspor’un İstanbul’da oynanan maçlarına gidecek taraftar bulunamadığı ve takım sahipsiz kaldığı için Süper Lig’e veda etmiştir ama Sivasspor on binlerce taraftara rahatça ulaşabilmektedir. 1950’lerde büyük hız kazanan İstanbul’a göç 80’lerden sonra taşranın kentin çevresini değil merkezini ele geçirmeye başlamasına yol açmıştır. Sema Erder 83 yerel seçiminden sonra kent yönetimine gelen kadroların toplumsal konumları ve kentle ilgili sorunları tanımlayışları açısından ‘eski kentlilere’ farklı geldiğini vurgular. (Erder, 2000, s. 193) Yeni liderler eskilerden farklı olarak ‘eski İstanbullu’ değillerdir ve taşralılık kompleksine sahip olmadıkları gibi aksine kendilerini yücelttikleri ‘kökenleriyle’ tanımlarlar. Bu liderler göçü yadırgamadıkları gibi politik misyonlarını da ‘kente gelen hemşerilerinin sorunlarını çözmek’ olarak ifade ederler. (Köksal & Kara, 1990)

İstanbul'daki bu dönüşüm 80'lerin kültürel ikliminde de değişimlere yol açtı. 'Maganda', 'zonta' gibi kavramlar dile girdi. Özellikle Doğu'dan gelen insanlar İstanbul gibi büyük bir şehre artık daha kolay adapte olabiliyorlardı, şehirde onları hemşerileri, köylerinden tanıdık gelen politikacıları bekliyordu ama kültürel bir çatışma da yaşanmıyor değildi. Geldiği yerin kültürüyle İstanbul'da karşılaştığını harmanlamaya çalışan göçmenler amorf, ne oralı ne buralı bir başka kültürün hazırlayıcısı da olmuşlardı aynı zamanda. Dünya kenti olma yolunda hızla ilerleyen İstanbul yer yer Sivaslı, bazen Kastamonulu, oldukça Ordulu ve nadiren İstanbulluydu 90'ların başlarında. 2000'lere geldiğinde artık küçük bir Sivas'ı örneğin İstanbul'da bulmak mümkündü. Bu süreçte 'orijinal' Sivas'ın da dönüştüğünü düşünürsek belki de 'aslından' daha Sivas bir Sivas vardı buralarda bir yerlerde. Tıpkı Almanya'da yaşayan Türk diasporasının zaman zaman bu topraklarda yaşayanlardan daha Türk olması gibi.

Hal böyle olunca Sivas maçlarını İstanbul'da oynamak istiyordu doğal olarak. Sivas'tan daha Sivaslı bir kentte yani. Hatta takımın Sivas'taki stadının yapımı tamamlanıp da memlekete dönme vakti geldiğinde kulüp yöneticileri "Taraftarlarımızı orada da yanımızda görmek istiyoruz" türünden açıklamalar yapmışlardı. Sivas'ın İstanbul kadar Sivas olup olamayacağı sorusu kulüp yöneticilerinin de kafasındaydı anlaşılır.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2000 yılının ekim ayında yapılan nüfus sayımının ardından açıkladığı verilere göre İstanbul'un nüfusu 10 milyon 18 bin olarak belirlendi. Bu rakam içerisinde İstanbul doğumlu olanların sayısı 3 milyon 780 bin. Yani İstanbul'un neredeyse üçte ikisi. İstanbul'da yaşayan

Sivaslı sayısı ise oldukça fazla. 2000 yılı itibarıyla İstanbul'da tam 375 bin Sivaslı yaşıyor. İstanbul'daki 32 ilçenin 10'unda Sivaslılar çoğunlukta. İstanbul'un 2000 yılı göç tablosu ise şu şekilde: (Milliyet ,2005)

1. Sivas	375 bin
2. Kastamonu	263 bin
3. Giresun	245 bin
4. Ordu	244 bin
5. Trabzon	214 bin
6. Samsun	212 bin
7. Tokat	203 bin
8. Malatya	195 bin
9. Erzurum	186 bin
10. Sinop	179 bin

Bu tablo da ortaya koyuyor ki futboldaki Anadolu-İstanbul gerginliğini tartışırken, taşranın merkeze dönüşmesinin yanı sıra merkezin taşralaşmasını da göz önünde bulundurmak gerekiyor. Merkezin sadece futbol değil, her alandaki söylemi büyük bir değişim içerisinde. Taşra artık İstanbul'da yeniden üretiliyor. Merkez, taşraya karşı koyarken bile artık taşranın diliyle konuşmaya başlıyor. Bugün İstanbul'un üç büyük kulübünde yöneticilik yapan pek çok isim aslında İstanbullu değil. Pek çoğu göç nedeniyle İstanbul'a gelip İstanbul sermayesine eklenen işadamları. Onların da bu büyük kulüplerin içerisinde

tutunabilme, kabul edilebilme gibi sorunları var. Bunun güzel bir örneğini Galatasaray kulübü oluşturuyor. Galatasaray kulübünün Mekteb-i Sultani'den gelen geleneği içerisinde Galatasaray Lisesi mezunlarınca yönetilmesi bir gelenek. Ama bu geleneği bozan Abdülrahim Albayrak, Ergun Gürsoy gibi liseli olmayan isimler var. Bunlar Karadeniz'den İstanbul'a göç eden ve buranın sermayesine eklenilebilmeyi başaramamış işadamları. Lakin söz konusu bir İstanbul kulübüne, daha doğrusu o kulübün ait olduğu camiaya kendini kabul ettirmek olduğunda işler sanıldığı kadar kolay olmuyor. Fakat bugünkü futbol ortamında taşra değerleri üzerinden yöneticilik yapmak daha büyük bir kabul görüyor. Taşra kendisini Anadolucu bir tepkiyle ifade edip, bunu bir türlü başarıya endeksleyemiyor belki ama üç büyük kulüp içerisinde ifadesini bulabiliyor.

XI. Bölüm: İstanbul dışından tek şampiyon: Trabzonspor

Futboldaki Anadolu-İstanbul gerginliğini incelerken değinilmesi gereken, aslında zaman zaman kavram kargaşasına yol açan bir kulüp var: Dördüncü büyük Trabzonspor. Futboldaki sorunu ‘Üç büyükler vs. Anadolu’ şeklinde tarif ettiğinizde Trabzonspor açıkta kalıyor. Trabzonspor bir dördüncü büyük ama aynı zamanda Anadolulu. Hatta ve hatta “Anadolu’dan bir türlü şampiyon çıkmadı” söylemini bozuma uğratan kulüp. İlginçtir ki, “Anadolu’dan şampiyon çıkmadı” söylemi Trabzonspor’un elde ettiği altı şampiyonluğa rağmen hâlâ devam ediyor. Trabzonspor günümüzde bir Anadolu takımı olarak algılanmıyor. Ortak çıkarlar doğrultusunda kimi zaman İstanbul’un üç büyüğü ile birlikte hareket etmesi ve kendisine medya tarafından ‘dördüncü büyük’ payesinin verilmesi onu diğer Anadolu takımlarından ayırıyor, ‘düşmanın’ yanına koyuyor.

Trabzonspor’un tarihsel gelişimi Anadolu’dan nasıl bir şampiyon çıkabileceğine dair önemli ipuçları içeriyor. Her şeyden önce Trabzon’da futbolun gelişimine bakmak gerekiyor. Futbol ülkeye her ne kadar İstanbul ve İzmir’den girmişse de bu oyuna en hızlı ayak uyduran illerin başında memleketin öbür ucundaki Trabzon geliyor. Bunun bellibaşlı nedenler var. Bunlardan ilki bir şehir olarak Trabzon’un bütün Anadolu kentlerinden başka bir yerde duruyor olması. Tarihsel süreç içerisinde şehir her zaman coğrafi avantajını da kullanarak özerk, merkezi otoriteden bağımsız hareket eden bir kimlik içerisinde yer almıştır. Özellikle Bizans döneminde İstanbul (o dönemki

adıyla Konstantinapolis) ile yarışır bir hale gelmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Anadolu'da İstanbul da dahil olmak üzere fethedebildiği son kentin Trabzon olması şehrin nasıl bir özerklik içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Bunun dışında Yavuz Sultan Selim'in padişah olmadan önce Trabzon Valisi olduğu dönemde sanat ve edebiyat bilgisini burada geliştirmesi, oğlu Kanuni Sultan Süleyman'ın Trabzon'da doğup büyümesi kenti Osmanlı içerisinde de önemli bir konuma getirmiştir. (Öymen, 2004)

Kent her zaman için kültürel, sosyal ve ekonomik yaşamın oldukça hareketli olduğu bir yer olagelmiştir. 1900'lerde Marsilya ile arasında vapur seferleri yapılacak kadar önemli bir kenttir Trabzon. Nitekim futbolun da bu topraklara girişi oldukça erken olmuştur.

Oyun İstanbul'da ve İzmir'de olduğu gibi ilk olarak azınlıklar tarafından, Rumlar tarafından (Trabzon'da o dönemde oldukça önemli bir popülasyona sahip olduklarından Rumlara 'azınlık' demek en azından niceliksel olarak çok doğru olmayabilir) oynanmıştır. Fakat Türkler de bu büyüleyici oyunun cazibesine kapılmakta gecikmemişlerdir. Şehirdeki ilk futbol kulübü 1913 yılında Trabzon İdman Yurdu adı altında kurulmuş, fakat hemen ardından Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi sebebiyle 1914'te kulüp faaliyetleri sona ermiştir.

Kurumsal olarak şehirde en büyük adım 1921 yılında Trabzon İdman Ocağı'nın kurulmasıyla atılmıştır. Bu kulüp bugünkü Trabzonspor'un da kökeni olarak kabul edilmektedir.

İdman Ocağı'nın kurulmasından iki yıl sonra kentin futbol kültürüne damgasını vuracak gelişme yaşandı ve 1923'te Trabzon İdman Gücü de futbol

sahnesindeki yerini aldı. Bu gelişme Trabzon futbolu açısından büyük bir önem taşıyordu çünkü İdman Ocağı ile İdman Gücü arasında süreç içerisinde büyük bir rekabet oluştu. Bu rekabet her ne kadar Trabzon futbolunun ülke futboluna eklemlenme noktasında bir miktar gecikmeye sebebiyet vermişse de aynı zamanda uzun vadede Trabzon'a ülke şampiyonluğunu getirecek itici gücün oluşmasını sağlamıştı.

Ocaklılar ile Güçlüler arasındaki rekabetin Trabzon'a kazandırdıkları Trabzonspor kulübünün resmi internet sitesinde şu şekilde ifade ediliyor:

1923 yılından sonra Trabzon'da İdmanocağı ve İdmangücü arasında büyük bir rekabet başlamıştı. Bu öyle bir rekabetti ki İstanbul'daki Galatasaray- Fenerbahçe rekabetine benziyordu. Hatta zaman zaman onu bastırıldığı bile oluyordu. Trabzon sanki Ocaklılar, Güçlüler diye ikiye ayrılmıştı. Trabzon'da futbolun bu iki takım arasındaki rekabetten yüceldiği söylenebilir. Rekabet zamanla öylesine büyük boyutlara vardı ki Trabzon'un Türkiye liglerinde geç temsil edilmesine bile sebep oldu. Ne var ki iki kulüp arasındaki çekişme şehrin futbolundaki kaliteyi de her geçen gün arttıran faktör olduğu göz ardı edilemez (Trabzonspor'un tarihçesi, bkz. Kaynakça).

İç rekabet süreç içerisinde Trabzon'a bir takım 'dış' başarılar da getirmiştir. Bu dış başarılarda ismi ön plana çıkan kulüp Trabzon İdman Ocağı'dır. İdman Ocağı 1957-1958, 1963-1964 ve 1965-1966 sezonlarında Türkiye Amatör Ligi şampiyonu olmayı başarmıştır.

İdman Ocağı ile İdman Gücü rekabeti 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir. 60'lı yıllarda bu tezde de daha önce sıkça üzerinde durulduğu üzere amatörlükten profesyonelliğe geçişin ve bu paralelde il takımlarına giden yola girilmiştir. Trabzon'un da buna bağlı olarak ilin adını taşıyan bir takıma sahip olması gerekmektedir. Bunun için ise kentin amatör takımlarının tek bir çatı altında birleşmesi şarttır. O dönemde sorun da burada başlamaktadır. Düşman kardeşler Trabzon İdman Ocağı ve İdman Gücü karşı tarafın bayrağı ve adı altında birleşmeye yanaşmamaktadır. Her iki taraf da bu birleşme işine kendisinin öncülük ettiğine inanmaktadır.

Ocaklılar ile Güçlülerin bir çatı altında birleş(eme)mesi kulübün internet sitesinde şu şekilde dile getirilmektedir:

1962-63 sezonunda tüm yurttaki bir İl takımı kurulması öngörülmüştü. Zamanın Futbol Federasyonu Başkanı Orhan Şeref Apak, Türkiye liglerini güçlendirmek ve tüm yurda yaymak amacıyla bir seferberlik başlatmıştı. Her ilde bir futbol takımı kurup Türkiye liglerinde yer alması seferberliği büyük bir hızla devam ediyordu. Trabzon elbette ki bunun dışında kalamazdı. Yalnız bir İl Kulübü kurulmasının en zor olan illerin başında kuşkusuz Trabzon gelmekteydi. İdman Ocağı, İdman Gücü rekabeti Trabzon futboluna öylesine hâkimdi ki bu iki kulübün bir çatı altında toplanmasına imkân yoktu. Nitekim böyle bir girişimde bulunmak isteyen bir avuç idealistin daha ilk çalışmalarında bunun imkânsız olduğu gerçeği bir kez daha anlaşılmıştı. Tüm Trabzonlular, Trabzonspor adıyla bir kulübün kurulmasını

yürekten arzuluyorlar, ancak bu işi bir türlü gerçekleştirememenin ezikliğini yaşıyorlardı. Yetkililerinde araya girmesi, sonucu pek değiştirmiyordu Ocaklılar da, Güçlüler de yeni kurulacak kulüpte kendi isimlerinin, hatta renklerinin hâkim olmasını istiyorlardı ve bu konuda en ufak bir fedakârlıkta bulunmuyorlardı. Her gün, her akşam toplantı üstüne toplantı yapılıyordu. Bazen tam bir anlaşma zemini ortaya çıkıyor ama yine en ufak bir ayrıntı her şeyi berbat ediyordu. Havaya silahlar atılıyor, karakollara, hatta mahkemelere kadar uzanan olaylara rastlanıyordu. Öte yandan Futbol Federasyonu'nun il kulüpleri için tanıdığı sürenin de sonu yaklaşıyordu.

...Trabzon'daki gergin durum üzerine araya zamanın Beden Terbiyesi Genel Müdürü Ulvi Yenal girdi. Ulvi Yenal, İdman Ocağı ve İdman Gücü'nün birleşmemeleri halinde iki kulübünde Türkiye 2. Ligi'ne alınmayacağını bildirdi. Bu durum Trabzon'da ve her iki kulüp çevresinde "Şok" etkisi yaratmıştı. Birleşmeleri büyük sorun olan bu iki kulübün, birleşmemeleri halinde Trabzon Türkiye liglerinde temsil edilemeyecekti. Trabzon'daki geceli gündüzlü yapılan ve büyük tartışmalara neden olan toplantılar sonunda 2 Ağustos 1967 günü İdman Ocağı ile İdman Gücü birleşmesi gerçekleşti ve Trabzonspor; İdman Ocağı, İdman Gücü, Karadeniz Gücü ve Martıspor'un birleşmesi ile ortaya çıktı (Trabzonspor'un tarihçesi, bkz. Kaynakça) .

Trabzonspor'un kuruluş öyküsü aslında oldukça geç kalınması açısından da ilginç bir öykü. Anadolu takımları arasında kuruluşu 1960'ların ikinci yarısına sarkan birkaç kulüpten birisi de Trabzonspor. Bu geç kalışa

rağmen takım hızla basamakları tırmanarak kuruluşundan sadece sekiz yıl sonra ilk lig şampiyonluğuna ulaşmayı biliyor. Ardından bir şampiyonluk daha, sonra bir yıl aranın ardından üst üste üç şampiyonluk ve iki yıllık bir boşluk sonrası bir şampiyonluk daha derken toplam şampiyonluk sayısı altıyı buluyor.

Trabzonspor'un bu şampiyonluklarında bugün bile konuşulan, ön plana çıkan nokta kulübün özkaynaklarıyla üç büyüğe kafa tutması. Başka türlü söylemek gerekirse Trabzonspor'u başarıya götüren takımın Trabzon'dan çıkması. Trabzonspor'un şampiyonluk öyküsü bir anlamda 'mahallenin çocuklarının' bir gün eve ellerinde şampiyonluk kupasıyla dönmesinin öyküsü. Trabzonspor'un şampiyonluklar yaşadığı yılları bilenler takımın o dönemde bir 'Anadolu İhtilali' gerçekleştirdiğini söylüyor. Ve tam da bu ihtilal sayesinde bir süre sonra dördüncü büyük haline geldiğini... Bu gelişim sürecini bu tez çalışması için görüşleri alınan Trabzonspor tarihi ve gelişimi üzerine yazılar yazan Hakan Kulaçoğlu şu şekilde anlatıyor:

Türkiye'de futbolun üç çıkış noktasından biri Trabzon şehriydi (İstanbul ve İzmir). Bu, henüz hadisenin orijininde bir merkez olma özelliği vermişti Trabzon'a. Sonrasında İdmanocağı'nın başarıları ve nihayet Trabzonspor'un kuruluşu ve bugüne varış.

Trabzonspor, kuruluşundan itibaren, doğal olarak, bir Anadolu takımıdır. Her şeyden önce, kuruluşu, yani doğumu, tipik bir orta ölçekli kent kültürünün, sosyal düzeneğinin çizgilerini taşır. Kariyerine 1.Lig'den, o zamanki adıyla Milli Lig'den değil de 2.Lig'den başlaması da bu çerçevenin içinde kalınması nedeniyledir.

Yetmişli yılların ikinci yarısı ile seksenli yılların başlarına sığan çok büyük başarılar dönemi, elbette Trabzonspor'un diğer “Anadolu” (ya da daha doğru bir tanımlamayla “Taşra”) takımlarından farklılaşmasına neden olmuştur. Bu zaten kaçınılmaz ve dahi kaçınılmaması gereken bir değişimdir. Sıkıntı, Trabzonspor'un “büyük takım - büyük kulüp” mecburi yol haritasındaki sürücü hatalarından veya şöyle diyelim, yorum hatalarından kaynaklanan bir kimlik kargaşasıdır.

Günümüzde en çok tartışılan da bu son noktadır, kendi çocukları ile bir Anadolu İhtilali yapan Trabzonspor ne olmuş da büyük takım olmuş, daha doğrusu nasıl olmuş da büyük takım kimliğini üzerine alınca Anadolu olma vasfını bir yana bırakmıştır.

Oysa Trabzonspor bir kulüp olarak sadece Trabzon kökenlilerin desteklediği bir takım olmaktan çıkmıştı. Anadolu'da kendisine farklı şehirlerden destekçiler bulmaya başlamıştı. Şüphesiz kentin çok göç vermesi sebebiyle ülke sathına yayılmış birçok hemşeriye sahipti, bunun dışında Cumhuriyet'in temel ilkeleriyle barışık bir halk potansiyeline sahipti.

Son kısmı biraz açmak gerekiyor. Trabzon aslında Cumhuriyet'in ilk yıllarında Mustafa Kemal ve kurucu kadronun ideallerindeki şehir olmaktan çok uzaktı. Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Ankara'yla sorunlu bir ilişkisi vardı ve örgüt Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin Halk Fırkası'na dönüşmesine de muhalefet etmişti. Trabzon mebusları Yahya Kahya ile Ali Şükrü öldürülmüştü. (Emiroğlu ,2004) Atatürk'e yönelik olarak düzenlenen İzmir Suikastı'nın planlayıcı ve uygulayıcılarından Ziya Hurşid eski Lazistan

Mebusu'ydu. Bu ve benzeri sebeplerden ötürü Mustafa Kemal'in Trabzon'la ilişkisi o dönem pek iyi değildi. Hatta zaman zaman çeşitli beyanlarında Trabzon'un kendisine duyduğu sevgiyi ancak ve ancak gözleriyle gördükten sonra inandığını da dile getirmişti. (Emiroğlu ,2004) Buna karşılık Trabzon ilerleyen yıllarla beraber Cumhuriyet'in temel ilkeleriyle barışmakta güçlük çekmemişti. Şehir 80 sonrasında liberal politikalarına çabuk ayak uydurmuş, tıpkı Karadeniz'in pek çok şehrinde olduğu gibi Trabzon da göç veren ama şehirle bağlantısını yitirmeyen bir sermayeye kavuşmuştu. 'Trabzonlu işini bilir müteahhit' imajı 90'ların Türkiye'sindeki yerini almıştı.

Şüphesiz Trabzon'un sonucusu 80'lerin başında kazanılmış şampiyonlukları ile Trabzonlu sermayenin bir ilişkisi yoktu. Fakat sonrasında Trabzonspor'un Anadoluluktan dışlanması ve bir büyük haline gelmesinin Trabzon'un bu yeni imajıyla oldukça alakalıydı. Kulübün bir dönem İstanbul'dan yönetilmesi, bütün yatırımlarını İstanbul'a yapan, karanlık ilişkileri de bulunan işadamı Mehmet Ali Yılmaz'ın büyük umutlarla kulübün yönetimine gelmesi mahallenin bıçkın delikanlısı Trabzonspor'un ortadan kalkmasına, yerine bambaşka ve bir öncekine benzemeyen bir Trabzonspor'un gelmesine sebep olmuştu.

Aslında 80'lerle birlikte sadece Trabzonspor değil, 'mahallenin güzel abileri' de kılık değiştiriyordu. Mahallenin namusunun koruyucusu, güvenliğinin bekçisi abiler sosyal yaşamdan çıkıyor yerine mahallenin kızına laf atan, akşamları içip içip yoldan geçenlere saldıran yeni ama mahalle içerisinde de kabul görmeyen sorunlu abiler geliyordu.

Trabzonspor'un da değişimi, yerel simgelerin yerlerini ne tam şehirli, ne de tam taşralı, daha hibrid lakin daha antipatik yeni imgelere bırakmasına denk geldi.

Hakan Kulaçoğlu bir yazısında, Trabzonspor'un yükselişinin 'ülkedeki adaletsiz sosyal yapıya, dolayısıyla da ülkenin para babalarına karşı içlerinde besledikleri olumsuz hisleri Trabzonspor'un futboldaki başkaldırısıyla bayraklaştıran vatandaşlar'ın ortaya çıkmasını sağladığını söylerken mahallenin eski abisi Trabzonspor'dan bahsediyordu. (Kulaçoğlu, 2004 s. 114) Sonra o Trabzonspor gitti yerine naklen yayın ihalelerinde Anadolu takımlarının karşısında, diğer büyüklerle birlikte yer alan bir Trabzonspor geldi. 70'lerde maçlarına Anadolu'nun değişik illerinden gelen taraftarlar da elini ayağını çekmişti tribünlerden.

Aslında takımın büyük olma macerası peş peşe elde edilen şampiyonluklardan sonra kaçınılmaz olarak başlamıştı. Başarı geldikçe beklentiler yükselmiş, yükselen beklentileri karşılayabilmek adına yerel sınırların ötesine gidilmek zorunda kalınmıştı. Necati Kola, Trabzonspor'la ilgili bir yazısında kulübün yaşadığı bu sıkıntıya dikkat çekmiş ve Trabzonspor'a pop şarkıcısı Tarkan'ın şu cümleleriyle seslenmiştir: "Başkası olma kendin ol, böyle çok daha güzelsin!" (Kola, 2004, s. 131)

Hakan Kulaçoğlu, tez paralelinde kendisiyle yaptığımız görüşmede Trabzonspor'un büyüklük ile ilgili sorununun 'büyük olmak' noktasında değil, büyüklüğü algılamak noktasında yaşandığını dile getirdi. Kulaçoğlu'na göre kulübe hâkim olan yeni yönetim biçimi takımı başka bir çizgiye taşımış durumda. Trabzonspor araştırmacısı 'Mahallenin sevimli abisi'nin nasıl

Anadolu tarafından sevilmeyen, desteklenmeyen bir takıma dönüştüğünü şöyle ifade ediyor:

“Büyük olmak” Trabzonspor için hatalı bir duruş, yanlış konumlandırma değildi. Büyük olarak anılmak Trabzonspor’a biraz daha büyüme kapısını açıyordu. Elbette bu katkı, medyanın çeyrek asır önce bu denli devasa bir canavar, bir istila aleti olmaması nedeniyle bugünün ölçülerine, ivmelerine göre belirgin şekilde kısıtlıydı. Trabzonspor hatayı, büyük olmak ya da büyük olarak anılmak çizgisinde değil ve fakat –ilginçtir ve yazıktır- büyüklüğü yorumlamak safhasında yaptı.

Bir yandan kent takımı olması nedeniyle Anadolu’nun hasletlerini, diğer yandan ise büyük olması münasebetiyle metropollerin, modern coğrafyaların bol olanaklı dinamizmini bünyesinde toplama şansı bulan Trabzonspor -başta yönetici profilindeki değişim nedeniyle- bunun tam tersi bir yola girdi. Taşralılığın olumsuzluklarıyla, İstanbul kulüplerinin sevimsizliğini bir araya getirdi. Sonuçta, bir hayranlıkla izlenecek bir başyapıt yerine gerçek bir ucube üretildi. Özellikle Mehmet Ali Yılmaz tarzı, Trabzonspor’u, “Mahallenin Abisi” tiptemesinden İstanbul’un dejeneresi durumuna indirgedi. Trabzonspor, Anadolu İhtilali’ni bizzat gerçekleştiren kurum iken, giderek Anadolu anlayışıyla ters düşmeye başladı.

Kulaçoğlu'nun vurgu yaptığı 'Mehmet Ali Yılmaz tarzı'

Trabzonspor'un yaşadığı değişimi anlamak noktasında önem taşıyor. Mehmet Ali Yılmaz, İstanbul'da yaşayan bir kulüp başkanıydı. Aslen Trabzonlu olmasına karşı, bütün yatırımları İstanbul'da ve Antalya'daydı. Bu nedenle kulübü İstanbul'dan yönetiyordu. Yılmaz döneminde kulüp özkaynak düzeninin dışına çıktı, yıldız sistemine bağlı transferler yapmaya başladı ve kulübün gelir-gider dengesindeki açık bu dönemde gittikçe arttı. Trabzonspor ilk yabancı teknik direktörünü bu dönemde başa getirdi, hatta 1970'te alınan Rumen oyuncu Koska'yı saymazsak ilk yabancı transferi de bu dönemde yapıldı.

'Mahallenin abisi'nin ortalıklarda görünmemesinde pek çok etkenden biri de Mehmet Ali Yılmaz'la birlikte kulübün kendisini yanlış konumlandırışıydı. Trabzonspor'un yaşadığı bu değişim 70'lerin ve hatta 80'lerin Türk sinemasında, dizilerinde ön plana çıkan 'yerel kahramanın' 90'larla birlikte kaybolmaya başlaması, 2000'lere gelindiğinde ise artık görünmez olmasıyla paralel olarak okunabilir. Trabzonspor yerel bir kahraman değildir artık. Mahallenin bıçkın, sert, kızgın ama namuslu ve güvenilir ağabeyi değildir. Çünkü Türk sosyal hayatında da bu ağabeyler yoktur 90'larda. Mahalleyi terk etmişlerdir artık. Trabzonspor'un dönemin dinamikleriyle başa çıkmakta zorlandığı, başkası olmaya çalışırken kendisi olamadığı tespiti doğrudur. İstanbul dışından bir takımın İstanbul takımlarının izlediği yolu takip ederek şampiyonluğa ulaşması mümkün değildir. Çünkü halihazırda o işi en iyi yapabilenler, İstanbullulardır. Anadolu'dan bir takımı şampiyon yapabilecek güç, bugün Vestel Manisaspor örneğinde görüldüğü gibi

güçlü bir yerel sermayeyi, (ya da ulusal sermayenin yerel düzeydeki yatırım gücünü) arkasına alarak, doğru büyüme politikası uygulayıp, zirveye küçük adımlarla yürümektir.

Oysa Trabzonspor o dönemde bunun yerine hızlı büyümek gibi bir hata yapmıştı. Bu büyüme de en büyük paya sahip isimlerse 80'lerde neo-liberal ekonomiye geçiş sürecinde İstanbul sermayesiyle eklemlenme çabası içerisinde olan işadamları oldu. Trabzon'dan yetişen işadamları sermaye birikimlerini yukarıda değinilen Mehmet Ali Yılmaz örneğinde de olduğu gibi Trabzon'da tutmuyor, İstanbul'la eklemleniyordu. Hatta bu işadamlarının bir bölümü memleketleri Trabzon'un takımı Trabzonspor'un değil, eklemlendikleri İstanbul kulüplerinin yönetimlerine girmeyi tercih ediyordu.

Bu duruma Hakan Kulaçoğlu ve Tanıl Bora'yla yaptığı söyleşide dikkat çekenlerden birisi de Trabzonlu edebiyatçı Nihat Genç olmuştur. Genç söyleşide Trabzonspor'un içine girdiği duraklama dönemini şöyle dile getirmektedir.: “Trabzonspor'u köyden gelmiş, (Turgut) Özal'la zengin olmuş müteahhitler, onların sağcı, mafyatik politikaları bitirdi.” (Kulaçoğlu & Bora, 2004, sf. 315)

Bu sebeplerden ötürü bir dönem Türk futboluna damgasını vuran, üstüne üstlük bunu bir Anadolu takımı kimliğiyle yapan Trabzonspor uzun bir süreden beri şampiyonluk yüzü göremiyor. Bunun da ötesinde kulübün 'dördüncü büyük' olması nedeniyle ne İstanbul takımlarıyla ne de Anadolu ekipleriyle arası iyi. İstanbul'un üç büyük kulübü Trabzonspor'un futbol pastasından 'herhangi' bir Anadolu takımından daha fazla gelir almasından hoşnut değil. Anadolu kulüpleri ise aynı Trabzonspor'un 'dördüncü büyük'

sıfatıyla mevcut pastadan kendilerinden daha fazla pay talep etmesini istemiyor. Bu durum kulübü deyim yerindeyse 'iki arada, bir derede' bırakıyor. Kısacası Trabzonspor, Anadolu-İstanbul gerginliğinde hem iki tarafta da yer almanın, hem de iki tarafta da yer alamamanın çelişkisini yaşıyor.

XII. Bölüm: Sonuç (Son düdük)

Yukarıda anlatılanlardan da görüldüğü üzere İstanbul ile Anadolu arasında futbolda yaşanan gerginlik aslında temelde ekonomik dengesizlikten kaynaklanan bir gerginliktir. Futboldan elde edilen gelirler eşit paylaşılmamakta, bu adaletsiz dağıtım Anadolu'nun giderek artan öfkesiyle son bulmaktadır. Oyun her geçen gün daha büyük bir endüstri haline gelmektedir. Bu büyük endüstri içerisinde elde edilen gelir her yıl bir öncekine oranla artış göstermektedir. Buna karşılık Anadolu takımlarının genel pastadan elde ettiği pay düşük kalmaktadır.

Benzer bir durum uzun yıllar boyunca Anadolu ve İstanbul arasında futbol sahasının dışında da yaşanmıştır. Bugün İstanbul belki de tarihte hiç olmadığı kadar güçlüdür. Lakin buna karşın Anadolu sermayesi de kâh İstanbul'a eklenerek, kâh global yöntemlerle kapitalizmin küresel yüzüne ayak uydurarak İstanbul'a kafa tutma çabası içerisine girmişlerdir. Bu noktada Türkiye toprakları içerisinde yeni coğrafyaların ortaya çıktığı, İstanbul'u ayrı bir kategori olarak dışarıda tutarsak Bursa, Denizli, İzmir gibi sanayileşen illerin yerini Kayseri, Manisa gibi 'alternatif' coğrafyaların almaya başladığı söylenebilir. Özellikle Kayseri örneği taşra kökenli muhafazakâr-milliyetçi siyasetin Anadolu sermayesiyle bütünleşmesi noktasında ayrı bir çalışmanın kaynağını oluşturabilir. Benzer bir şekilde Kayserispor ve Vestel Manisaspor Süper Lig'de son birkaç yıl içerisinde yaptıkları önemli ekonomik yatırım ve elde ettikleri başarıya paralel olarak ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınabilir.

Futboldaki Anadolu-İstanbul gerginliği sadece 'İstanbul'un suçu/açgözlülüğünden kaynaklanan bir gerginlik olarak okunamaz. Anadolu'nun ve kulüp yapılarının da mevcut sorunsalda önemli katkıları olmuştur. Anadolu kulüpleri ait oldukları ille özdeşleşme noktasında sıkıntılar yaşamaktadır. Bunun başlıca nedenlerinden birisi kulüplerin kendilerine taraftar kitleleri yaratmaya yönelik bir çalışmalarının olmayışındandır. Oysa ki futbol kulüplerinin dünyada örgütlenme ve ait oldukları kentle bütünleşme noktasında çok farklı stratejilere sahiptir. Anadolu kulüpleri kendilerini sadece birer 'futbol kulübü' olarak görmenin ötesine geçmeli, iyi birer spor kulübü haline gelmelidir. Kulüpler tarafından sporun ait olunan ilin halkı tarafından sadece izlenebileceği değil yapılabileceği bir ortam yaratılmalıdır. Ayrıca kulüpler tıpkı birer sivil toplum örgütü gibi görev yapmalıdır. Bugün dünyada, Avrupa'da pek çok futbol kulübü parçası oldukları kente sivil toplum hizmeti götürmektedir. Örneğin pek çok kulübün ihtiyacı olanlara çeşitli yardımlar yapmakla yükümlü 'hayır organizasyonları' bulunmaktadır. Bu tür organizasyonlar vasıtasıyla ait olunan coğrafyada yaşayan halk ile farklı bir bütünleşme yoluna gidilmektedir. İstanbul'un üç büyük takımı Anadolu'nun büyük bir coğrafyası tarafından destekleniyorsa bunda Anadolu kulüplerinin bu gibi çalışmalar konusunda herhangi bir adım atmamalarının da büyük etkisi vardır. Anadolu takımları bu konuda hızla adımlar atmalı ve gerekli girişimlerde bulunmalıdırlar.

Özellikle futbol sosyolojisi konusunda literatürde kaynak sıkıntısı yaşanmaktadır. Futbolun toplumsal bağlamı üzerine Türkiye'de ve Türkiye'yle ilgili yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır ve bu çalışmalarda genellikle aynı

konular üzerinde durulmaktadır. Tez çalışması esnasında İstanbul-Anadolu gerginliği konusunda kaynak bulmakta oldukça büyük bir sıkıntı yaşanmıştır. Bu sıkıntının başlıca sebebi bu konuda yapılan çalışma sayısının çok az olmasıdır. Oysa tez içerisinde ele alınmasıyla birlikte de görülmüştür bu gerginlik Cumhuriyet tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Futbol ancak ve ancak bu gerginliğin yansımalarından birisi olabilir. Bu yansımanın söz konusu futbol olduğunda hayatın diğer alanlarından daha keskin olması futbol üzerinden yapılacak bir okumayı kolaylaştırmaktadır. Futbol üzerinden daha kolay bir okuma yapılabilmesi diğer alanlarda çalışılmayacağı anlamına gelmez. Özellikle kültür-sanat alanında benzer bir okuma rahatlıkla yapılabilir ve 'bir kültür başkenti İstanbul'a karşı yerel festivallerin ötesine gidemeyen Anadolu' ekseninde bir çalışma yapılabilir. İstanbul'da sanat festivallerinin ardı arkası gelmezken Anadolu'da bir sanat festivalinin mali kaynağını yaratabilmek bile büyük bir sorun olabilmektedir. Kısacası İstanbul-Anadolu gerginliği sadece bir popüler kültür unsuru olan futbolda ve sadece futbolun iç dinamiklerinden kaynaklanarak yaşanan bir gerginlik değildir. Kültürel, ekonomik ve siyasi boyutları olan, kökenini tarihten alan bir gerginliktir ve bu nedenle de üzerinde yapılan çalışma sayısının artması önem arz etmektedir.

Bu çalışmada da görülmüştür ki Anadolu'nun kendi iç çekişmeleri de İstanbul karşısında söz konusu futbol olduğunda etkisiz kalınmasına sebep olmuştur. Yerel rekabetlerin en net bir şekilde ifade edildiği alan futboldur. Bu anlamda da bu yerel rekabetlerin yine en net şekilde okunabileceği mecra da futboldur. Başka hiçbir alanda iki komşu kentin birbirlerine karşı tarihsel

süreçlerden gelen kızgınlıklarını ve öfkelerini bu kadar net bir şekilde ifade ettiklerini görmek mümkün değildir.

Futbolun siyasetle kurduğu ilişki de oyunun bu topraklardaki algısının değişmesine neden olmuştur. Futbol Türkiye’de, dünya üzerinde başka çok az ülkede olduğu kadar siyasetle iç içedir. Gerek yerel gerekse ulusal ölçekte siyasetçiler tarafından kullanılmaktadır. Taşrada siyaset yapan insanlar futbolu daha tanınır hale gelmek, o bölgedeki siyasal kimliğini sürdürebilmek adına kullanıyor. Taşradaki futbolun bu veçhesi de oldukça büyük bir önem taşıyor. Çünkü oyunun kişilerin bireysel çıkarlarına hizmet etmesi uzun vadeli örgütlenmesinin önüne geçiyor. Bu da kulüplerin sağlıklı yapılmasına yol açıyor ve doğal olarak kısa vadeli hesaplar sonuç getirmeyen planlamaların ötesine geçilemiyor. Keza ulusal ölçekte siyasete alet olan futbolun da benzer zararları var. Ulusal çapta siyaset yapan, devlet yönetime talip olan siyaset adamları ülke çapında bir popüleriteye sahip olan büyük takımların iktidarının karşısında durmakta zorlanıyor. Oyunun kuralları büyüklerin işine geldiği gibi işletiliyor ve bundan da en büyük zararı futbolun kendisi görüyor. Büyükler diye tanımlanan şey aslında İstanbul’un üç büyük kulübü ama bir de bunlara sonradan eklenen dördüncü büyük Trabzonspor var. Trabzonspor’un Anadolu’yla kurduğu ilişkinin de üzerinde daha geniş bir biçimde durmak gerekmektedir. Trabzonspor bir Anadolu hareketi olarak ortaya çıkmış ama süreç içerisinde bu misyonundan uzaklaşmıştır. Gelineen noktada Anadolu takımlarının pek de severek bakmadığı bir takım haline gelmiştir.

Meselenin toplumsal yönüne bakacak olursak...İstanbul ile Anadolu arasındaki gerginlik Cumhuriyet'in ilk yıllarına uzanmaktadır. Fakat Funda Şenol Cantek'in 'Yabanlar ve Yerliler' kitabı ile birkaç makale dışında bu konuda kaynak sıkıntısı yaşanmaktadır. Çağlar Keyder'in İstanbul üzerine oldukça önemli metinlerini de dahil etsek bile bu konuya ilişkin kaynakların sayısı konusunda bir eksiklik yaşandığı gerçeği değişmez. Oysa ki Cumhuriyet Türkiye'sini anlayabilmek noktasında dönemin bu yönünün vurgulanması büyük önem taşımaktadır. Başkent'in Ankara seçilme süreci başlı başına oldukça önemli bir konudur. Milliyetçi-muhafazakar ideolojinin bu topraklarda nasıl yeşerdiğini, modernizmin bu topraklardaki serüvenini takip edebilmek noktasında bu dönem ve İstanbul-Anadolu arasındaki bu tarihsel gerginlik büyük önem taşımaktadır.

Futbol asla sadece futbol değildir ve asla sadece futbol olmayacaktır. O nedenle sosyal bilimcilerin oldukça mahrem ve verimli topraklara sahip bu alana da el atmaları gerekmektedir. Zira bir ülkenin tamamına yakınının boş zaman tüketiminde en büyük role sahip bu oyun, içinde o ülkeyi anlayabilme noktasında önemli sosyolojik kodlar taşımaktadır. Bu kodların deşifre edilmesi ve tıpkı sinema, müzik gibi popüler kültürün diğer alanlarında yapılabilecek bir şekilde akademik çalışmaya dönüştürülmelidir.

Kaynakça

Makaleler

Ahıska, M., (2001), “İstanbul Üzerinden Ankara”, İstanbul Dergisi, 36

Akay, A.(2002). Önsöz. Toplumbilim Futbol Özel Sayısı, 16

Altınyıldız, N. (2003). İmparatorlukla cumhuriyet arasındaki eşikte siyaset ve mimarlık, 179-187, Çiğdem, A. (der.), Muhafazakarlık içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.

Argın Ş. (2003). Nurettin Topçu'nun Ümitsiz İhya Arzusu ya da Siyasetin 'Taşra'sında Taşranın Siyasetini Tahayyül Etmek, 465-508, Çiğdem, A. (der.), Muhafazakarlık içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.

Aslanoğlu, R. A. (1996). Globalleşme ve dünya kenti. Toplum ve Bilim, 69, 108-126.

Bora, T. (2003). Yerellik söylemi, 453-464, Çiğdem, A. (der.), Muhafazakarlık içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.

Bora, T. (2005). Taşralaşan ve taşrasını kaybeden Türkiye, s.37-67, (der.) Bora, T., Taşraya Bakmak içinde, İletişim Yayınları: İstanbul.

Bora, T. (1993). İstanbul'un seçimi. Birikim Yayınları, 56, 3-11

Coşkun Z. (1993). Yiğidolar'ın tarihsel yenilgisi, s. 359-369 (der.) Holak, R., Reiter, W., Bora, T., Futbol ve Kültürü içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.

Croci, O. & Ammirante, J. (1999). Soccer in the age of globalization. Peace Review, 11, 499-505.

Çiğdem, A.(2002).“Yarın Yine Borçlarım Olacak, Ama Bu Akşam Kral Benim”, Bora, T.(eds.), Takımdan Ayrı Düz Koşu, İletişim Yayınları, İstanbul, s.13-27.

Duran R. (1993) Futbolükürdi, ss.258, (der.) Holak, R., Reiter, W., Bora, T., Futbol ve Kültürü içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.

Emiroğlu, K. (2004). Çalıkuşu gazetesi- 1926 Trabzon'unda siyaset, feminizm ve futbol. s.25-44.(der.) Hakan Kulaçoğlu, Fırtına, İhtilal, Efsane, Trabzonspor içinde, İletişim Yayınları: İstanbul

Erder, S.(2000). Nerelisin hemşerim? s. 192-205. (der.) Keyder, Ç. İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında içinde, Metis Yayınları: İstanbul.

Güçlü, M. (2001). Olimpiyat oyunları ve spor sponsorluğu. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21, 223- 239.

Klose, A. (2001). Televizyon futbolu. Medya yapımı bir ürün gerçekliği nasıl değiştirir. (s.373-383). (der.) Bora, T, Horak, R., Reiter, W. Futbol ve Kültürü içinde. İletişim Yayınları.

Kola, N. (2003). Bir Zamanlar Doğu Futbolunun Number Van'ıydı, Aksiyon, 440.

Kola, N. (2004). Tarkan Trabzonspor için mi söylüyor?. s.131-135.(der.) Hakan Kulaçoğlu, Fırtına, İhtilal, Efsane, Trabzonspor içinde, İletişim Yayınları: İstanbul

Köksal S. & N. Kara (1990). “1980 Sonrasında Yerel Siyasetin Örgütlenmesi, Toplum ve Bilim, 48-49

Kulaçoğlu, H., Bora, T. (2004). Nihat Genç’le söyleşi: alemin kralı geliyor.. s.315-327.(der.) Hakan Kulaçoğlu, Fırtına, İhtilal, Efsane, Trabzonspor içinde, İletişim Yayınları: İstanbul.

Laçiner, Ö. (2005). Merkez(ler) taşra(lar) dönüşürken, s.13-36, (der.) Bora, T., Taşraya Bakmak içinde, İletişim Yayınları: İstanbul

Mert, N.(1998) “Yerlilik: Şeffaf Bir Maske”. Birikim, 112/113.

Öngider S. (2003). ‘Kahpe Bizans’ – Mağrur Ankara!, 51-75, Öngider, S. (der.) İki Şehrin Hikayesi içinde, Aykırı Yayınları

Öymen, Ö. K. (2004). Trabzon ve Futbol. s.15-24.(der.) Hakan Kulaçoğlu, Fırtına, İhtilal, Efsane, Trabzonspor içinde, İletişim Yayınları: İstanbul

Robertson, R. (1994). Globalization or glocalisation. The Journal of International Communication, 1(1).

Swyngedouw, E., (1997). Neither global nor local: ‘glocalisation and the politics of scale.. Cox, K.R (der.) Spaces of globalization. Reasserting the power of local içinde, The Guilford Pres, Londra

Talu, E. E., “O da Bir Sporcu İdi!..”, Çeviker, T. (der.), Türk Edebiyatında Futbol, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.19-22.

Kitaplar

Akşar, T. (2005). Futbol Endüstrisi. Literatür Yayınları.

- Akşar, T., Merih, K. (2006). Futbolun Ekonomisi. Literatür Yayınları.
- Arhan, F.(2001). Geripas: Diyarbakırspor'un 33 Yılı, Si Yayınları, İstanbul.
- Bora T., Erdoğan N. (2001). Dur Tarih Vur Türkiye: Futbol ve Kültürü. İletişim Yayınları, İstanbul, s. 221-240.
- Çeviker, T. (2002). Türk Edebiyatında Futbol. Yapı Kredi Yayınları.
- Çağlar, K. (2000). İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında, Metis Yayınları: İstanbul.
- Daşlı, Ö. (2003). 80 Yıllık Öykü, Antik Sahaf Kitabevi Yayınları, s.40-41.
- Ertuğ, A. R.(1977). Türkiye Futbol Tarihi, 1890-1923, Ankara Bölge Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Fişek, K. (1985). 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi. Gerçek Yayınevi.
- Galeano E.(1997). Gölgede ve Güneşte Futbol, Çev: Ertuğrul Önalp, M. Necati Kutlu, Can Yayınları, İstanbul, s.33.
- Giddens, A. (1994). Modernliğin Sonuçları. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Hiçyılmaz E.(-). Türkiye’de Futbol, Türkiye’nin Sorunları Dizisi-6, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, s.7.
- Huizinga, J. (1995). “Homo Ludens, Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme”,Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 20-47.
- Pile, S. and Keith, M. (1997) Geographies of resistance. Routledge, London.
- Sert M. (2000). Gol Atan Galip, Futbola Sosyolojik Bir Bakış, Bağlam Yayınları, İstanbul, , s.52.
- Somalı, V. (1978). Beşiktaş Spor Tarihi. Be-Ka Basımevi, İstanbul.
- Şenol-Cantek, L. F. (2003). “Yaban”lar ve Yerliler: Başkent olma sürecinde Ankara. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Talimciler, A. (2002). Futbolun ‘Meta’laşması. Toplum Bilim Futbol Özel Sayısı, Sayı:16, İstanbul, s.37-41.
- Topyıldız Ö. (2003). Anadolu Yıldızı: Eskişehirspor, İletişim Yayınları: İstanbul.

Diğer

Akşar, T.(2005) Eski dağıtım sistemi. 15 Haziran 2006, internet:
<http://www.fesam.org/uzman/ta019.php>

Anadolu'da Görüntü Net Değil. (2005, Haziran, 2). Radikal Gazetesi

Bıçakcı, L. (2006). Kişisel görüşme.

Bora, T. (2000). Diyarbakırspor - Karışık bir iş, 15 Haziran 2005, internet: www.medyakronik.com.

Bora, T. (2005, Haziran 7). Bir Yavuz Havuz Meselesi. Radikal Gazetesi

Devrim Kararı. (2005, Nisan 1). Milliyet Gazetesi.

Havuz Gelirlerine Yeni Düzen. (2005, Temmuz 6). Radikal Gazetesi.

İstanbul'daki Anadolu. (2005, Aralık 26). Milliyet Gazetesi.

İşin Ucunda Para Olunca. (2005, Haziran 24). Radikal Gazetesi.

Kılıç, B. (2006). Federasyonda maç bitmedi. 15 Mart 2006, internet:
<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=23226>

'Ligden Çekiliriz' Tehdidi (2005, Haziran 15). Radikal Gazetesi.

Manchester United'in kontrolü artık bir Amerikalı'da (2005, Mayıs 16). Milliyet Gazetesi

Olimpiyat Bütçeleri ve Katılım Bilgileri (-). 17 Haziran 2006, internet:
www.bursa2018.com/bonus/file/BUTCELER.PDF

Özer, E. (2005, Temmuz 9). Hain Evlat Ökkeş. Radikal Gazetesi

Rehn: Ek protokol için teminat aldık (2005, Ekim 24). Hürriyet Gazetesi.

Siyaset kaybetti, futbol kazandı. (2006, Ocak 20). Akşam Gazetesi.

Siyaset Süper Lige de El Attı (2006, Mayıs, 10). Radikal Gazetesi.

Trabzonspor'un tarihçesi (-), 17 Haziran 2006, internet:
<http://www.trabzonspor.org.tr/bolum.asp?MainID=448&PID=481&HaberID=27645>

Ulusoy:1 Erdoğan:0. (2006, Ocak 20). Radikal Gazetesi.

Uyanık, İ. (2006). Kişisel görüşme.

Yazarlar AKP'de İç Hesaplaşma Diyor. (2006, Ocak 21). Radikal Gazetesi

Ekler

Ek 1

Eski Futbol Federasyonu Başkanı Levent Bıçakcı ile bu tez için yapılan özel görüşme

Havuz sisteminde gerçekleştirdiğiniz değişikliğe dek size göre naklen yayın gelirlerinin dağılımında bir adaletsizlik yaşanıyor muydu?

İsterseniz bu değişikliğe nasıl gittiğimizi, hatta ondan önce havuz sisteminin hangi şartlar altında kurulduğunu baştan anlatayım. Ben federasyonda hukuk kurulu üyesiydim ve Avrupa’da havuz sistemi yeni yeni kuruluyordu. Türkiye’de de bir yayın karmaşası vardı. Her takım kendi başına bir yayıncıyla yayın sözleşmesi yapıyordu ve herkes kendi maçın yayınlanmasını istiyordu. Tabii bu 14-15 kulüp o zaman bunu çok ucuz fiyatlara yapıyorlardı. Ve ayın yetki belgesi almadan kimse maçları yayınlamıyordu. O belgeyi de federasyonun kanunlarından yorum yoluyla çıkarıyorduk. İlk defa bu havuz sistemini ortaya koyduğumuzda ihaleye hiç kimse katılmayacak dendi. Son dakikada Cine5’i galiba, veya Show TV, Erol Aksoy’un şirketi, girdi ve kendileriyle üç yıllık 40 milyon dolara sözleşme yaptık. 40 milyon dolar çok büyük bir paraydı, kimsenin tahmin etmediği bir paraydı. Paranın nasıl dağıtılacağı konusunda o zaman da yine çok büyük kavgalar çıktı. Orada nasıl dağıttık çok net hatırlamıyorum ama orda da ‘büyüklerle’ yine büyük veriliyordu. Yani Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş ve Trabzon. Trabzonspor’un bugünkü değeri bence düşük. Yani üç büyüklerle aynı değil. O zaman şampiyonluklarından birkaç sene geçmişti ve daha değerliydi. Sonra havuza girerim girmem, çıkarım çıkmam kavgası devam etti.

BİMAŞ'lar filan vardı bir de herhalde...

BİMAŞ'lar girdi, Ali Şen Fenerbahçe başkanı oldu, kavga daha büyüdü. Bu kavga hiçbir zaman bitmedi, sonuçlanmadı. Ali Şen'in o çıkardığı kavganın ertesinde kulüplerle dört büyükler yüzde 50 yüzde 50 anlaşılabilir. Yani dört büyük kulüp yüzde 50 alacak, diğerleri yüzde 50 alacak. Ona göre de federasyon Haluk Ulusoy bu eski, bizim bozduğumuz sistemi ortaya getirdi. Bu tabii çok haksız bir dağılımdı. Ben federasyon başkanlığına geldiğimde Avrupa'daki son durumları ortaya çıkarttım. Avrupa'da gerçekten ilk katılanlara belirli bir pay veriliyor ama ondan sonra hep ağırlık performansına. Ama tabii Avrupa'daki liglerle bizim ligimizin yapısı çok farklı. Üç büyüklere ayrı bir yer koymak zorundasın. Burada tabii reyting çok önemli bir unsur. En çok reyting Fenerbahçe'yle Galatasaray'da var, Beşiktaş onlardan sonra geliyor. Ama tabii bunu da dile getiremiyorsun, Trabzon en altta yer alıyor ama bunu da dile getiremiyorsun.

Camia baskısı olduğu için mi?

Camia baskısı olduğu için. Biz bir orta yol bulduk. Puan sistemini ön plana çıkaralım dedik. Bir geçiş süreci yaşayalım dedik. Ve bu son sistemi orta koyup uygulamaya başladık. U sistemi uygulamaya koyarken üç büyükler çok itiraz ettiler. İşte 2008'e kadar yayın sözleşmesi mevcut şu anda. "O tarihe kadar biz gelirlerimizi borsaya kota ettik, bu geliri elde ek zorundayız" dediler. Bizde onlara o zaman bu geliri garanti ettik. Çünkü çok büyütüştük pastayı. Hem isim hakkından 10 milyon dolar almıştık, hem de yüz artışını yapmıştık. Artı gelirler de vardı. Biz de o artı gelirleri ayrı bir fonda toplarız dedik. Ve eğer bu dört takım ilk dörde giremezlerse biz buradan onları yemleriz dedik. Ama ilk altı sıraya ciddi paralar koyduk. Kayserispor'un elde edeceği gelir, bu sırada bitirirse, oldukça yüksek olacak mesela.

Burada hesap ederken Galatasaray ve Fenerbahçe'nin durumunu öngörmek lazım. Onların gerçekten bir marka değeri var. Onların gerçekten kendi sahasındaki 17 maçları da yayımlanıyor. O anlamda bir artıları var.

Konu tam buraya gelmişken sorayım. Bu yeni havuz sisteminde naklen yayın sayısına göre bir pay yok. Naklen yayına ait bir kalem yok.

Büyüklerle verdiğimiz pay şampiyonluk payı. Ona şampiyonlar payı diyoruz ve o şekilde dengelemeye çalışıyoruz.

Peki şimdiye kadar dört takımın dışında şampiyonun çıkmamasının futboldan elde edilen gelirlerin hakça paylaşılmamasına bağlı olduğuna inanıyor musunuz?

Gelir paylaşımının mutlaka bunda bir etkisi vardır ama nihai netice değildir. Nihai netice değildir. Çünkü bu dört büyüğün dışında hiçbir kulübün tam anlamıyla bir taraftar kitlesi yok. Bütün maçlarına gelen, 20 bin taraftarı yok. Kayserispor dahi Galatasaray'a karşı oynarken tribünleri dolduramıyor. Esas olarak kulüp yönetimlerini ele almak lazım, eleştirmek lazım. Kulüp yönetimleri kulübe gelir getirecek faaliyetlerde bulunmuyorlar. Havuz sisteminden ve iddaa'dan aldıkları gelir şu anda kulüplerin bütçesini çeviriyor. Dolayısıyla artı bir çabaları yok. Kulüp olma özeline de yaşamıyorlar. Biz dedik ki bunların hepsi kendi içlerinde birer sivil toplum kuruluşu olsun. Ben Konya'da cıvıklı yemeye gittim. Cıvıklı köhne bir yer, her taraf Beşiktaş bayrağıyla dolu. Ne işi var? Konyaspor'un oraya sahip çıkması lazım. Konyaspor'un seyircisiyle bütünleşmesi lazım. Her kulübün yüzde 50 yayından geliri varsa, yüzde 50 de marketing'den geliri olması lazım. Bugün Manchester United'ın, Real Madrid'in gelirlerine bir bakmalı. Real Beckham'ı çok iyi futbolcu olduğu için değil, para kazandığı için transfer ediyor. Bayern Münih'te 10 yıldır İranlı futbolcu bilirim. Kaç maçta oynatır ama maçlarının yayın hakkını İran'a satar. Bunların hepsinin paraya dönüşmesi lazım. Türkiye'de bu yüzde 100 eksik.

Peki havuz değişikliğini neden yapma ihtiyacı duydunuz? Anadolu'dan gelen bir baskı mı vardı?

Kişisel olarak kafamda bu vardı. Bu eksikliği hukukçu olarak da bir spor adamı olarak da buna bir el atmak gerektiğini görüyordum. Genel kurulda da kulüplerin bu yöndeki talepleri bizi buna yönelmemizi sağladı.

Türkiye'deki modeli oluştururken hangi ülkeleri örnek aldınız?

Hepsini aldık. Fransa'ya da baktık, İtalya'ya baktık. Şimdi oralarda bir imkan var. Mesela İtalya'da bütün maçlar yayınlanıyor. Aslında en güzel sistem o. 2008'den sonra bizde de olması gereken bu diye düşünüyorum. Üç büyüklerle, yayın kuruluşlarıyla da konuşup bunu dile getirdim. Buna yayın kuruluşu maliyeti yüksek diye sıcak bakmıyor. Ama olsun. Bu sistemin olması lazım. Bütün maçların şifreli kanaldan yayınlanması lazım. Bu saat kavgasının bitmesi lazım. Ve isteyenin istediği karşılaşmayı izlemesi lazım. Bu izlenirliklere, reyting'e göre de kulüpleri para kazanması lazım. En ideal, en güzel sistem bu. Buna hiç kimse itiraz edemez.

Peki size göre yeni sistemde de aksaklıklar var mı? Size göre bunda da değiştirilmesi gereken şeyler var m?

E, var tabi. Bu büyüklerle yapılan garanti 2008'den sonra olmaması lazım. Büyüksen eğer ilk dörde gir ve bu parayı kazan.

Şampiyonluk payını iki yıl içinde 14'ten 12'ye çekecektiniz, iptal oldu. Büyüklerden baskı mı geldi?

Evet, büyüklerin baskısı oldu. Tabi biz bunu yürüyen bir sistem üzerine yaptığımız için bazı noktalarda sıkıntılar yaşadık. Bitmiş bir sistem üzerine yapsaydık çok daha rahat olurduk. Elimiz o zaman çok daha kuvvetli olurdu.

Yürüyen bir sisteme çomak soktuğumuz için daha zor oldu. Her tarafı dinlemek zorunda kaldık. Şu da var tabi teknik açıdan. İcabında Konyaspor'un maçı yayınlanırken Konya halkının onu görememesi lazım. O maçın diğer şehirlere yayınlanması lazım. Bu da teknik açıdan mümkün. Yani taraftar tribüne gidecek yine de...

Rekabeti dört takımla sınırlı olması ligin değerini düşürüyor mu? Örneğin bu ligi pazarlarken...

Düşürüyor tabi. Bir ondan dolayı düşüyor değer bir de naklen yayıncı sayısının, aday sayısının az olmasından. Türkiye'de her şey Fenerbahçe-Galatasaray rekabetine odaklanmış durumda. İnsanlar başka bir şey görmüyor.

Türkiye'deki Anadolu-İstanbul ayrımının ortadan kalkabilmesi için sizce ne gerekiyor?

Dediğim gibi Anadolu kulüplerinin yönetimleri kendilerini o şehrin takımı yapmalılar. O şehirden destek ve güç almalılar. Ve bütçelerini de ona göre yeniden oluşturmalılar.

Onlar da muhtemelen yapacağız ama kaynağımız yok diyeceklerdir bu sözlerinize cevap olarak...

Hep, yıllardır aynı cevap veriliyor. Bu cevabı veriyorlar ama bu kaynağı oluşturmak için çaba sarf etmiyorlar. Oluşturmuyorlar, yapmıyorlar ama 10 senedir de başkanlık yapıyorlar. Sen o şehirlerde başkanlık, yöneticilik yapan kişinin ayrılıp gittiğini gördün mü? 10-15 senedir şikayet ede ede devam ederler. Sistem de aynı şekilde devam ediyor.

Peki sistemde hata nerede? Bir başka açıdan bakarsak da futbol ait bütün kurumların büyüklerin elinde olması gelişmek isteyen Anadolu takımları için büyü bir umutsuzluk kaynağı...

Ama zapt edilmesinin sebebi o büyük takımların bir marka değerinin olması. O üç kulübün hakikatten bir değeri var. Ondan dolayı zapt ediliyor. Anadolu'nun sesini daha çok duyurması için Kulüpler Birliği kuruldu. Ama Kulüpler Birliği de hiçbir zaman tam bir tüzel kişilik olarak çalışmadı. Hep günlük işlerin peşinden gidildi. Bizde bir kere hep bugünü kurtarmak zihniyeti var. Hiç kimse üç sene, beş sene sonrasının planını programını yapmıyor. Herkes bugünü düşünüyor. Altyapı yok. Malatyaspor'un antrenman tesisi yok. Bu yıl gittiğimde gördüm ağzım açık kaldı. Malatyaspor kaç yıldır birinci ligde top koşturan bir takım. Böyle bir takımın antrenman sahası yoksa, altyapısı yoksa birinci ligde oynamasın. Malatyaspor'la o halk,o taraftar birleşmiyorsa o zaman hiç yürümesin.

Yeni havuz sistemin etkilerini, henüz çok yeni olduğu için görüş değiliz. Sizce bu yeni sistemle birlikte bir şeyler değişir mi?

Bence değişir. Mesela Kayserispor yönetimi şu anda görmediği bir parayı görecektir ve şaşırarak. O zaman onların da yatırım yapması lazım. Sonra arkası gelecektir.

Son olarak naklen yayın konusuna ilişkin eksik kaldığımı düşündüğünüz bir yer, eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Bu tabii tamamen Türkiye'ye özgü bir sistem. Türkiye'nin özgün koşulları göz önüne alınarak yaratıldı. Ama bu sistemde ilk dört ayırımının yavaş yavaş kalkması lazım. Tamamen başarıya endekslenmesi lazım. Mesela biz yüzde 47'sini tüm kulüplere eşit dağıtıyoruz. O daha aşağıya çekilebilir. Yüzde 25'e 20'ye indirilebilir. Daha çok puana ve yayına göre dağıtılarak daha adil bir sistem getirilebilir. Ama dediğim gibi herkesin maçlarının yayınlanması ve izlenirlik oranlarına göre gelirlerin paylaşılması önemli.

Ek 2

Eski Samsunspor Başkanı İsmail Uyanık'la tez için yapılan özel görüşme

Bir Anadolu kulübünün başkanı olmak nedir?

Bence Anadolu da üç başkan tipi var. Hatta aslında üç tip de değil, ikibuçuk tip gibi bir şey. Birincisi belediye başkanları. Anadolu da kulüpler sponsor sıkıntısı yaşıyorlar. Belediyeler de kulüplere sponsor oluyor. Belediye başkanları da bu işin keyfini sürüyor, popüleritesini yaşıyor. Eğer kulüp iyi giderse ondan politik anlamda nemalanıyor. Türkiye çapında yüzünü gösteriyor, tanıtıyor ve bir tanınmışlık rantı sağlıyor. Kendi şehrinde de futbolu kullanarak idari gücünü artırıyor. Buradaki fayda şu: Kamunun, belediyenin imkanlarının spor kulübüne aktarılması bir futbol adamı olarak bence iyi bir şey. Riski şu: Bir süre sonra kulüp başkanları bulanık ortamı olumsuz kullanabiliyor. Futbol kulüplerinde ortam bulanık çünkü, kulüp hesapları karışık hesaplardır, çift defter tutulur kulüplerde. Resmi değildir. Şehirden her yerden kulüp için para toplanır, otoparklardan, ileri gelenlerden, müteahhitlerden... Ama bir şekilde bu yardım adı altında toplanan paraların ne kadarının kulübe gidip gitmediğini bilmek mümkün değil. Geçmişte belediye başkanı olup da uzun süreli kulüp başkanlığı yapanlar hakkında kendi şehirlerinde inanılmaz rivayetler, dedikodular dolaşır.

Ama mesela Ankara Büyükşehir Belediyespor'u bu örnekten ayırıyorum.

Çünkü orada belediye sadece bu iş için bir kulüp kurdu.

Anadolu'da kulüp başkanlığı popüler bir iş. Kulüp başkanı olduğunuza gerek iş hayatınızda gerekse siyasi alanda bu popülerliği kullanabiliyorsunuz. Özellikle başarılı olduğunuz takdirde bu çok rahat siyasete tahvil edilebiliyor. Veya işadamı ve kulüp başkanıysanız devletle iş yapmanız daha kolaylaşıyor, siyasilerle daha yakın oluyorsunuz. Devletin fırsatlarından, özelleştirmelerin fırsatlarından, devlet bankalarının kredi fırsatlarından çok daha rahat faydalanabiliyorsunuz. Bazı şehirlerde de alışveriş şöyle oluyor: İşadamı 10 lira kulüp için para ayırıyor. Devlet de ona 15-20 lira kazanacağı işler veriyor.

Ona öncelik veriyor, otoyol ihalesi veriyor, başka şeyler veriyor. Böyle bir düzen de var.

Anadolu kulüp başkanları arasında üçüncü profil de nadiren de olsa, futbol sevgisiyle, orada iyi işler yapmanın verdiği zafer sarhoşluğuyla bu işe girenler de var.

İstanbul’la Anadolu kulüpleri arasında bir çarpık ilişki olduğu kesin. Şampiyonluk yarışına İstanbul takımlarıyla Anadolu takımlarının eşit başlamadığı da kesin. Yani hırsızın kesin suçu var. Ama insanın aklına bu sefer de ev sahibinin hiç mi suçu yok sorusu düşüyor. Anadolu kulüpleri de gerçekten son derece masum mu? Gelmeyen şampiyonlukta onların hiç mi kabahati yok? Ya da şöyle sorayım, bir Anadolu kulübü başkanının hedefleri arasında şampiyonluk var mıdır?

Yoktur. Anadolu kulübü başkanının böyle bir hedefi yoktur. Ayakları yere basan Anadolu kulübünün iş planında kulübü UEFA Kupası’na katılması için yarıştırmak, kupada final oynayabilmek ve eğrisi doğrusuna düşerse de kupada final oynayabilmek, kendi altyapısını iyi kurmak, mümkün olduğunca şehrin yetiştirdiği oyunculardan oluşan bir kadro kurabilmek, şehirle iyi ilişkiler geliştirip gelirlerini yükseltmek ve kulübün mevcudiyetini devam ettirmek yer alır. Bu ideal bir Anadolu kulübünün iş planıdır. Anadolu kulüplerinde hiçbir başkan şampiyon olmayı aklından ucundan dahi geçirmez, geçiremez. Çünkü hesap çok açık ortadadır. Ne kadar ekmek, o kadar köfte... Bir tarafta 150 milyon dolar bütçeli kulüpler varken ve bu gücün getirdiği yan etkiler varken, ki bunlar parayla birlikte başarı, başarıyla birlikte seyirci, seyirciyle birlikte basın desteği, basın desteğiyle birlikte büyüyen ekonom, varken Anadolu kulübü şampiyonluğu düşünemez. Tüketim toplumunun dinamikleri bu üç kulübü daha da büyük, diğerlerini ise daha da küçük yapmak üzerine kurulu. Anadolu’da bütün sorun kulüplerin profesyonel şirket olmamaları ve dernek olarak yönetilmelerinden kaynaklanıyor. Sık sık değişen ve amatörce insanlardan oluşan yönetimler kulüplere uzun süreli hizmet edemiyor, uzun vadeli planlar yapamıyor. Bu yüzden de kısa vadeli hedeflerle

yetiniliyor. Türkiye’de bunun ötesine geçebilmiş tek kulüp Gençlerbirliği. Onun dışında hiçbir örneği yok. Antep olsun, Kocaeli olsun belediyelerin bütün sübvansiyonlarına rağmen bu istikrarı sağlayamadılar. Sefa Sirmen kendi döneminde belediye imkanlarından en az 200 milyon dolar aktarmıştır Kocaelispor’a bıraktıktan sonra kulüp hemen ikinci lige düştü. Celal Doğan yine en az 200 milyon dolar aktarmıştır. O bırakınca durum ortada.

Peki bir çıkış var mı?

Bir çıkış var tabi. Kulüplerin ilk olarak ‘Kanarya Sevenler Derneği’ statüsünde yönetilmemesi lazım. Dernekler kanuna tabi olmamaları lazım, farklı bir yapıya kavuşturulmaları lazım. Ama bu farklı yapı nedir bunu da biraz düşünmek lazım. Kulüpler Cem Uzan dönemindeki İstanbulspor ve Adanaspor gibi de olmamalıdır. Ama dernek statüsünde de olmamalıdır. Bu büyük kulüpler için de geçerli. İki sene seçilen yönetimler bir daha seçilmeme kaygısıyla popüler hedeflerin peşinden gidiyor. Yönetimler 10 senelik mastır planlarını yaparak kulüp yönetimine talip olmalı. Dolayısıyla sadece Anadolu’nun değil, Türk futbolunun genel sorunu kulüplerin dernekler kanunuyla yönetilmesi ve uzun süreli plan yapabilecek profesyonel zihniyete olunmaması. Profesyonel zihniyette nasıl olunabilir? Ya Avrupa’da olduğu gibi kulüplerin hisseleri birilerinin elinde olacak, patron şirket havasında yönetecek. Ya da kulüplere özel bir yapılanma getirilecek ve bu yapılanma dahilinde dernek gibi yönetilmenin iki yılda bir yapılan genel kurulların dışına çıkılacak.

Sizden önce Levent Bıçakçı’yla konuştum tez kapsamında. Onun altını çizdiği bir nokta var. Medya dört büyük kulübü destekliyor, pompalıyor olabilir. Ama mesela Konyaspor da Konya halkıyla bu medya dezavantajına rağmen birleşebilmek için bir şeyler yapıyor mu? Konyaspor bir sivil toplum kuruluşu gibi o yöre halkına çeşitli faaliyetlerde bulunuyor mu? Yurt dışında bunun örnekleri var. Mesela

Konyaspor'un bir aşı kampanyası olsa bu taraftar-kulüp bütünleşmesinde bir aşama kaydedilmez mi?

Doğru söylüyorsun. Bunlar yapılabilir. Fakat 'neden halkımız yerel takımları desteklemiyor' sorusu şu anda ülkemizin içinde bulunduğu durumla, insan yapımızla da yakından ilgili. Mesela bizim ülkemizde Amerikan göçmen kartı verildiğinde büyük bir çoğunluk bu kartı edininip Amerika'ya göçme için çaba sarfediyor. Veya bu ülkede okuyup Avrupa'da ileri yaşam standartlarında yaşayan insanlar geri dönmeyi tercih ediyorlar. Yani bırakın şehir milliyetçiliğini, ülke milliyetçiliği bile eski dozajında değil. Sınırlar kalkıyor. Futbola indirgersek hafta sonunda sekiz tane maç izleyebiliyor insanlar. Bundan 30 yıl önce maçı statta izlemekten başka şansınız yoktu. Bunun dışında başka bir etken maça gitmenin bambaşka bir sıkıntı olması. Maça giden insan tuvalet sorunundan park sorununa, polislin kötü muamelesinden oturacak yerin bile olmamasına kadar pek çok sıkıntıyla karşı karşıya geliyor. Maç izlemek için oraya giden düzgün insanlar bu sıkıntılarla karşı karşıya geliyor. Dolayısıyla statlarda içindeki şiddet duygusunu gidermek amacıyla bir grubun pankartı altında toplanan yeni bir seyirci profili var şu anda. Tribünler bunlara terkedilmiş.

Ayrıca bir takım ikinci ligde şampiyonluğa oynarken bakıyorsunuz tribünler dolu, aynı takım birinci lige çıkıyor, orta sıralara tutunmaya çalışırken bakıyorsunuz, birinci lig olmasına rağmen tribünler boş. Kulüp küme düşmeye oynamaya başlayınca tribünler yine doluyor. Bir hedef var çünkü. Rekabetin olmadığı yerde heyecan ve seyirci sayısı düşüyor. Bu aslında Türk futbolundaki haksız gelir dağılımı sonucunda ortaya çıkan son derece kalitesiz ligin bir sonucu. Rekabet olmayınca, kalite olmaz, kaliteli olmayan takımlarla da Avrupa'da asıl rant ve paranın olduğu yerde başarılı olamazsınız. Lokal başarılarla tatmin olan ve kendi seyircilerini bu başarılarla kandıran, futboldaki paranın yüzde 70'ini harcayıp Türk futbolunu gerekenin yüzde 10'u kadar bile temsil edemeyen büyük kulüpler, daha doğrusu bu sistem Türk futbolunu her geçen gün biraz daha batağa götürmektedir. İşi bilen yazar sayısı da çok az... Aslında çözüm çok basit: Gelir doğru dağıtılmalı ve dağıtılan gelirin doğru bir

şekilde doğru yerlere harcanması denetlenmeli. Yani UEFA kriterleri eksiksiz bir şekilde uygulanmalı. İşte o zaman Türk futbolu çok başka yerlere gelir. Futbol bugün Türkiye’de en çok ilgi gören spor. Bir mal bu kadar talebe rağmen iyi bir hale getirilemiyorsa orada ciddi bir hata var demektir. Bu beceriksizliktir.

Kişilerin hatası mı bu?

Hayır sistemin hatası. Sistemi kim oluşturmuş diye soracak olursan, Türkiye’de büyüğün yanında olma kültüründen geliyor sorun. Güçlüler çok derin düşünemiyorlar, oysa sistem doğru olsa ortadaki gelir pastası da büyüyecek. Sponsorlar daha çok reklam verecek, yayıncı kuruluşun lige ödediği para artacak. Büyük kulüpler bunu fark edemiyorlar. Büyükler hep küçükler senede altı-yedi milyon dolar alsın, biz 40-50 milyon dolar alalım diyorlar. Oysa rekabet artsa pasta büyüyecek, pasta büyünce büyüklerin kazandığı para da artacak ve uluslar arası başarı gelecek.

Ama dediğiniz gibi buna rağmen yapılabilecek bir şey var mı diyecek olursanız buna rağmen bir şey yapabilir. Kulüpler yerelleşmenin öneminin farkına vararak buna odaklanırlarsa bütün bunlara rağmen bir şey yapılabilir. Ama ön plana çıkarılacak unsurlar şampiyon olmak olmamalı. ‘Niçin Samsunsporlu, Konyasporlu olmak gerekir’i sportif gerekçelerin dışına çıkararak anlatmak gerekir. ‘Neden yerel takımlara destek verilmeli’, bunu tartışmak gerekiyor.

Yerelleşmenin lehine çalışan şeyler de var. Mesela gelişen teknoloji yerel kanallarını beraberinde getirdi. Artık Samsunspor kendi kanalında konuşuluyor ve Samsunlular da bunu izliyor.

Doğru haklısın.Ama unutmamalı ki bunun karşısında da koskoca bir medya var. Bütün ulusal büyük kanallar da büyükleri veriyor sabahtan akşama dek.

Yakın gelecekte umut yok mu?

Umur şöyle var. İnsanlar artık bilinçleniyor. Taraftarlar takımlarının uluslar arası arenadaki başarısızlıklarını sorgulamaya başladı. Bir süre sonra insanlar doğruyu bulacaklar. “Yahu niye böyle oluyor” diyecekler. Ulusal ligdeki başarı onları tatmin etmeyecek. Doğruyu bulacaklar. Doğru da havuzdan elde edilen gelirin eşit dağılmasından geçiyor. Biz diğer kulüp başkanlarına bırakın bunu yapalım dedik. Birileri bundan başka bir çare olmadığına görecektir ve kamuoyunda kötü adam olmak pahasına bu işi yapacak. Ben federasyon başkanı olsam bunu üç ayda yaparım. Belki isyan çıkar ama doğru bir tanedir.

Ek 3

“Fırtına, İhtilal, Efsane: Trabzonspor” kitabının editörü Hakan Kulaçoğlu ile tez için yapılan özel görüşme

Türkiye’de futbolun 3 çıkış noktasından biri Trabzon şehriydi (İstanbul ve İzmir). Bu, henüz hadisenin orijininde bir merkez olma özelliği vermişti Trabzon’a. Sonrasında İdmanocağı’nın başarıları ve nihayet Trabzonspor’un kuruluşu ve bugüne varış.

Trabzonspor, kuruluşundan itibaren, doğal olarak, bir Anadolu takımıdır. Her şeyden önce, kuruluşu, yani doğumu, tipik bir orta ölçekli kent kültürünün, sosyal düzeneğinin çizgilerini taşır. Kariyerine 1.Lig’den, o zamanki adıyla Milli Lig’den değil de 2.Lig’den başlaması da bu çerçevenin içinde kalınması nedeniyledir.

Yetmişli yılların ikinci yarısı ile seksenli yılların başlarına sığan çok büyük başarılar dönemi, elbette Trabzonspor’un diğer “Anadolu” (ya da daha doğru bir tanımlamayla “Taşra”) takımlarından farklılaşmasına neden olmuştur. Bu zaten kaçınılmaz ve dahi kaçınılmaması gereken bir değişimdir. Sıkıntı, Trabzonspor’un “büyük takım - büyük kulüp” mecburi yol haritasındaki sürücü hatalarından veya şöyle diyelim, yorum hatalarından kaynaklanan bir kimlik kargaşasıdır.

Trabzon ili, yüzölçümü ve nüfus büyüklüğü olarak iddiasız ancak insanının içinde yaşattığı devinim açısından engin bir vilayettir. Çok göç veren bir il olması nedeniyle de, ülke sathına yayılmış hemşerilerin oluşturduğu önemli bir sayısal havuza açılan bir hacimdir.

Trabzonspor’un henüz 2.Lig’de olduğu yıllarda, kentte veya gurbette yaşayan Trabzon kökenli futbolseverlerin çoğunun 1.Lig’de de taraftarı oldukları kulüpler vardı ve bunların tamamı yakını “3 Büyükler” diye adlandırılan kulüplerdi. Trabzonspor’un terfi etmesiyle, büyük çoğunluk “sadece Trabzonspor” kavramını çabucak pratiğe geçirirken küçük bir bölüm bir sezon sonraki şampiyonluğa kadar “İki Takımlı” kalmayı tercih etti. Çok daha kısıtlı

sayıda Trabzon kökenli ise, ki bunların çok büyük kısmı İstanbul'da yaşıyordu, bugüne kadar bile “Üç Büyükler” garanticiliğinden ayrılmaya yanaşmadı.

Trabzonspor'un “büyük” olması sürecindeki en önemli etken 1.Lig Şampiyonluğu ise de, Türkiye genelinde yaşayan Trabzon kökenli insanların kitlesel şekilde Trabzonspor çatısı altında toplanmaları doğal ama önemli bir sosyal hareketlenme olarak olayı somutlaştıran bir faktördü. Bunu, büyük kentlerdeki ve özellikle İstanbul'daki “sermaye-sanayi-refah” tekeline sosyal-siyasi olarak protest yaklaşan mütevazı ama non-enayi Anadolu insanının büyük göçü izledi. O insanlar, Trabzonspor ile kimlik buldular, özdeşleştiler. Bir yandan saha başarıları ve kupalar, diğer yandan da bu çok samimi katılım Trabzonspor'un büyüklük tırmanışına uzun süre can verdi.

Son etken ise Avrupa Kupalarındaki başarılı sonuçlar, devlerin Avni Aker'de dize getirilmesi idi. Bu hem Trabzonspor'u daha büyük ve bir dereceye kadar evrensel, hem de ilginçtir, daha bir Anadolu takımı yaptı. Ülkesinin Diyar-ı Küffar'a karşı en iyi şekilde Trabzonspor tarafından temsil edildiğini gören yurtiçi ve yurtdışı yerleşimli vatandaşlar Trabzonspor'a ayrı bir paye verirlerken bunu hem büyütme hem de daha bir kendilerinden hissetme şeklinde yaptılar. Trabzonspor, Avrupa markalarını Asya'da, Anadolu'da dize getiren bir kahramandı artık: Büyüktü ve Anadolulu'ydu.

Peşpeşe gelen lig ve kupa şampiyonlukları, spot Avrupa başarıları ve 5 yıl üst üste kazanılan Cumhurbaşkanlığı Kupası (şimdiki Süper Kupa) Trabzonspor'a tartışmasız bir “büyüklük” hali getirdi. Elbette zaten var olan “3 Büyük”e bir yenisi eklendiği için “4. Büyük” lakabı uygun görüldü. Trabzonspor kronolojik sistematikte dördüncü büyüktü, ancak taraftarı baştan beri ısrarla “Dört Büyükten Biri” tanımını sahipleniyordu.

“Büyük olmak” Trabzonspor için hatalı bir duruş, yanlış konumlandırma değildi. Büyük olarak anılmak Trabzonspor'a biraz daha büyüme kapısını açıyordu. Elbette bu katkı, medyanın çeyrek asır önce bu denli devasa bir canavar, bir istila aleti olmaması nedeniyle bugünün ölçülerine, ivmelerine göre belirgin şekilde kısıtlıydı. Trabzonspor hatayı, büyük olmak ya da büyük olarak anılmak çizgisinde değil ve fakat –ilginçtir ve yazıktır- büyüklüğü yorumlamak safhasında yaptı.

Bir yandan kent takımı olması nedeniyle Anadolu'nun hasletlerini, diğer yandan ise büyük olması münasebetiyle metropollerin, modern coğrafyaların bol olanaklı dinamizmini bünyesinde toplama şansı bulan Trabzonspor -başta yönetici profilindeki değişim nedeniyle- bunun tam tersi bir yola girdi. Taşralılığın olumsuzluklarıyla, İstanbul kulüplerinin sevimsizliğini bir araya getirdi. Sonuçta, bir hayranlıkla izlenecek bir başyapıt yerine gerçek bir ucube üretildi. Özellikle Mehmet Ali Yılmaz tarzı, Trabzonspor'u, "Mahallenin Abisi" tiplemesinden İstanbul'un dejeneresi durumuna indirgedi. Trabzonspor, Anadolu İhtilali'ni bizzat gerçekleştiren kurum iken, giderek Anadolu anlayışıyla ters düşmeye başladı.

31 Aralık Özkan Sümer hareketi Trabzonspor tarihinde bir dönüm noktası oldu. Trabzonspor tekrar ülke çapında sempati toplamaya, dahası saha başarısı kazanmaya başladı. Camiadaki topyekün sahiplenme ve özgüven artışı büyüklüğün hatırlanmasını getirdi beraberinde. Ancak kronik maddi problemlerin yanı sıra lig şampiyonluğu denemesinin üst üste iki kez ikincilikle nihayetlenmesi, Atay Aktuğ döneminde ele geçirilen "atılım" fırsatının büyük ataletle reddedilmesi yeni bir şaşkınlık çağını açtı.

Bugün Trabzonspor ülke futbolunun halen dört büyüğünden biri durumunda. Ülke genelinde taraftar oranı elbette diğer 3 emperyal kulübün çok gerisinde, ancak bu ülkedeki diğer tüm profesyonel kulüplerin taraftar toplamından daha fazla. Turkcell Süper Lig'deki tüm maçları canlı olarak yayımlanıyor, spor gazetelerinde Trabzonspor sayfaları var ve birden fazla ilde resmi ürün satış mağazası işletiyor; üstelik kulübünün resmi ürününü en çok alan taraftara sahip.

Madalyonun diğer yüzü ise şöyle: Ülke futbolseveri Trabzonspor'a eskisi kadar sempati ile bakmıyor.

- Zira Trabzonspor şampiyon olamadığı gibi, Avrupa Kupaları'nda da başarı gösteremiyor, Türkiye'yi gerektiği gibi temsil edemiyor.
- Zira Kayseri ve Ankara gibi başka kentlerin de iddialı çabaları ve yatırımları var artık futbol alanında.

- Önce Mehmet Ali Yılmaz modeli sonrasında ise Trabzonspor'a doğrudan fayda-zarar üretmese bile nüfusa kayıt olarak Trabzonlu olan Haluk Ulusoy'un rahatsız edici tarzı Trabzonspor sempatisinde erozyona neden oluyor.
- Çünkü Trabzonspor bir türlü maddi sıkıntısı yenemiyor, eline geçen büyük paraları ise acemice tüketerek sık sık duvara tosluyor, çağdaş, sistematik bir yönetim anlayışına kavuşamıyor, plaja şalvarla, camiye şortla gitme gibi çelişkilere düşüyor.
- Çünkü Trabzonspor'a, Anadolu-İstanbul (daha doğrusu, Üç İstanbullu – İstanbul'un geri kalanı ve Taşra) çekişmesinde 3 Büyüklere kafa tuttuğu, tekere çomak soktuğu için onlar tarafından, yayın haklarında ve diğer alanlarda ise “elde ettiği başarılar neticesinde kazandığı haklarına dayanarak” ayrıcalık talep ettiği için de taşralılar tarafından antipatiyle bakılıyor.
- Aslında -biraz da- hepsinin üzerinde, Trabzonspor, bu ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel kalıplarına göre olanaksız ve izin verilmesi sakıncalı bir iş yaptığı ve hala yapmaya çalıştığı için kendisini çevreleyen her bir camia tarafından tehdit olarak görülüyor, kontrol altında tutulmaya çalışılıyor.